

FRONTKJEMPERNE FRA MØRE OG ROMSDAL 1940-1945

- HVEM VAR DE, OG HVA MOTIVERTE DEM?

AV REIDULF ØRJAVIK

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

Universitetet i Bergen

Høsten 2015

Forord

Flere fortjener takk for at denne oppgaven ble en realitet. Uten støtte fra Utdanningsdirektoratet og Danielsen Videregående Skole til videreutdanning hadde nok aldri denne oppgaven blitt en realitet. Takk til min rektor Bård Hauge! Jeg takker også min veileder Sven-Erik Grieg-Smith for god og konstruktiv veiledning.

Flere personer fortjener takk for hjelp med kilder, søknader og gode råd underveis. Leif Thingsrud ved Riksarkivet ytte alltid god service. Takk til Asbjørn Ørjavik for hjelp med kilder og kart. Terje Nomeland skal ha takk for å ha gitt tilgang til Bårdset-Brunes-listen. Takk også til Sigurd Sørli for gode råd og tilgang til hans eget doktorgradsarbeid. Ragnar Ulstein skal ha takk for en interessant samtale om krigen og historieskriving. Han var også med på å gi meg økt forståelse for situasjonen i Møre og Romsdal under krigen og tipset meg om navn. Jeg takker også kolleger for oppmuntring underveis i arbeidet. Lars Martin Bødal har vært behjelpelig med å skaffe litteratur til veie. Takk også til Torstein Sætre for korrekturlesing. Richard Exelby er alltid tilgjengelig med datahjelp. Halldis Pollen har hjulpet med det engelske sammendraget. Takk også til familie i Molde og Ålesund for all støtte.

Reidulf Ørjavik

Bergen, 18.11.2015

Innholdsfortegnelse

FRONTKJEMPERNE FRA MØRE OG ROMSDAL 1940-1945	1
- HVEM VAR DE, OG HVA MOTIVERTE DEM?	1
FORORD	2
KAPITTEL 1 – INNLEDNING	4
1.1. PROBLEMSTILLINGER	4
1.2. AVGRENSINGER OG DEFINISJONER	5
1.3. METODER OG FRAMGANGSMÅTE	6
1.4. KILDENE OG HVA DE INNEHOLDER	9
1.5. LITTERATUR OM FRONTKJEMPERE OG FORSKNINGSPRONTEN	10
KAPITTEL 2 – VERVING OG AVDELINGER	21
2.1. DET TYSKE FORSVARET	21
2.2. HVA VAR SS?	21
2.3. DE "NORSKE" AVDELINGENE OG HVOR DE DELTOK	23
2.4. AVDELINGSTILKNYTNINGEN TIL FRONTKJEMPERNE FRA MØRE OG ROMSDAL	26
2.5. ET TYSK ELLER NORSK PROSJEKT?	28
KAPITTEL 3 - FRONTKJEMPERNE FRA MØRE OG ROMSDAL	31
3.1. INNLEDNING	31
3.2. VERVINGSTIDSPUNKT	32
3.3. ALDER VED VERVING	33
3.4. GEOGRAFISK BAKGRUNN TIL FRONTKJEMPERNE	34
3.5. ANTALL FALNE	39
3.6. UTDANNELSE	41
3.7. YRKE/SOSIAL BAKGRUNN	44
3.8. FAMILIEFORHOLD	47
3.9. SIVILSTAND	51
3.10. STRAFFERETTSLIGE FORHOLD	52
3.11. TIDLIGERE MILITÆR ERFARING	53
KAPITTEL 4 - FRONTKJEMPERNE OG NASJONAL SAMLING	55
4.1. INNLEDNING	55
4.2. NASJONAL SAMLING I MØRE OG ROMSDAL	56
4.3. FRONTKJEMPERNE OG NS	66
KAPITTEL 5 – MOTIV FRONTKJEMPERNE HADDE FOR Å VERVE SEG	68
5.1. INNLEDNING	68
5.2. DE OPPGITTE MOTIV FRA MØRE OG ROMSDAL	71
5.3. DE POLITISKE/IDEOLOGISKE MOTIVENE	73
5.4. PERSONLIGE/PRAGMATISKE MOTIV	76
5.5. TVANGSSITUASJONER	78
5.6. PÅVIRKNING FRA VENNER OG SLEKT.	80
5.7. KRIGSUTVIKLINGEN OG TALLET PÅ VERVEDE	81
KAPITTEL 6 - KONKLUSJON	82
KAPITTEL 7 - ENGLISH SUMMARY	86
LITTERATURLISTE	87
KILDELISTE:	93
MUNTLIGE KILDER:	93
KILDER I RIKSARKIVET:	93
VEDLEGG 1 – KART OVER MØRE OG ROMSDAL, KOMMUNEGRENSER 1940-45	95
VEDLEGG 2 - KOMMUNER I MØRE OG ROMSDAL.	96
VEDLEGG 3 - ANONYMISERT TABELL OVER FRONTKJEMPERNE FRA MØRE OG ROMSDAL	100

Kapittel 1 – Innledning

1.1. Problemstillinger

Mellom fire og fem tusen nordmenn meldte seg frivillig til tysk krigstjeneste i løpet av andre verdenskrig. Mange av dem hadde deltatt i kampene i Norge i 1940. De fleste nordmenn regnet militær innsats på tysk side som landssvik. I årene etter krigen ble dette synet bekreftet i det norske rettssystemet. En frontkjemper fikk vanligvis ca. tre års fengsel. **(1)** Hvorfor var det likevel mange som risikerte rykte og sosial posisjon ved å verve seg til tysk krigsinnsats? Et viktig mål for denne oppgaven vil derfor være å kartlegge motivene til frontkjemperne fra Møre og Romsdal. Kan vi stole på motivene som er oppgitt, eller er det grunn til å sette spørsmålstegn ved disse? Resultatene i denne oppgaven vil bli drøftet med bakgrunn i nyere forskningsresultater og sammenlignet med undersøkelser fra andre deler av landet.

(2) I tillegg skal den sosiale bakgrunnen til frontkjemperne fra Møre og Romsdal undersøkes. Var det noen sosial gruppe som rekrutterte flere frontkjemper enn andre? Vi skal se på både yrke og utdanningsnivå. **(3)** Alder ved verving vil også bli undersøkt. Alder kan være viktig for å vurdere hvor bevisst valget var og hvilke andre karrieremuligheter personene hadde. **(4)** Tidligere studier av frontkjemperne har ofte konkludert med at bykommunene hadde en større tendens til å rekruttere frontkjemper. Stemmer dette for Møre og Romsdal? Det er også et av spørsmålene som vil bli undersøkt.

(5) Ellers vil det bli forsøkt kartlagt hvor mange av frontkjemperne som var NS-medlemmer. Hvor viktig var dette for at de ble frontkjemper? Skjedde innmeldingen i NS før eller etter at de vervet seg til fronttjeneste? Tilgjengelige tall over NS-medlemmer i de ulike kommunene i Møre og Romsdal vil også bli undersøkt. Dette er nødvendig for å se om det er en sammenheng mellom oppslutningen om NS i et område og rekruttering til tysk krigstjeneste. Var det slik at et høyt antall NS-medlemmer i en kommune også gjorde at det var større sjanse for at det ble rekruttert frontkjemper fra kommunen? I noen kommuner var det ingen eller svært få NS-medlemmer og heller ikke noen som vervet seg til tysk krigstjeneste. Vi vil også prøve å forklare hvorfor NS og tilbudet om å bli frontkjemper hadde så liten appell i disse kommunene.

(6) Dette er også en komparativ undersøkelse. Det betyr at resultatene fra Møre og Romsdal vil bli sammenlignet med tilsvarende undersøkelser som er gjort på landsplan i tillegg til to andre geografiske undersøkelser. Viktige studier er Svein Blindheims *Nordmenn under Hitlers fane*¹, Terje Nomelands studie av Agderfylkene² og Jan Skjønsvells studie fra Troms.³ Sigurd Cristian Sørli's doktorgradsarbeid⁴ om frontkjemperne fra 2014 er den nyeste og grundigste studien som er gjort om norske frontkjemperne. Denne vil bli omtalt. I framtiden vil nok den bli et viktig referanseverk.

Oppgavens hovedproblemstillinger blir således:

1) Frontkjemperne fra Møre og Romsdal – Hvem var de og hva motiverte dem til krigsinnsats på tysk side? 2) Er det forskjeller mellom Møre og Romsdal og andre deler av landet?

1.2. Avgrensinger og definisjoner

Oppgaven handler altså om nordmenn i tysk militærtjeneste. Det betyr at nordmenn som bare var i Hirden eller som for eksempel var vakter ved fangeleirer i Norge, ikke er tatt med i undersøkelsen. De som er med i undersøkelsen, var i Wehrmacht, Waffen-SS eller i Kriegsmarine og i hovedsak underlagt tysk ledelse. I likhet med andre tilsvarende undersøkelser er de som bare tjenestegjorde i SS-Vaktbataljon i Norge utelatt.

Undersøkelsen skal handle om Møre og Romsdal. Alle frontkjemperne som er med, har derfor sin viktigste tilhørighet til fylket. I noen straffesaker jeg fikk tilgang til, viste det seg at den eneste tilknytningen til Møre og Romsdal var at de gjorde polititjeneste der under krigen. Disse ble da ikke tatt med i utvalget. I litteraturen som er gjennomgått i forbindelse med oppgaven, er det også nevnt en del personer som er oppgitt å komme fra fylket, men som

¹ Blindheim 1977

² Nomeland 2008

³ Skjønsvell 2005

⁴ Sørli 2014 (Oppgaven ble forsvart i mars 2015)

likevel har hatt sterkere tilknytning til andre fylker. I en del tilfeller må man likevel bruke skjønn, da kildegrunnlaget ofte er mangelfullt.

Frontkjemperbegrepet stammer fra første verdenskrig og var en hedersbetegnelse på de som hadde deltatt i kampavdelinger. Betegnelsen er senere brukt om personer som deltok som frivillige i tysk tjeneste under andre verdenskrig. Det er slik begrepet vil bli benyttet i denne oppgaven. Det betyr at personer både i Wehrmacht, Waffen SS og Kriegsmarine vil bli omtalt som frontkjempere.

1.3. Metoder og framgangsmåte

Hovedkilden for denne oppgaven er straffesakene mot frontkjemperne som ble satt i gang i årene rett etter krigen. Alle disse er samlet sentralt i Riksarkivet i Oslo. Disse var inntil nylig unntatt offentlighet. De ble gjort tilgjengelig fordi de skulle brukes til forskning. For å få tilgang måtte jeg søke med bakgrunn i konkrete saker. Man må da ha navn og fødselsdato på personer man tror er frontkjempere. Dette var ikke tilgjengelig på det aktuelle tidspunkt. Bårdset-Brunes-lista, en liste over sannsynlige frontkjempere utviklet av to som selv var veteraner, ble derfor brukt for å få en første oversikt.⁵ Personer som så ut til å ha forbindelse til Møre og Romsdal, ble så plukket ut til en egen liste som ble vedlagt søknaden til Riksarkivet. En slik liste må brukes med varsomhet. Ikke alle viste seg å ha straffesaker eller å ha noen som helst forbindelse med frontkjempervirksomhet.

I de sakene som jeg så gjennom i Riksarkivet, dukket det opp navn på andre sannsynlige frontkjempere. Det dukket også opp navn i litteratur som ble gjennomgått som ikke var med i den første søknaden. I tillegg ble *Liste nr. 1*⁶ gått gjennom for å se om det der var nevnt personer som heller ikke var med i første søknad. Dette er en liste utviklet av norske eksilmyndigheter under krigen, med tanke på det kommende rettsoppgjøret. Informasjonen bygger i stor grad på opplysninger gitt av nordmenn som flyktet til Sverige. Listen er altså bygget på mistanker og må således også behandles med forsiktighet. De ulike funnene i Riksarkivet og personer nevnt i *Liste nr. 1* ga grunnlag for en ny søknad om innsyn, flere nye saker og nytt besøk i Riksarkivet. I alt ble det gjort tre besøk i Riksarkivet. I alt ble ca. 140 landssviksaker

⁵ Bårdset-Brunes-lista ble gjort tilgjengelig for denne oppgaven av Terje Nomeland

⁶ Liste nr. 1, 2014

gjennomgått. I tillegg ga Riksarkivet også opplysninger om flere falne. Ofte fantes det et eget kort med opplysninger om disse i Erstatningsdirektoratets kartotek.⁷

Størrelsen på sakene viste seg å variere sterkt. Noen hadde godt over hundre dokumenter, mens andre var svært tynne. I de fleste sakene gikk det greit å finne den informasjonen som var aktuell for oppgaven. Informasjon som ble funnet i straffesakene, ble i noen tilfeller supplert med opplysninger fra andre kilder, som kunne gi et mer komplett bilde av en frontkjemper.

De samlede undersøkelsene i Riksarkivet ga i alt 117 sikre navn på frontkjemper med sin viktigste tilknytning til Møre og Romsdal. Denne undersøkelsen bygger på en gjennomgang av disse sakene. Opplysningene ble samlet i en tabell, som har vært det viktigste arbeidsredskap i prosessene med å kartlegge frontkjemperne fra fylket.

Flere av landssviksakene var fremdeles underlagt taushetsplikt da de ble gjort tilgjengelig for denne undersøkelsen. I noen saker var også enkeltopplysninger taushetsbelagt, bl.a. henvisninger til andre personer. I utgangspunktet var sakene taushetsbelagt i 60 år, men Riksarkivaren har fullmakt til å forlenge taushetsplikten når hensynet til personvernet tilsier det.⁸ Så lenge sakene ble gjort tilgjengelige, er ikke taushetsplikt i seg selv et problem. Oppgaven er i utgangspunktet ute etter å studere vervingen til tysk krigsinnsats som fenomen. Da kan man også beskrive enkelttilfeller uten å navngi disse. Frontkjempernes identitet er således anonymisert i denne studien. Det er imidlertid gjort noen unntak, der frontkjemperne er navngitt tidligere i annen litteratur. Dette gjelder i hovedsak personer som hadde lederroller i frontkjemperavdelingene eller i NS. Det er også umulig å hindre at personer med lokal-kunnskap vil kunne være i stand til identifisere personer på grunnlag av informasjon gitt i denne oppgaven.

Denne oppgaven vil altså være både en kvantitativ og komparativ studie. Edvard Befring har definert kvantitativ metode slik:

⁷ Erstatningsdirektoratet ble opprettet av London-regjeringen med tanke på å etterforske og kreve inn verdier av medlemmer av Nasjonal Samling under krigen.

⁸ Riksarkivaren henviser her til ”hjemmel i forvaltningslovforskriften § 11 vedrørende taushetsplikt etter forvaltningsloven § 13”. Gjengitt i brev fra Riksarkivaren 25.7.2013 og 24.4.2014.

Kvantitative metoder omfatter formaliserte prinsipper som legger grunnlaget for en stringent forskningsprosess fra problemformuleringer, forskningsdesign, datavalg og dataanalyse til tolkninger og konklusjoner. Data vil være forankret til spesifikke variabler, og det anvendes standardiserte metoder for datainnsamling (for eksempel ved ekspertvurderinger, observasjon, intervju eller formell testing). Variablene kan dermed uttrykkes i tallverdier, og datamaterialet kan beskrives med tabeller, grafiske figurer eller statistiske mål som gjennomsnitt, variasjon og korrelasjon, og analyseres ved hjelp av f. eks varians-, faktor- eller regresjonsanalyse (Befring 2015:131-160).⁹

Denne definisjonen sammenfatter i stor grad arbeidet som er gjennomført i den kvantitative delen av denne oppgaven. Eksempler på variabler vil her være alder ved verving, vervingstidspunkt, yrke, utdanning, antall falne og antall frontkjemper som var NS-medlemmer. Disse variablene vil bli tallfestet og i noen tilfeller framstilt i tabellform og behandlet statistisk. Dette materialet vil så igjen bli analysert og sammenlignet med andre undersøkelser (komparasjon).

Komparasjon betyr altså sammenligning. Leidulf Melve, historiker ved Universitetet i Bergen, er trolig den i Norge som har jobbet mest med historisk komparasjon som fenomen og har beskrevet muligheter og begrensninger som ligger i metoden. I artikkelen *Komparativ metode: ei utfordring for historiefaget?*¹⁰ lister han opp fordeler som metoden kan gi: ”Komparasjon assisterer historikeren på alle nivå i den historiske undersøkinga, frå formuleringa av spørsmål og hypotesar til val av tilnærming og testing av konklusjonar.”¹¹ Komparasjon er likevel omstridt innenfor historiefaget og Melve drøfter flere problemstillinger knyttet til metoden. En viktig problemstilling er selvfølgelig om fenomenene som skal sammenlignes er sammenlignbare. Forskjeller i tid, geografi og kultur kan gjøre komparasjon lite relevant eller usikkert. I denne undersøkelsen fra Møre og Romsdal skal resultatene sammenlignes med andre undersøkelser. Andre undersøkelser som er geografisk avgrenset, og som bygger på tilsvarende landssviksaker, vil da være høyst relevant å sammenligne med. Forskningsarbeider der sakene er valgt ut på en annen måte, vil kunne by på problemer. En undersøkelse av frontkjemper som bygger på intervju gjort mange år etter rettssakene, kan også by på problemer om man vil sammenligne. Det betyr

⁹ Befring 2015

¹⁰ Melve 2009

¹¹ Melve 2009, s. 62

ikke at det er uten verdi å sammenligne med slike undersøkelser, men man må være bevisst på og redegjøre for forskjeller i metode og ta hensyn til dette når man forklarer eventuelle forskjeller. I tillegg til å sammenligne funnene fra Møre og Romsdal med andre undersøkelser, vil komparasjon også benyttes i noen andre tilfeller. Oppgaven vil for eksempel sammenligne ulike kommuner i Møre og Romsdal for å se på oppslutning om NS og verving til tysk krigstjeneste.

1.4. Kildene og hva de inneholder

Landssviksakene i Riksarkivet er de desidert beste og mest komplette kildene vi har til kunnskap om norske frontkjemper, selv om de også må brukes med forsiktighet. Mappene gir normalt fødselsdato, opplysninger om skolegang, yrke og NS-tilknytning. I de fleste tilfeller har vi informasjon om hvilke avdelinger personene tjenestegjorde i og en del informasjon om tjenestens varighet. I mange tilfeller er det en del opplysninger om helse- og familieforhold. Frontkjempernes motiver for vervingen er ofte også oppgitt. Disse er selvfølgelig gitt i en konkret historisk situasjon og må ikke nødvendigvis godtas. Vi må i det hele tatt gå ut fra at frontkjemperne har hatt en viss mulighet til å velge hvilken informasjon som skulle bli gitt. Etterkrigstiden var en kaotisk tid, der det skulle reises landssviksak mot svært mange personer, der noen selv hadde vært en del av rettsapparatet. Det ville derfor ikke ha vært mulig å kontrollere alle opplysninger som ble gitt i en norsk rett.

De fleste frontkjemperne fra Møre og Romsdal ble forhørt og siktet ved ett av de tre politikamrene i fylket.¹² Vi må da gå ut fra at de samme polititjenestemennene var involvert i flere av landssviksakene. Det er derfor ikke utenkelig at det har forekommet en viss ”harmonisering” av forklaringene som frontkjemperne har gitt i avhør og i rettssaker. Særlig for de yngre frontkjemperne må vi gå ut fra at det har vært et ønske om å hjelpe dem tilbake til samfunnet. Som vi senere skal se, har flere av frontkjemperne fra Møre og Romsdal oppgitt ”fiendskap mot Russland” som et motiv for å verve seg til tysk tjeneste. Andre undersøkelser tyder på at denne formuleringen ikke ble brukt andre steder, noe som kan tyde på at advokater og påtalemyndighet i Møre og Romsdal har lagt føringer på hva som var ”passende” forklaringer.

¹² Dette er Nordmøre politikammer, Romsdal politikammer og Sunnmøre politikammer

1.5. Litteratur om frontkjempere og forskningsfronten

Norsk litteratur og forskning om andre verdenskrig har i stor grad vært opptatt av å fortelle om krigen fra seierherrenes synsvinkel. Her er omfanget ganske stort. Litteraturen har i stor grad handlet om "heltene". Man har vært opptatt av det som man kan kalle "den nasjonale fortellingen". Historieskrivingen skulle vise at nordmennene var et folk som gjorde motstand. Historikeren Synne Corell har studert ulike historieverks framstilling av krigen og kommet fram til at det var først i 1990-årene at skribentene sluttet å bruke vi-form.¹³ Det tok tid før forskningen i større grad begynte å interessere seg for de som var på den tapende side, og de som ble regnet som og ofte dømt som landssvikere. Senere har også denne litteraturen begynt å få et ganske stort omfang. Dette delkapitlet skal handle om litteratur og forskning om nordmenn som deltok i tysk krigstjeneste. Siden flere andre har skrevet omfattende oversikter over dette, vil det ikke bli gjort forsøk på å lage en komplett oversikt over frontkjemperlitteraturen. Bøker og forskningsarbeider som er nevnt, er først og fremst tatt med fordi de er relevant for denne undersøkelsen. En del verk om krigshistorien i Møre og Romsdal vil også bli omtalt.

Memoar- og dokumentarbøker

Mye av det som er skrevet om norske frontkjempere, er skrevet av frontkjemperne selv eller av andre som har fortalt deres historie. Disse er ofte skrevet med et apologetisk sikte, eller de er selektiv i hva de velger å ta med og mangler ofte analyser. Memoarbøkene er ofte skrevet av journalister og oppfyller gjerne ikke faghistorikernes krav til dokumentasjon og kildehenvisninger. Det betyr likevel ikke at disse bøkene er uten verdi. Vi ser da også at faghistorikerne ofte siterer fra slike arbeider, selv om de er bevisst på hvordan de benyttes. Memoarbøkene vil kunne gi mye informasjon om hvordan frontkjemperne selv opplevde tjenesten, og hvilke holdninger de hadde. Dokumentarbøkene vitner også ofte om stor kjennskap til frontkjempermiljøet og formidler historier og øyevitneskildringer man ofte ikke finner i den mer forskningsbaserte litteraturen. Noen sentrale verk vil derfor nevnes nedenfor.

Frode Halle var en sentral skikkelse i den norske frontkjemperbevegelsen. Bl.a. ble han leder for Skijegerbataljonen i Finland. I 1972 utga han boken *Fra Finland til Kaukasus. Nordmenn*

¹³ Artikkel i "Dag og tid", 14. mai 2010

på *Østfronten*.¹⁴ Halle forteller om nordmenns krigsdeltagelse på flere ulike frontavsnitt og om de avdelingene nordmennene tjenestegjorde i. Bokens nøkterne stil har gitt den en viss anerkjennelse og er nok den viktigste memoarboken om frontkjemperne.

Egil Ulateig og Kjell Fjørtoft er de dokumentarforfatterne som har befattet seg mest med frontkjemperne. Ulateig har også pleiet nær kontakt med veteranmiljøene. Begge har også drevet studier i ulike arkiver, men bare Fjørtoft har kildehenvisninger i bøkene sine. Begge har skrevet ut fra en viss sympati med frontkjemperne. Ellers kan det nevnes at flere frontkjemper fra Møre og Romsdal er navngitt i bøkene til Ulateig.

Randolf Alnes har også skrevet et hefte med særlig interesse for Møre og Romsdal. I 1999 utga han *Frontkjemperne. Kristiansundere på Østfronten og i Finland under 2. verdenskrig*.¹⁵ Hftet forteller historien til flere navngitte og noen anonymiserte frontkjemper fra Kristiansund og andre steder på Nordmøre. Hftet gjengir flere spennende øyenvitneskildringer som ikke er fortalt tidligere. Vi får også en del betraktninger om motiv, bakgrunn og hvordan frontkjemperne selv forstod sin krigstjeneste. Alnes kjente selv flere av frontkjemperne han skriver om, fra ungdomstiden i Kristiansund. Framstillingen i heftet er derfor preget av manglende distanse og kritiske spørsmål til deres erfaringer. De korte biografiene blir ”heltehistorier”, uten at personenes selvpresentasjon etterprøves. Negative forhold og ”innrømmelser” som det blir gitt informasjon om i straffesakene, er utelatt hos Alnes. Det kan ellers nevnes at en del personer som er nevnt i heftet, og som har hatt en viss tilknytning til Nordmøre, er utelatt i denne undersøkelsen, da mappene i Riksarkivet viser at tilknytningen til andre deler av landet var sterkere.

Det kan også nevnes at den kjente krimforfatteren Jo Nesbø fra Molde har skrevet romanen *Rødstrupe*¹⁶, som i stor grad handler om norske frontkjemper. Han har selv fortalt at faren var frontkjemper og boken er inspirert av hendelser faren fortalte fra beleiringen av Leningrad. Faren var fra Bolsøy/Molde, og saken er gjennomgått til denne undersøkelsen.

¹⁴ Halle 1972

¹⁵ Alnes 1999

¹⁶ Nesbø 2000

En memoar-/dokumentarbok som vakte en viss oppsikt i senere år, er Arvid Brynes *Vi sloss for Norge*¹⁷ fra 2007. Denne er oppsiktsvekkende på flere måter. Boken forteller parallelt om krigs- og livshistorien til Linge-mannen Svein Blindheim og frontkjemperen Bjørn Østring. Blindheim ble en pioner i forskningen om frontkjemperer i Norge. Østring var også sjef for Quislings livvakt og var en sentral person i SS-veteranmiljøet i Norge. De to ble venner senere i livet, og boken avdekker at de har flere sammenfallende synspunkt. Det spesielle er likevel at det er Blindheim som i stor grad er kritisk til sin egen krigsinnsats og til rettsoppjøret etter krigen, mens Østring forsvarer sine tidligere posisjoner. Bryne gjør heller ikke noe seriøst forsøk på å utfordre Østring og kan derfor konkludere med at begge ”sloss for Norge” og hadde like edle og nasjonale motiv. Boken framstår som et mislykket forsøk på å nyansere framstillingen om krigen, men kaster lys over en viktig motivforklaring hos mange frontkjemperer. Mange mente at konge og regjering sviktet da de forlot Norge i 1940. Med kapitulasjonen i Norge sommeren 1940, den såkalte ”Trondheimsavtalen”, mente de at det ikke lenger eksisterte noen krigstilstand mellom Norge og Tyskland, og man stod derfor fritt til å gå inn i andre lands væpnede styrker.

Forskningslitteraturen

Fram til 1970-tallet var det skrevet svært lite om norske frontkjemperer. Det begrenset seg til noen dokumentarbøker, biografier og kommentarer i generelle historieverk. I 1972 leverte Ole Andreas Dahl en hovedoppgave kalt *Frontkjemperbevegelsen i Norge, med særlig vekt på ”Den norske legion”*.¹⁸ Dette var på mange måter et pionerverk når det gjelder forskning på frontkjemperer i Norge. Dahl skriver blant annet om norske (NS) og tyske motiver for å verve frontkjemperer. Ellers kartlegger han de ”norske” frontkjemperformasjonene, før han altså fordypet seg i Den norske legion. Dahls behandling av tyske motiv og Nasjonal samlings motiv for å verve frontkjemperer kan kaste lys over min egen drøfting av motivene frontkjemperne hadde for å la seg verve.

I 1977 utga Svein Blindheim boka *Nordmenn under Hitlers fane*. Denne er en bearbeiding av hans hovedoppgave fra 1974.¹⁹ Boka til Blindheim har lenge vært et viktig referanseverk for annen forskning og er nok det fremdeles, selv om hans posisjon nå er svekket. Første del er en

¹⁷ Bryne 2007

¹⁸ Dahl 1972

¹⁹ Blindheim 1974

forholdsvis grundig gjennomgang av historien til de ”norske” frontkjemperavdelingene. Siste del er en analyse av alder, sosial bakgrunn og motiv frontkjemperne hadde for å la seg verve. Blindheims resultater vil bli sammenlignet med funnene i denne oppgaven. *Nordmenn under Hitlers fane* bygger på gjennomgang av ca. 350 frontkjempersaker. Flere har i ettertid kritisert Blindheims metoder og forskningsresultat, bl.a. Sigurd Sørli.²⁰ Blindheim har nok óg vært med på å skape et inntrykk av at Waffen-SS i liten grad var innblandet i krigsforbrytelser og således også ”frikjent” de norske frontkjemperne.

I nyere tid har det kommet flere viktige master- eller hovedfagsarbeid om frontkjemperne. Sverre Sigurdsson Sjøstad leverte i 2006 en kvantitativ undersøkelse av norske frontkjemperne.²¹ Dette er et grundig forsøk på å kartlegge det totale antallet norske frontkjemperne. Dette er en vanskelig oppgave, bl.a. fordi en del meldte seg flere ganger. Mange som meldte seg, kom også av ulike grunner ikke i tjeneste. Tallet på norske frontkjemperne spriker også i forskningslitteraturen.

Sjøstad oppgir ellers tall på frontkjemperne og falne fra hvert fylke. Vi skal senere se at tallene hans fra Møre og Romsdal ikke er helt sammenfallende med tallene i denne oppgaven. Han undersøker også om det er forskjeller mellom by- og landkommuner. I tillegg ser han om det kan være en sammenheng mellom oppslutning om NS i et område og tallet på frontkjemperne fra samme område. Dette er fortsatt den grundigste kvantitative undersøkelsen av norske frontkjemperne.

Det er, som nevnt, gjennomført to geografisk avgrensede undersøkelser av frontkjemperne tidligere. Terje Nomeland har undersøkt Agder-fylkene og Jan Skjønsvoll har studert Troms. Begge har prøvd å gi et mest mulig nøyaktig tall på frontkjemperne fra sitt område. I tillegg har de undersøkt sosial bakgrunn, utdannelse og alder ved verving på frontkjemperne. Mye plass vies også på å kartlegge deres oppgitte motiv og vurdere disse. I tillegg får vi opplyst om frontkjemperne var NS-medlemmer. Begge sammenligner også tallet på frontkjemperne og oppslutningen om NS i de ulike kommunene. Når det gjelder kildegrunnlag og metoder er dette de to forskningsarbeidene som er mest sammenlignbare med denne undersøkelsen fra Møre og Romsdal.

²⁰ Bl.a. i en kronikk i *Dag og Tid*, 19. april, 2013

²¹ Sjøstad 2006

To psykiatere har også levert viktige bidrag til forskningen om frontkjemperne som også har historiefaglig interesse. Harald Frøshaug var fengselslege på Ilebu fangeleir²² etter krigen og fikk unik mulighet til å undersøke og intervju frontkjemper som var internert. Han har levert to vitenskapelige artikler.²³ I tillegg til frontkjempernes helsetilstand, spurte Frøshaug dem ut om utdanning, yrke og han ba dem oppgi motiv for verving.

Inger Cecilie Stridsklev har også foretatt medisinske undersøkelser av frontkjemper og har i tillegg undersøkt deres sosiale bakgrunn.²⁴ Hun skriver også litt om motiv. Stridsklevs undersøkelser bygger på intervju med gjenlevende, gjort ca. femti år etter krigen. Undersøkelsene er derfor ikke umiddelbart sammenlignbare med dem som bygger på kildene i Riksarkivet.

Flere faghistorikere har de siste årene publisert bøker og forskningsarbeid om frontkjemper og beslektede tema. Sigurd Stenwig har skrevet en masteroppgave om frontkjemper som deserterte og dro til Sverige under krigen.²⁵ Stenwig skriver bl.a. om hva som motiverte dem til å hoppe av, og hvordan de ble mottatt i Sverige. Oppgaven har imidlertid også et kapittel om hvorfor disse vervet seg til tysk tjeneste i første omgang. Dette er den eneste oppgaven som benytter Kjesäter-arkivet²⁶ i Sverige for å undersøke dette. Ellers har Ane Dalen Ringheim skrevet om nordmenn som havnet i sovjetisk fangenskap.²⁷ Dette dreier seg om i alt 136 personer, og som vi skal se, var noen av disse frontkjemper fra Møre og Romsdal. Olaf Christoffer Bogen har skrevet en masteroppgave om Germanske SS Norge.²⁸ Han skriver utførlig om organisasjonens formål og ideologi. Bogen viser også at organisasjonen hadde et nært forhold til frontkjemperbevegelsen og at den drev aktiv verving blant hjemvendte veteraner.²⁹ Ellers har Eirik Gripp Bay levert en masteroppgave om frontsøstrene,³⁰ altså norske kvinner som vervet seg som sanitetskvinner i tyske Røde Kors. Bay ønsker bl.a. å

²² Ilebu er navnet som Grini fikk etter at fangeleiren gikk over fra å være tysk fangeleir til å huse landssvikdømte.

²³ Frøshaug 1947 og Frøshaug 1955

²⁴ Stridsklev 1992 og Stridsklev 1955

²⁵ Stenwig 2014

²⁶ Kjesäter var et mottakssenter for norske flyktninger i Sverige under krigen. Det nevnte arkivet inneholder også forhør av de som deserterte fra tysk krigstjeneste.

²⁷ Ringheim 2003

²⁸ Bogen 2008

²⁹ Bogen 2008, s. 35-36

³⁰ Bay 2014

tilbakevise forestillingen om at front søstrene bare var nøytrale sykepleiere som ikke gjorde forskjell på venn og fiende.³¹

Også Vegard Sæther har skrevet en bok om frontkjemperne, kalt ”*En av oss*”. *Norske frontkjemperne i Krig og fred*.³² Boken er i en viss grad en kvalitativ undersøkelse, bygd på dybdeintervju med femti gjenlevende frontkjemperne. Sæther skriver en god del om motiv for verving. Ellers har boken mye stoff om militær utdanning, militære avdelinger og ulike frontavsnitt der nordmenn var stasjonert. Sæther skriver også om rettsoppgjøret og hvordan det gikk med frontkjemperne etter soningen. Dette var nok, sammen med Blindheims bok, den mest omfattende framstillingen av den norske frontkjemperbevegelsen før doktoravhandlingen til Sigurd Sørli kom i 2014. Nina Drolsum Kroglund har også skrevet en forskningsbasert bok om nordmenn som samarbeidet med tyskerne under krigen.³³ En av delene i boka er kalt ”Norske frivillige i tyske uniformer”. Kroglund baserer seg mye på andres forskning, men har foretatt en del selvstendige intervju og kildearbeid.

De siste årene har det kommet flere bøker som handler om ”norske” enkeltavdelinger innenfor Waffen-SS. Harry A. Ellingsen har skrevet en bok om Regiment Norge.³⁴ I tillegg til å skrive grundig om avdelingens innsats på Østfronten, gir Ellingsen en analyse av hvem som vervet seg til avdelingen. Han skriver også en del om de oppgitte motivene til frontkjemperne i Regiment Norge. En lignende bok har kommet om de to norske skiløperavdelingene som tjenestegjorde i Finland, kalt *Hitlers norske skijegere*.³⁵ Denne har likevel i større grad et dokumentarbokpreg over seg. Det er også utgitt en bok om de norske SS-offiserene.³⁶ Det ser ut som om boken bare omhandler dem som hadde en komplett utdanning fra SS-Junkerskolen i Bad Tölz. Flere fra Møre og Romsdal som hadde offisersgrader i Waffen-SS er for eksempel ikke nevnt i boka. Ellers kan det nevnes at Bjørn Westlie har skrevet en bok om norske krigsreportere i tysk tjeneste.³⁷

³¹ Bay 2014, s. 94-106

³² Sæther 2010

³³ Kroglund 2012

³⁴ Ellingsen 2011

³⁵ Brenden/Thomassen 2013

³⁶ Brenden m.fl. 2013

³⁷ Westlie 2012

I 2004 oppstod en debatt om nordmenn deltok i krigsforbrytelser på østfronten. Justisminister Odd Einar Dørum bevilget da penger til å undersøke om dette var tilfelle. Oppdraget ble gitt til HL-senteret (Senter for holocaust og livssynsminoriteter). Et resultat av dette forskningsprosjektet var boken *Himlers Norge. Nordmenn i det storgermanske prosjekt*,³⁸ skrevet av Terje Emberland og Matthew Kott. Forskerne argumenterer for at det nå er bevist at nordmenn deltok i krigsforbrytelser. Boken diskuterer også bakgrunnen for den tyske vervingen og plasserer den, som tittelen sier, inn i et storgermansk eller pangermansk prosjekt. For tyskerne var det altså ikke først og fremst et mål å rekruttere flest mulig nordmenn, men å rekruttere folk som senere kunne bli ledere i et SS-dominert Norge eller en større pangermansk statsdannelse. Vinklingen er ikke helt ny, men er også berørt i arbeidene til Ole Andreas Dahl og Harold Skilbred.³⁹

Det viktigste forskningsarbeidet om norske frontkjemper som er levert, er doktorgrads-avhandlingen til Sigurd Sørli.⁴⁰ Sammen med boka til Emberland og Kott er det gjeldende forskningsstatus innenfor temaet. I tillegg til å drøfte vervingen av nordmenn ut fra norske og tyske interesser, har Sørli ofte et ”nedenfra-perspektiv”, det vil si at han skriver mye om hvordan frontkjempe-tilværelsen var for de det gjaldt. Brev og dagbøker har således vært viktige kilder, i tillegg til beretninger og dokumentarbøker skrevet av frontkjemperne selv. Sørli skriver utførlig om verving, ideologisk og militær utdanning, opplevelsen av å være ved fronten, helse, forpleining med mer.

Tittelen på Sørli's avhandling er *Solkors eller hakekors?* Han bruker altså mye plass på å drøfte hvilke motiver NS og SS hadde for vervingen i Norge og om det var spenninger mellom disse. Var de norske SS-soldatene først og fremst lojale mot NS eller delte de den pangermanske visjonen til SS? Sørli konkluderer med at nordmennene valgte solkorset og vervingen i Norge på mange måter kan regnes som mislykket.

³⁸ Emberland/Kott 2012

³⁹ Skilbred 1974

⁴⁰ Sørli 2014

Utenlandsk forskning

Internasjonalt er det gjort svært mye forskning om SS og også en del om Waffen-SS, den militære grenen. Her kan nevnes noen arbeider som omhandler tysk verving av krigsfrivillige i okkuperte land. Harold Skilbreds doktorgradsarbeid⁴¹ er særlig interessant for norske forhold. Skilbred prøver særlig å påvise hvordan SS ønsket å få innflytelse på de nasjonale nazibevegelsene i nordeuropeiske land. En viktig del av hans forskning går ut på å vise at vervingen til Waffen-SS i Norge også var et forsøk på å svekke Nasjonal Samling. Det skulle skje ved å knytte veteranene til tysk politi og sikkerhetstjeneste eller Germanske SS Norge. Germanske SS Norge var en slags norsk utgave av Allgemeine SS, og kom til å stå i et spenningsforhold til Hirden, som var NS-kontrollert. Mark Philip Gingerich har også skrevet om rekruttering av ”germanske frivillige” og forsøket på å formidle nazistiske og pangermanske ideer til disse.⁴²

En dansk studie har hatt en viss innflytelse også i Norge. Tre ulike forfattere stod bak boken *Under hagekors og Dannebrog*⁴³, som er en bred presentasjon av den danske frontkjemperbevegelsen. Flere norske forskere har tidligere framhevet denne boken som et eksempel på forskning som ”mangler” i Norge og som bør være et forbilde for videre studier.⁴⁴ Med alle studiene som har kommet de siste årene, kan vi nå si at disse ”forsknings-hullene” er i ferd med å tettes også i Norge.

Litteratur om krigshistorien i Møre og Romsdal

Det er skrevet en del om krigshistorien i Møre og Romsdal, også noen forskningsarbeider. Nesten all litteraturen dreier seg om ulike former for motstandsarbeid. Arild Sollied har skrevet en hovedoppgave om den militære motstanden på Sunnmøre, som også er utgitt som bok.⁴⁵ Kåre R. Dyrseth står bak en lignende hovedoppgave om Nordmøre under okkupasjonen der også motstandsarbeidet er i fokus.⁴⁶ Det er også skrevet en hovedoppgave om Sivorg i Møre og Romsdal som gir en omfattende framstilling av ulike former for sivilt

⁴¹ Skilbred 1974

⁴² Gingerich 1991

⁴³ Christensen m.fl. 1998

⁴⁴ Bl.a. Ivo de Figueiredo i en artikkel fra 2001, Figueiredo, s. 4

⁴⁵ Sollied 1978

⁴⁶ Dyrseth 1985

motstandsarbeid som ble drevet i fylket.⁴⁷ For krigshistorien i Molde finnes det en forholdsvis grundig framstilling i siste bind av Molde bys historie.⁴⁸ Ca. halvparten av boken er viet krigen, både dagligliv, motstandsarbeid og samarbeid med tyskerne. Det finnes også en artikkel om NS i Ålesund, skrevet av Stein Ugelvik Larsen.⁴⁹ Den omhandler både tiden før krigen, maktovertagelsen i 1940 og utviklingen av partiapparatet i Ålesund i løpet av okkupasjonen. Møre og Romsdal har ellers en sentral plass i flere bokverk om andre verdenskrig. Det ene bindet i Ragnar Ulsteins verk om Englandsfarten handler om Sunnmøre.⁵⁰ Han har også et eget kapittel om Møre og Romsdal i siste bind av historien om etterretningstjenesten i Norge under krigen.⁵¹ Videre har Ulstein bl.a. skrevet en bok om Giske kommune under krigen, som gir en unik innsikt i hvordan ulike personer i et kystsamfunn opplevde krigen.⁵² Hans Olaf Brevig var forfatteren av historien til Møre Infanteriregiment nr. 11 (IR 11)⁵³, som ble mobilisert på Setnesmoen på Åndalsnes i april 1940. Boken forteller mye om krigshandlingene. Frontkjempervirksomhet er ikke tematisert. I en ”Befals – og styrkeliste”⁵⁴, som ble brukt ved mobiliseringen, er det mulig å identifisere minst én som ble frontkjemper. I tillegg er minst tre fedre til menn som ble frontkjemper oppført. Oberstløytnant Hans Jakob Sparre Schneider er oppført som administrerende bataljonssjef i Landvernsbataljonen. Han ble etter hvert naziordfører i Molde og sentral i vervearbeidet for Den norske legion i Møre og Romsdal. Sønnen ble en sentral frontkjemper. En adjutant i samme bataljon hadde også en sønn som vervet seg. En av kompanisjefene, en kaptein fra Geiranger, hadde to sønner som ble frontkjemper. Historikeren Lars Borgersrud har påvist at en stor del av offiserskorpset i Norge ble nazister under krigen.⁵⁵ Det ser ikke ut til at det stemmer for Møre og Romsdal. Flere dro til England under krigen, og andre var med i oppbyggingen av hjemmefronten.

Det finnes ellers en mengde biografier, artikler og lokalhistoriske arbeider fra Møre og Romsdal under krigen som det vil være for omfattende å prøve å gi en oversikt over. Det før

⁴⁷ Aarø 1973

⁴⁸ Abrahamsen 1994

⁴⁹ Ugelvik Larsen 1976

⁵⁰ Ulstein 1965

⁵¹ Ulstein 2008

⁵² Ulstein 1980

⁵³ Brevig 2001

⁵⁴ Brevig 2001, s. 207, Listen har kun med befal

⁵⁵ Borgersrud 2000, s. 354-361 Borgersrud har undersøkt det såkalte K-befalet, offiserer med krigsskoleutdanning. Innmeldingen i NS var i stor grad et Oslo-fenomen.

nevnte heftet om frontkjemperne fra Kristiansund er det som mest direkte omhandler temaet for denne oppgaven.

Frontkjemperne i den offentlige debatt

Det har, som nevnt, til tider vært intens debatt om norske frontkjemper i aviser/tidsskrifter, og noen ganger har denne også funnet veien til tv-skjermene. Noen viktige trekk ved denne debatten vil bli redegjort for her. I 2004 startet en debatt om nordmenn gjorde seg skyldige i krigsforbrytelser på østfronten. Foranledningen var trolig Egil Ulateigs bok *Veien til undergangen*⁵⁶, der han avviste at nordmenn hadde vært delaktige. Ulateig ble imøtegått av Bernt Roughtvedt og Terje Emberland, som også ble sentrale i Holocaustsenterets forskningsprosjekt om frontkjemperne.⁵⁷ Bjarne Bruland, faglig ansvarlig ved Jødisk museum i Oslo, engasjerte seg også og hevdet at nordmenn tjenestegjorde i umiddelbar nærhet av overgrepene på østfronten, og at disse overgrepene var kjent i NS-miljøer i Norge.⁵⁸ Det kan også nevnes at Ulateig i boka *Jakten på masseorderne*⁵⁹ fra 2006 har justert sitt tidligere syn.

Anders Gogstad kritiserte nødvendigheten av forskningsprosjektet til Holocaustsenteret, noe som gjorde at daværende leder, Odd-Bjørn Fure, rykket ut for å forsvare dette og forklare hva det skulle forskes om.⁶⁰ Den før nevnte boka til Emberland og Kott (*Himmlers Norge*) og doktorgradsarbeidet til Sørli ble begge til i forlengelsen av denne debatten, selv om begge arbeidene har et mye bredere perspektiv. Det ble selvfølgelig ikke stille da *Himmlers Norge* kom ut i 2013. Stein Ugelvik Larsen, professor emeritus ved Universitetet i Bergen, anmeldte boka under tittelen "Lite nytt fra Østfronten".⁶¹ Han mente bl.a. at forfatterne overdrev SS' og Himmlers mulighet til å påvirke NS-styret i Norge, og at det fortsatt mangler bevis for at nordmenn deltok i krigsforbrytelser på østfronten. Emberland og Kott rykket ut for å forsvare sine standpunkt og omtalte Ugelvik Larsen som "frontkjempernes forsvarsadvokat".⁶²

⁵⁶ Ulateig 2002/2010

⁵⁷ Bl.a. i Aftenposten, 23. november, 2004

⁵⁸ Aftenposten, 4. desember, 2004

⁵⁹ Ulateig 2006/2011

⁶⁰ Aftenposten, 3. oktober, 2005

⁶¹ Bergens Tidende, 24. mars, 2013

⁶² Bergens Tidende, 4. april, 2013

Arvid Brynes bok *Vi sloss for Norge* skapte også debatt. Boka handler, som nevnt, om Linge-
mannen Svein Blindheim og frontkjemperen Bjørn Østring. Den sterkeste kritikeren var trolig
professor i statsvitenskap Bernt Hagtvet. Hagtvet er kritisk både til Blindheims, Østrings og
Brynes rolle i boka. Blindheim blir utfordret på hva ”forsoningen” med Østring går ut på.
Blindheim går lenger enn bare i retning av et ønske om ”å forstå” og for langt i retning av å
godta hva Østring står for, mener Hagtvet. Østring blir kritisert for manglende etisk
refleksjon, for ikke å søke kunnskap og for ikke å ta inn over seg nazismens grusomheter.
Forfatteren Bryne blir også kritisert for ikke å stille kritiske spørsmål til Østring og i for stor
grad godta hans selvpresentasjon.⁶³

I 2013 ble det på ny tilløp til en debatt om Svein Blindheims rolle som historiker, med
utgangspunkt i *Nordmenn under Hitlers fane* og denne bokens virkningshistorie. Debatten
startet med at Sigurs Sørli skrev en kronikk i *Dag og Tid* med kritikk av Blindheims metode
og vurderinger.⁶⁴ Blindheim fikk likevel anerkjennelse for å ha vært en pioner og for å ha
gravd fram ny kunnskap. Metodekritikken gikk bl.a. på utvalg av informanter og kilder. Den
sterkeste kritikken gikk ellers på at Blindheim i stor grad sidestiller motivene til
frontkjemperne og de som gikk i alliert tjeneste, og at han regnet Waffen-SS for å være en ren
militærorganisasjon. Blindheim valgte derfor ikke å tematisere om norske SS-frivillige gjorde
seg skyldig i krigsforbrytelser, ifølge Sørli. I denne sammenheng blir Blindheim beskyldt for
å ha oversett opplysninger i et internasjonalt kjent standardverk om frontkjempere.⁶⁵ Sørli
hevder at konklusjonene i *Nordmenn under Hitlers fane* ble reproduisert ukritisk i andre bøker
og gjorde at påstander om krigsforbrytelser ikke ble videre undersøkt. En av de som forsvarte
Blindheims forskning, var Inger Cesilie Stridsklev.⁶⁶

⁶³ ”Forsoning som tomt ritual”, artikkel i *Dag og Tid*, 26. oktober 2007

⁶⁴ ”Historikaren Svein Blindheim”, kronikk i *Dag og Tid*, 19. april 2013 Svein Blindheim
gikk bort måneden før. I minneordene som Arvid Bryne skrev i *Dag og Tid*, fikk Blindheim
mye skryt for sin skribentvirksomhet. Det kan ha vært bakgrunnen for Sørlies kritikk.

⁶⁵ Stein 1966

⁶⁶ *Dag og Tid*, 7. juni, 2013

Kapittel 2 – Verving og avdelinger

2.1. Det tyske forsvaret

Nordmenn som vervet seg til tysk krigstjeneste, havnet i alle de tre våpengrenene og Waffen-SS. Fra Møre og Romsdal var det personer i Kriegsmarine, Wehrmacht og Waffen-SS. Langt de fleste havnet i SS. Wehrmacht hadde førsteretten til de fleste tyske vernepliktige. Skulle SS ekspandere, var de derfor i stor grad avhengig av verving utenfor Tyskland. I løpet av krigen sluttet derfor en del ”folketyiskere” og andre fra ulike okkuperte land seg til SS.

Wehrmacht var den regulære tyske hæren med røtter i det tidligere Reichswehr fra keisertiden. Etter nazistenes maktovertakelse gjeninnførte Tyskland verneplikten, i strid med Versaillestraktaten, og Wehrmacht vokste raskt til en slagkraftig hær. Selv om SS også vokste til en betydelig militær faktor i løpet av krigen, var hele tiden Wehrmacht Tysklands viktigste militære ressurs. Minst tre personer fra Møre og Romsdal var innom den regulære tyske hæren i løpet av krigen.

Kriegsmarine var den tyske marinen. Også en del kystfort hørte inn under denne.

Kriegsmarine var avgjørende for muligheten til å gjennomføre Operation Weserübung, det tyske overfallet på Norge. Den tyske marine var sterkt til stede i Norge under krigen. Flere av dem som er regnet som frontkjemper i denne oppgaven, var i Kriegsmarine. Mange tjenestegjorde langs norskekysten, men én kom helt til Middelhavet.

2.2. Hva var SS?

Siden det store flertallet av dem som i denne studien er kalt frontkjemper, tjenestegjorde i den væpnede grenen av SS, er det her tatt med en redegjørelse for hvilken organisasjon SS var. Det må imidlertid legges til at for de norske frontkjemperne var det neppe noe poeng å havne i SS, men det var det tilbudet som stod åpent. For nordmennene var det tvert imot ofte et sterkt ønske om å få tjenestegjøre i avdelinger med mest mulig norsk preg. Vi skal senere se på norske (NS-styret) og tyske motiver for vervingen.

SS, eller Schutzstaffel (beskyttelses-avdeling), var opprinnelig en slags livvakt for Adolf Hitler og skulle også holde orden på partimøter i NSDAP⁶⁷. Allerede i 1923 ble Stosstrupp Hitler etablert og avdelingen fikk sine svarte uniformer og dødningehodesymbol allerede den gangen. Etter det kjente ”ølstuekuppet” i München i 1923 og Hitlers arrest i Landsberg lå avdelingen nede, men den gjenoppstod i 1925 med navnet Schutzstaffel.⁶⁸ Vi ser altså at helt fra starten av var det en nær forbindelse mellom SS og NSDAP, det ledende tyske nazistpartiet, som altså tok makten i 1933. I de første årene befant SS seg helt i skyggen av SA (Sturmabteilung), under ledelse av Ernst Röhm. SA var en massebevegelse, mens SS hadde mer et elitepreg, med strenge opptakskrav. SAs voldsbruk skremte konservative krefter i Tyskland. Reichswehr, forløperen til Wehrmacht, var også bekymret over planer om at SA skulle væpnes. Alt dette ledet til den såkalte ”Röhm-aksjonen” eller ”de lange knivers natt” sommeren 1934, der hele ledelsen i SA ble drept og bevegelsen lagt ned. Aksjonen ble utført av SS, på ordre fra Hitler.⁶⁹

Heinrich Himmler fikk full kontroll over SS i 1929 og fikk tittelen Reichsführer-SS.⁷⁰ Med SA ute av bildet kunne Himmler begynne den systematiske utbyggingen av SS sin makt. I desember 1934 ble SS-medlemmene fordelt på tre hovedgrener.⁷¹ SS-Verfügungstruppen var en militær gren og forløperen til Waffen-SS. SS-Wachverbänden fikk ansvaret for konsentrasjonsleirsystemet. Disse er mer kjent under det senere navnet SS-Totenkopfverbände. De øvrige gikk inn i Allgemeine SS. Vi kan si at det var denne organisasjonen som fikk en norsk parallell i Germanske SS Norge. Fra 1936 fikk SS også full kontroll over tysk politi og sikkerhetstjenestene.⁷²

Fram til utbruddet av andre verdenskrig var SS i hovedsak en politisk/halvmilitær organisasjon. Wehrmacht var heller ikke interessert i en større væpnet organisasjon ved siden av sin egen struktur. Forholdet mellom SS og den regulære hæren var hele tiden preget av spenninger. Wehrmacht var i utgangspunktet en upolitisk organisasjon, dominert av gamle

⁶⁷ Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

⁶⁸ Knopp 2007, s. 8-9

⁶⁹ Enkelte historikere hevder at det ble inngått en avtale med hæren om å rydde Röhm og SA av veien mens Hitler og hærledelsen var på tokt til Sognefjorden med panserskipet ”Deutschland” i april 1934. Teorien er omstridt. (VG, 7. mai 2005)

⁷⁰ Longerich 2012, s. 113

⁷¹ Sørli 2014, s. 50

⁷² Longerich 2012, s. 147-252, gir en god innføring i hvordan Himmler gradvis sikret seg kontroll over og utvidet ulike tyske maktinstitusjoner.

prøyssiske adelsslekter og sterke tradisjoner tilbake til keisertiden. Waffen-SS var hele tiden ”partiets hær”. På mange måter var Waffen-SS mer egalitært, og alle med den rette ”ariske” avstamning og nasjonalsosialistiske innstilling kunne gjøre karriere der. Det var altså denne avdelingen som fikk muligheten til å absorbere norske og andre ”germanske” frivillige. Hæren hadde hele tiden førsteretten til størstedelen av de vernepliktige årskull i Tyskland.⁷³ Waffen-SS var derfor også avhengig av verving i okkuperte land og integrering av store mengder ”folketyskere”. SS har vært oppfattet som en eliteavdeling, og delvis med god grunn. Vervingen var frivillig, og opptakskravene var forholdsvis strenge, selv om disse ble lempet på i løpet av krigen.⁷⁴ Soldater og offiserer ble også utsatt for en ganske intens ideologisk påvirkning i løpet av utdannelsen og tjenesten. Sigurd Sørli, som har levert den grundigste studien av norske frontkjempere, ønsker imidlertid å nyansere bildet av Waffen-SS som en militær eliteavdeling. Han viser at mange norske SS-soldater ble satt inn i fronttjeneste med svært mangelfull utdanning.⁷⁵ Den norske legion og skjegeravdelingene i Finland hadde heller ikke samme opptakskrav som i de regulære SS-avdelingene, selv om de formelt var en del av SS-systemet.

2.3. De ”norske” avdelingene og hvor de deltok

Den norske vervingen begynte formelt med en tale av Quisling 12. januar 1941. Regiment (Standarte) Nordland var tenkt å fylles opp med frivillige fra de skandinaviske land. Regimentet tilhørte divisjon Wiking, ledet av den kjente generalen Felix Steiner. Regiment Westland skulle på tilsvarende vis fylles med flamske og nederlandske frivillige og Regiment Germania med folketyskere fra forskjellige land. Denne oppdelingen ble ikke gjennomført konsekvent, og nordmenn havnet i flere forskjellige regiment. Vi ser allerede her en konflikt mellom norske ønsker om å tjenestegjøre mest mulig samlet i avdelinger med et mest mulig norsk preg og Waffen-SS sine pangermanske målsetninger. De som meldte seg til Wiking i starten, ble trent i Graz og Klagenfurt i det som hadde vært østerrikske områder. Divisjonen ble ganske tidlig satt inn i operasjon Barbarossa og kom etter hvert til Kaukasus. Mange

⁷³ Oberkommando der Wehrmacht bestemte ved starten av krigen at hæren skulle ha rett på 66 % av nye rekrutter hvert år. SS skulle få bare 2 % av disse igjen. Gingerich 1991, s. 103

⁷⁴ Waffen-SS fikk for eksempel i løpet av krigen egne avdelinger med slaver og rekrutterte muslimer i Bosnia og Kaukasus.

⁷⁵ Sørli 2014, bl.a. s. 200-201, s. 209-211, s. 214 og s. 225

nordmenn var med på både innmarsjen og det lange tilbaketoget i årene som fulgte. På slutten av krigen gikk divisjonen i oppløsning ved Wien.

Etter operasjon Barbarossa skjøt vervearbeidet fart i Norge. Det innebar også etableringen av Den norske legion. Nå kunne også propagandaen spille på frykten for bolsjevismen og hjelp til Finland. Før 22. juni hadde både den norske nazipropagandaen og de tyske okkupasjonsmyndighetene vært lojale mot den tysk-sovjetiske ikkeangrepspakten. Initiativet til Legionen kom både fra Terboven og Quisling. Den ble markedsført som en norsk avdeling, som skulle ha norsk uniform og norsk kommandospråk. Det var tanken at avdelingen skulle settes inn i Finland. Legionen ble sett på som kjernen i en norsk hær. Det var opprinnelig tenkt å sette opp syv bataljoner, oppkalt etter området soldatene var rekruttert fra. I Oslo ble det etablert en bataljonsstab. I tillegg ble det etablert et verveapparat rundt omkring i landet. Det ble i praksis bare etablert en bataljon, Viken, etter det gamle norrøne navnet på Oslofjordområdet. Navnet gikk derfor snart ut av bruk. Avdelingen stod formelt sett under SS, men var ikke en regulær SS-avdeling. Bl.a. var opptakskravene mer like dem i den regulære tyske hæren. Avdelingen ble aldri satt inn i Finland, muligens pga. isforholdene i Østersjøen mens avdelingen var i Stettin. Fra og med februar 1942 ble Legionen satt inn på Leningradsfronten og deltok i den tyske beleiringen av byen. Krigføringen på dette frontavsnittet var på den tiden preget av stasjonær stillingskrig. Det var likevel ca. 180 nordmenn som falt.⁷⁶ Det skyldes både ulykker, bombardement og regelmessig patruljevirkosomhet. Legionen ble oppløst tidlig i 1943. Det skyldes nok både interne problemer i Legionen og at SS i utgangspunktet var skeptisk til ”nasjonale” avdelinger.

Regiment Norge, eller SS Panzergrenadier Standarte Norwegen, ble opprettet i mars 1943. En del av dem som hadde vært i Legionen havnet nå her. I tillegg til nordmenn, bestod regimentet av en del ungarere og folketyskere. Avdelingen var en regulær SS-avdeling og inngikk i den nyopprettede Divisjon Nordland. Divisjonen ble satt opp i Auerbach sommeren 1943. Etter kort tid ble den sendt til Kroatia for videre trening og antipartisanekrig. Senere ble den satt inn ved Oranienbaum-fronten ved Leningrad. I februar 1944 trakk divisjonen seg tilbake til Narva i Estland og senere Kurland-enklaven i dagens Latvia. Tapene var høye, også blant de norske frontkjemperne, i denne tiden. I februar 1945 var divisjon Nordland i stor grad

⁷⁶ Blindheim 1977, s. 45

gått i oppløsning, men enkelte av de norske soldatene som hadde tilhørt den, deltok i sluttkampene i Berlin.

På sensommeren 1942 ble det satt opp et skjegerkompani som var øremerket for innsats i Finland. Rekruttene dro til Sennheim i Elsass/Alsace i september 1942 for opplæring og kom til Finland i februar 1943. I løpet av 1943 ble avdelingen utvidet til en hel bataljon. Skiløperavdelingene hadde hele tiden norsk som kommandospråk, og mentaliteten i avdelingen passet nok nordmennene bedre enn det de opplevde i de regulære SS-avdelingene. Avdelingene ble satt inn i Karelen i det midtre finske frontavsnittet. Dette var et relativt rolig frontavsnitt, der det ofte var langt mellom de ulike stillingene. Tjenesten bestod stort sett i patruljevirkosomhet og å besette framskutte stillinger. Bataljonen hadde høye tap da Kaprolat- og Hasselmannstillingene ble overrent av sovjetiske styrker sommeren 1944. Også mange fra Møre og Romsdal falt der, bl.a. en av kompanisjefene, Axel Steen fra Kristiansund. Etter den finske kapitulasjonen 4. september 1944 trakk bataljonen seg tilbake gjennom Nord-Finland og inn i Norge sammen med den tyske Lapplandsarmeen.

Flere politifolk ble rekruttert i egne politikompani. Fronttjeneste ble sett på som en nyttig erfaring for disse. Kompaniene inngikk som en integrert del i de andre avdelingene. 1. politikompani dro til Tyskland i oktober 1942 og ble satt inn ved Leningrad med Legionen. Det var et geværkompani på 160 mann under ledelse av Jonas Lie. Dette ble avløst av 2. politikompani, som kom til Tyskland i mars 1943 og ble satt inn i Finland fra høsten av. I mai 1944 var det tilbake i Oslo. 3. politikompani dro til Tyskland i april 1944 og var også i Finland. Det deltok i tilbaketrekningen nordover og inn i Norge, hvor det ble satt inn i patruljevirkosomhet i Nord-Norge. Det var ikke tilbake i Oslo før i april 1945. Det ble satt i gang verving til et fjerde politikompani helt på slutten av krigen, men dette rakk aldri å komme i tjeneste.

De nevnte avdelingene var altså de som flest nordmenn tjenestegjorde i. Vi kjenner likevel til fra litteraturen om frontkjemperne at nordmenn dukket opp i flere andre avdelinger. Fra Møre og Romsdal vet vi bl.a. at to tjenestegjorde i SS-Röntgen Sturmabteilung. Det kan også være at nordmenn har meldt seg direkte til tyske avdelinger og således ikke blitt registrert som nordmenn.

2.4. Avdelingstilknytningen til frontkjemperne fra Møre og Romsdal

Kildene gir ganske god informasjon om frontkjempernes avdelingstilknytning. I de fleste tilfeller er avdeling oppgitt. Ofte er det også informasjon om hvor personene tjenestegjorde, og når tjenesten skjedde. De geografiske opplysningene som er gitt, stemmer med det vi vet om hvor de ”norske” avdelingenes var stasjonert. Hos noen personer er ikke avdeling nevnt, men tjenestetid og geografiske opplysninger gjør at vi med stor sikkerhet kan slå fast avdelingstilhørighet. Hos ni personer er det vanskelig å si noe sikkert om avdelingstilknytning. Hos noen få personer kjenner vi en av avdelingene personene tjenestegjorde i, men den andre er ikke spesifisert. Flere har tjenestegjort i mange ulike avdelinger. Det er normalt ikke opplyst om det skyldes frivillig eller tvungen overføring eller ny verving. I de tilfellene der det er et tidsopphold mellom tjenesteperiodene, må vi gå ut fra at det skyldes ny verving. I kap. 5 vil vi se på om det er noen sammenheng mellom avdelingstilknytning og motiv og hva krigsutviklingen hadde å si for rekrutteringen til de ulike avdelingene.

Tabell nr. 1: Avdelingstilknytning for frontkjemperne fra Møre og Romsdal

Avdeling	Antall	prosent
Regiment Nordland (Wiking)	8	6,8
Den norske legion	48	41,0
Regiment Norge	16	13,7
Skijegeravdelingene	19	16,2
1. politikompani	2	1,7
2. politikompani	6	5,1
3. politikompani	6	5,1
4. politikompani	3	2,6
Kriegsmarine	16	13,7
Wehrmacht	3	2,6
Andre	9	7,7
Ukjent	7	6,0

Kommentar til tabellen: I tabellen er de som har tjenestegjort i flere avdelinger, telt flere ganger. Prosenttallet blir derfor over hundre.

Vi ser altså at Legionen var den avdelingen med desidert flest frivillige fra Møre og Romsdal, med 48 personer. Om vi tar med de to i 1. politikompani, blir tallet 50. Hos en del av dem i ”ukjentkategorien”, kan tidspunktet stemme med tjeneste i Legionen. Vi kan altså slå fast at minst 50 personer fra Møre og Romsdal gjorde tjeneste i Legionen og deltok dermed i beleiringen av Leningrad. De fleste som meldte seg tidlig i 1941 havnet i Regiment Nordland i Divisjon Wiking. Minst åtte var der, i tillegg til én i Regiment Germania.

Minst 16 personer var også i Regiment Norge. 7 av disse kom fra Den norske Legion. Ellers ser vi at 19 personer er oppført i skijegeravdelingene i Finland. 2. og 3. politikompani var også tilsluttet disse. I alt kom derfor minst 31 personer fra Møre og Romsdal i tysk tjeneste i Finland. Om vi slår sammen politikompaniene, var det i alt 16 fra Møre og Romsdal som tjenestegjorde der. En av dem som er oppført i 3. politikompani, meldte seg igjen til 4. kompani, men rakk aldri å tjenestegjøre der.⁷⁷

16 personer gjorde tjeneste i Kriegsmarine. De fleste av disse var kun i Kriegsmarine, men minst fire var også i SS. Èn var i Legionen, én i Skijegerbataljonen og for to andre er ikke avdeling oppgitt.

Det ser ut som om det var tre personer fra Møre og Romsdal som havnet i Wehrmacht. En vervet seg allerede sommeren 1940 som sanitetsmann, noe han så på som ”upolitisk”. Han kom ellers også til Legionen og ble etter hvert NS-medlem.⁷⁸ En annen meldte seg høsten 1940 til ett års frivillig militærutdannelse. Han havnet også i SS året etter.⁷⁹ En kom via ”langemark-kurs”⁸⁰ i 1944. Han var óg innom Skijegerbataljonen.⁸¹ Det ser ikke ut til at noen fra Møre og Romsdal tjenestegjorde i Luftwaffe, selv om to gjorde forsøk på å komme dit.

Det store flertall av frontkjemperne tjenestegjorde altså i de SS-avdelingene som særlig var øremerket for verving av nordmenn eller i Kriegsmarine. Vi finner likevel sporadisk noen i

⁷⁷ RA, Romsdal politikammer: anr. 58

⁷⁸ RA, Sunnmøre politikammer: anr. 901

⁷⁹ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 577/45

⁸⁰ Dette var kurs i Tyskland som tilsvarte norsk artium. Svein Blindheim nevner at disse kursene også ble brukt for verving til SS, Blindheim 1977, s. 110

⁸¹ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 337/45

andre avdelinger. To personer var i SS-Röntgen Sturmband.⁸² Dette var opprinnelig en sanitetsavdeling i SS som fikk opplæring i røntgenutstyr, men de ble brukt som vanlig infanteri ved behov. Den ene fra Møre og Romsdal omkom også. To Wiking-soldater ble ikke plassert i Regiment Nordland, men i Germania og Westland. En som hadde meldt seg til Legionen mistrivdes sterkt og gjorde et selvmordsforsøk. Han ble ”dimittert med skam”, og etter et opphold i Dachau, havnet han i et straffekompani i Regiment Danmark.⁸³ Ellers opptrer noen på ulike frontavsnitt som tyder på at de var i ”ikke-norske” avdelinger. Én fra Kristiansund var både i Legionen, Regiment Norge og Skijegerbataljonen. Det er også opplyst at han fulgte ”Vlasov-russere” til Budapest.⁸⁴ Jan Schneider fra Molde begynte i Divisjon Wiking, men var også i Divisjon Nordland i tillegg til at han gikk offisersskolen til SS i Bad Tölz. På slutten av krigen ledet han SS Jagdverband Nordwest.⁸⁵ I Divisjon Nordland var han i Hermann von Salza, en panserbataljon.⁸⁶

2.5. Et tysk eller norsk prosjekt?

Hvem var det så som tok initiativ til verving av nordmenn til tysk krigsinnsats? Opprinnelig var verving av ”germanske” frivillige et tysk initiativ, nærmere bestemt fra Heinrich Himmler.⁸⁷ Planene ble lagt allerede før krigen. Senere så også kollaborasjonsmyndighetene i de tyskokkuperte land seg tjent med å delta i vervingen. Også vervingen i Norge var i utgangspunktet et tysk initiativ.⁸⁸ Vi skal se at både nordmenn og tyskere var aktive i denne prosessen. Motivene kunne riktignok være forskjellige. Det var også store spenninger mellom NS-myndighetene og de tyske okkupasjonsmyndighetene gjennom hele krigen om hvordan de norske frontkjemperne skulle organiseres og benyttes.

⁸² RA, Sunnmøre politikammer: anr. 446 og Veum 2009/2010, s. 319, Riksarkivet har bare et kort med personalia

⁸³ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 903/45

⁸⁴ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 165/45

⁸⁵ RA, Oslo politikammer: dom 644

⁸⁶ Opplyst i Pryser 2011, s. 155

⁸⁷ Gingerich 1991, s. 58

⁸⁸ Dahl 1972, s. 13

Norske initiativ til og motiv for verving

Etter den norske kapitulasjonen var restene av militærapparatet underlagt sivil kontroll. 2. august 1940 opplyste Finansdepartementet at Forsvarsdepartementet ikke ville få et eget avsnitt i statsbudsjettet og 3. august meldte den tyske overkommandoen at departementet skulle avvikles.⁸⁹ Allerede 6. september sendte Quisling et brev til Hans Lammers, sjef for det tyske Rikskanselliet, der han ba om at nordmenn måtte få sjansen til å melde seg frivillig til Wehrmacht.⁹⁰ I september 1940 blir NS av Terboven erklært for å være det ”statsbærende parti” i Norge. 12. januar 1941 holder Quisling så en tale i kringkastingen, der han oppfordrer nordmenn til å melde seg til tysk krigstjeneste. Dette kan vi si var den offisielle starten på vervingen i NS-regi i Norge. Talen sier mye om de ”norske” motivene for verving, og vi finner lignende formuleringer som frontkjemperne senere brukte når de skulle forklare sine egne motiv for at de vervet seg. Et utdrag fra talen kan illustrere dette:

Vi, som klart har forutsett den framtidige utvikling, vil nu gjøre vårt for av fri vilje å kjempe med på Hitlers og Tysklands side for de germanske folks felles sak, og for det nye Europa. Tyskland vil seire i denne krig uten vår hjelp. Men det strider mot den æresfølelse og trang til likeverdighet som bor i hvert nordisk menneske at vi ikke selv gjør en innsats, når det gjelder vår egen sikkerhet og vår egen skjebne. Uvegerlig blir vi deklassert som nasjon hvis vi ikke selv er med og med våpen i hånd våger noget, når Europas og Norges skjebne avgjøres under stålhjelmen.⁹¹

Quisling er altså overbevist om tysk seier. I talen snakker han også om en ”nyordning i Europa”, ”det germanske forbund” og solidaritet med Tyskland. Samtidig ser vi at talen også spiller på nasjonale strenger. Denne dobbeltheten er viktig. NS er fullt innforstått med at den begrensede makten de har, skyldes den tyske okkupasjon. Samtidig er det viktig for deres selvforståelse at de ser på seg selv som en nasjonal bevegelse som jobber for økt norsk frihet og selvstendighet. Partiet tror derfor de vil styrke sin stilling overfor tyskerne om ”vi ytte vårt til den felles væpnede sak.”⁹² Et annet og beslektet motiv er også viktig: Quisling mente at soldater og offiserer med krigserfaring fra det tyske forsvaret kunne danne stammen i en

⁸⁹ Dahl 1972, s. 8

⁹⁰ Skilbred 1974, s. 52 og Dahl 1972, s. 8

⁹¹ Talen ble gjengitt i Aftenposten 13. januar 1941. Her sitert fra Dahl 1972, s. 8

⁹² Dahl 1992, s. 506

framtidig gjenreisning av en norsk hær. Han så det som en innrømmelse fra tysk side at de fikk lov til å verve soldater i Norge.⁹³ Det var som vi vet, et begrenset tall på nordmenn som vervet seg, og de ble først og fremst tillagt moralsk og politisk betydning. Senere, da krigslykken snudde, ble frivillig frontinnsats også framstilt som en militær nødvendighet.⁹⁴

Tyske motiv for verving i Norge

Allerede i 1938 hadde Himmler åpnet opp for verving av ikke-tyskere av "akseptabel rasebakgrunn" til SS-Verfügungstruppen.⁹⁵ Etter at man i 1940 hadde bestemt seg for et angrep mot Sovjetunionen, så man for seg en massiv ekspansjon av SS' væpnede gren. Som vi har sett, var man da avhengige av rekruttering også utenfor Tyskland. Waffen-SS var av Hitler tiltenkt en ledende rolle i Det tredje riket etter krigen. Den sikreste måten å sørge for at det skjedde, var at organisasjonen økte sin makt og prestisje ved resultat på slagmarken.⁹⁶ I SS var man ikke først og fremst opptatt av nasjonalstaten, men "rasefellesskapet" og det germanske folks felles skjebne. Med et slikt pangermansk utgangspunkt kunne en norsk rekrutt være like god som en tysk. "Blodet" var avgjørende. Målet var et framtidig "stortysk rike".⁹⁷

Kvantitet var i utgangspunktet ikke avgjørende i den tyske vervingen, i alle fall ikke i starten. Det hang nok sammen med elitetenkningen i SS. Målet var ikke flest mulig soldater, men å utdanne personer som senere kunne danne en plattform for å øve innflytelse i okkuperte land i det senere stortyske eller storgermanske rike.⁹⁸ Da var det viktig å rekruttere folk med den rette avstamningen og personer som delte de nasjonalsosialistiske og pangermanske ideene eller som kunne læres opp i disse. De som meldte seg til fronttjeneste, ble også sett på som kvalifisert til å bli såkalte "Wehrbauern" og overta en gård i Øst-Europa som kolonister og "krigerbønder".⁹⁹

⁹³ Dahl 1972, s. 13-14, hentet fra straffesaken mot Quisling

⁹⁴ Dahl 1972, s. 15-16

⁹⁵ Gingerich 1991, s. 59

⁹⁶ Professor Georg H. Stein, gjengitt fra Dahl 1972, s. 12-13,

⁹⁷ Gingerich 1991, s. 61

⁹⁸ Gingerich 1991, s. 169-170

⁹⁹ Gingerich 1991, s. 211-212 og Sørli 2014, s. 63, Dette ble bl.a. nevnt i propagandaen for Regiment Nordland og Den norske legion.

Som vi ser av redegjørelsene over, var motivene til tyskerne og Nasjonal Samling for verving av soldater i Norge ikke helt sammenfallende. Mange tidligere frontkjemper gikk inn i Statspolitiet og tysk sikkerhetstjeneste og kom således til å tjene tyske interesser. Alt tyder likevel på at de pangermanske ideene hadde liten appell blant norske frontkjemper. Deres lojalitet til Nasjonal Samling var sterkere. I NS var Jonas Lie og Sverre Risnæs regnet for å være tyskvennlige, men den mer nasjonale linjen til Quisling hadde nok større oppslutning. I Møre og Romsdal ser vi også at mange hadde tilknytning til Hirden, mens det tyskkontrollerte Germanske SS Norge hadde liten appell. I Møre og Romsdal har vi likevel to viktige unntak. Offiserene Petter Thomas Sandborg¹⁰⁰ og Jan Schneider¹⁰¹ var tyskvennlige og med i Germanske SS Norge. Det fantes et pangermansk miljø i Norge også, knyttet til tidsskriftene ”Ragnarok” og ”Germaneren”. Deres innstilling til ledelsen i NS kunne ofte være direkte fiendtlig.¹⁰²

Kapittel 3 - Frontkjemperne fra Møre og Romsdal

3.1. Innledning

Dette kapitlet vil prøve å gi en forholdsvis grundig oversikt over hvem frontkjemperne fra Møre og Romsdal var. Det vil bli undersøkt hvor gamle de var da de vervet seg, og hvor de kom fra. Var de i hovedsak fra by- eller landkommuner? Utdannelsesnivå, yrke og sosial bakgrunn vil også bli analysert. Vi skal også se på antall falne og skadde i tjeneste. I tillegg vil vi kartlegge andre forhold som er viktige for å forstå hvem frontkjemperne fra fylket var: familieforhold, sivilstatus, eventuelle helseproblemer og strafferettslige forhold. Vi skal både prøve å se på ”typiske” trekk - om det er noen ”profiler” som er mer vanlige enn andre, men også om det finnes variasjoner og avvik fra det ”normale” blant frontkjemperne.

Dette kapitlet har også et komparativt element, der vi i noen tilfeller vil se på om frontkjemperne skiller seg ut fra andre i Møre og Romsdal. Vi vil også sammenligne Møre og Romsdal med andre geografisk avgrensede undersøkelser og undersøkelser på ”nasjonalt”

¹⁰⁰ Ulateig 2002/2010

¹⁰¹ Pryser 2011, s. 154

¹⁰² For en innføring i den norske pangermanismen, se Øystein Sørensen: ”Drømmen om det storgermanske rike” og Emberland og Roughthvedt: *Det ariske idol. Forfatteren, eventyreren og nazisten Per Imerslund*

nivå. Kapitlet tar altså for seg ulike ”sosiale” sider ved frontkjemperne. NS- tilknytning og motiver for verving vil bli undersøkt i de etterfølgende kapitlene.

3.2. Vervingstidspunkt

Det har vært mulig å finne vervingstidspunktet eller det omtrentlige tidspunktet for nittifem av frontkjemperne fra Møre og Romsdal. Det kan være knyttet usikkerhet ved tidspunktene, fordi det ikke alltid kommer klart fram om datoene gjelder da personen første gang skrev under kontrakt eller da utdannelsen begynte i Norge eller Tyskland. Det kunne i noen tilfeller gå noen måneder fra verving til innkalling. Det er ikke gjort noe forsøk på å lage en oversikt over hvor mange som vervet seg flere ganger, fordi en slik oversikt ville blitt meget unøyaktig. I noen tilfeller er det oppgitt, men ved mange saker er det usikkerhet. Mange skrev under kontrakt på et halvt år, men disse ble ofte ikke respektert når de frivillige kom under tysk ledelse. Mange har tjenestegjort i flere avdelinger, men det er sjelden opplysninger om disse meldte seg på nytt, eller om de bare ble overført. Det er heller ikke gjort noe forsøk på å beregne et omtrentlig tidspunkt for når personene i ukjentkategorien falt. Selv om vi ofte har en del opplysninger om perioder de har tjenestegjort eller når de eventuelt falt, ville dette innebære en del gjetning.

Tabell nr. 2: Vervingstidspunkt

År for førstegangsverving	Antall	Prosent (regnet ut av de 95 vi kjenner tidspunktet for)
1940	2	2,1
1941	33	34,7
1942	26	27,4
1943	22	23,2
1944	12	12,6
1945	0	0,0
Ukjent	22	23,2

Som det kommer fram av tabellen, er det en overvekt av personer som meldte seg tidlig i krigen. To personer meldte seg allerede i 1940, før det var etablert noe verveapparat i Norge og før det ble agitert for tysk krigstjeneste.¹⁰³ Ellers var 1941 det året med flest vervede, med 1942 på andreplass. Det var også i 1941 at vervearbeidet i Norge begynte, og 30. januar ble de første frivillige mønstret i Hippodromen på Vinderen, med Heinrich Himmler tilstede.¹⁰⁴ Det var ingen som vervet seg for første gang i 1945, men flere var fortsatt i tjeneste, og noen meldte seg på nytt til 4. politikompani, som ble forsøkt satt opp helt på slutten av krigen. Som vi ser, vet vi bare om tolv personer som vervet seg for første gang i 1944. Det virker da som om potensialet for verving til tysk tjeneste i Møre og Romsdal allerede var tatt ut. I kap. 5 skal vi også drøfte om det er en sammenheng mellom vervingstidspunkt og motiv, og om det er en sammenheng mellom viktige krigsbegivenheter og tallet på vervede.

Tallene for Møre og Romsdal ligner på tallene som Sjøstad fant over vervingstidspunkt for hele Norge. Han har litt høyere prosent for 1941, men færre i 1942. Deretter er det også en jevn nedgang i 1943 og 1944 og bare 19 sikre fra 1945.¹⁰⁵

3.3. Alder ved verving

Det har vært mulig å finne alder eller sannsynlig alder for 67 av de 117 frontkjemperne. Usikkerheten ved noens alder skyldes at kildene ikke oppgir måned for når vervingen foregikk. Det er da valgt den mest sannsynlige alderen basert på når på året frontkjemperen ble født og vervingsåret. I de tilfeller der soldatene falt, har det ikke vært mulig å fastslå alder ved vervingstidspunktet. Det samme er tilfeller der det ikke ble rettssak pga. helseforhold eller andre årsaker. Gjennomsnittsalderen for frontkjemperne fra Møre og Romsdal er regnet ut på bakgrunn av de 67 det har vært mulig å regne ut alder på.

Gjennomsnittsalderen for frontkjemperne fra Møre og Romsdal er 23,1 år. Dette snittet blir ekstra høyt fordi en del eldre frontkjemperer drar snittet opp. Disse ble gjerne ikke satt til vanlig fronttjeneste og er ikke representative for gruppen som helhet. Om vi utelukker de fem

¹⁰³ Sjøstad fant bare 13 nordmenn som meldte seg før 1941, men antyder at en del nordmenn også kunne ha vervet seg direkte i utlandet. Sjøstad 2006, s. 47

¹⁰⁴ Sjøstad 2006, s. 47

¹⁰⁵ Sjøstad 2006, s. 47

frontkjemperne som var 40 år eller eldre ved vervingstidspunktet, kommer vi opp i en snittalder på 22 år.

Frontkjemperne hadde stor variasjon i alder. Dette kan kanskje best illustreres ved den nest eldste som er med i denne undersøkelsen: En fastlønnet offiser i IR 11 fra Tingvoll hadde åtte barn, hvorav to sønner selv ble frontkjemper.¹⁰⁶ Han var 45 år da han meldte seg til Legionen i 1941. Den eldste fra Møre og Romsdal var hele 47 år ved verving. Han ble ikke satt inn i fremste linje.¹⁰⁷ Det var imidlertid mer vanlig at frontkjemperne var svært unge. En god del meldte seg 17 år gamle, som normalt var nedre grense for å slutte seg til SS. Den desidert yngste meldte seg og ble opptatt bare 15 år gammel. Han løy på seg ett og et halvt år.¹⁰⁸

Vervingsalderen for Møre og Romsdal ligner på vervingsalderen i andre undersøkelser. Blindheim hevdet at snittalderen på frontkjemperne ”låg godt under tjue år”¹⁰⁹, men senere og grundigere studier tilbakeviser en slik påstand. Sjøstad, som har gjennomført den grundigste kvantitative undersøkelsen av frontkjemperne, kom fram til en snittalder på 24,59 år.¹¹⁰ Stridsklev opererer med en gjennomsnittsalder på 21 år.¹¹¹ I Troms var gjennomsnittsalderen 22 år.¹¹² I Agder var gjennomsnittsalderen 22,4 år.¹¹³ Vi ser av de ulike undersøkelsene at alderen ved vervingstidspunktet samsvarer i stor grad. Frontkjemperne fra Møre og Romsdal hadde således en ganske ”typisk” alder.

3.4. Geografisk bakgrunn til frontkjemperne

Det kom altså i alt 117 frontkjemper fra Møre og Romsdal. Tallet er noe usikkert og bygger i noen tilfelle på skjønn. I likhet med andre tilsvarende oppgaver er personer som kun tjenestegjorde i Germanske SS Norge eller SS Vaktbataljon ikke tatt med. Personer som har størst tilknytning til andre deler av landet er også utelatt. For eksempel var det flere

¹⁰⁶ RA, Oslo politikammer: dom 1150

¹⁰⁷ RA, Romsdal politikammer: anr. 19

¹⁰⁸ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 616/45

¹⁰⁹ Blindheim 1977, s. 165

¹¹⁰ Sjøstad 2006, s. 103

¹¹¹ Stridsklev 1995, s. 1380

¹¹² Skjønnsfjell 2005, s. 23, Skjønnsfjell har for noen av frontkjemperne beregnet en sannsynlig alder ved verving. Metoden blir kritisert av Nomeland i Nomeland 2008, s. 45.

¹¹³ Nomeland 2008, s. 45

landssviksaker som ble undersøkt fordi personene ble straffeforfulgt i Møre og Romsdal, siden de var ansatt i politiet i fylket ved slutten av krigen. Hvis det var deres eneste tilknytning til fylket, ble disse ikke tatt med i denne undersøkelsen. Det kan heller ikke utelukkes at personer ikke er oppdaget fordi det mangler straffesaker eller av andre grunner.

Allerede Svein Blindheim påpekte at byene var overrepresentert når det gjaldt rekruttering til frontkjempertjeneste. Også Sjøstad poengterer at Oslo var i en særstilling. Hvordan så det så ut i Møre og Romsdal? Fylket hadde bare tre byer under krigen: Kristiansund, Molde og Ålesund. Analysen vil se på om byene var overrepresentert. Vi vil og se på tettsteder og kommuner som lå i umiddelbar nærhet til bykommuner. I kapittel 4 vil vi undersøke NS-oppslutningen i de samme kommunene.

Tabell nr. 3: Prosentvis fordeling av befolkningen på by- og landkommuner og bynære kommuner

	By	Land	Bynære
Frontkjemperne fra M. og R.	62 stk./53%	38 stk./32,5%	17stk. /14,5%
Befolkning i M. og R.	36225/22%	113913 pers./69%	14926 pers./9%
Befolkning i Norge	800514/28,5%	2013680/71,5%	

Merknader til tabellen: Folketellingen fra 1930 er brukt. Bynære kommuner vil her si kommuner som ligger i umiddelbar nærhet til en by og som i dag er slått sammen med disse. Det gjelder Frei, som i dag er en del av Kristiansund, Bolsøy, som i dag er en del av Molde, og Borgund, der en stor del er slått sammen med Ålesund.

Tabellen over viser altså at over halvparten av frontkjemperne fra Møre og Romsdal kom fra byene. Ytterligere 17 kom også fra bynære kommuner. Kristiansund hadde 33 frontkjemper. Ålesund hadde 24. Molde kommune den gang utgjorde bare det nåværende sentrum av byen. Kommunen hadde 5 frontkjemper. Om vi tar med Bolsøy kommune, som den gangen strekte

seg på begge sider av byen, kommer vi opp i 10 frontkjempere. Om vi slår sammen byer og bynære kommuner, ser vi at 67,5 % av frontkjemperne fra Møre og Romsdal kom fra disse kommunene.

Hvordan stemmer dette med andre undersøkelser? Hos Blindheim kom 412 fra byer og resten, 297, kom fra tettsteder i nærheten av større byer.¹¹⁴ Det betyr at 58,2 % av utvalget til Blindheim kom fra byer. I Troms kom 23 av 53 frontkjempere fra Tromsø, altså 43,4%,¹¹⁵ dette til tross for at Tromsø bare hadde 10,5% av befolkningen i Troms. Om vi tar med to som ved vervingstidspunkt var registrert i Oslo, kom 47,2% fra byer. I Agder-fylkene kom 47,7% av frontkjemperne fra byer.¹¹⁶ Om vi tar med byer og bynære kommuner, er tallene i Agder oppe i 67,8%. Dette er, som vi ser, omtrent identisk med Møre og Romsdal.

Som vi ser av tabellen, kom bare 22% av befolkningen i Møre og Romsdal fra byer. Hva skyldes så denne overrepresentasjonen av frontkjempere? En faktor som kan nevnes her, men som vil bli undersøkt mer senere, er at i byene hadde NS et bedre utbygd partiapparat. Vervingspropagandaen måtte derfor også nødvendigvis bli sterkere i byene.

Byene er også kjennetegnet ved større grad av frihet (og nødvendighet) for innbyggerne til å velge yrke selv. Landkommunene i Møre og Romsdal var i større grad preget av fiske og landbruk, i tillegg til enkelte industribedrifter. For mange var veien kort inn i slike yrker.

En del av forklaringen på det høye tallet på frontkjempere fra Kristiansund er at det var flere i samme slekt eller familie som vervet seg. Fire personer var for eksempel enten brødre eller søskenbarn.¹¹⁷ Randolph Alnes, som har skrevet om frontkjemperne fra Kristiansund, nevner også at flere kjente hverandre fra byens idrettsmiljø eller gikk i samme klasse på gymnaset.¹¹⁸ Det er all grunn til å tro at byene i større grad enn landkommunene ga muligheter for verving gjennom sosialt miljø/omgangskrets.

¹¹⁴ Blindheim 1977, s. 123

¹¹⁵ Skjønsvell 2005, s. 21

¹¹⁶ Nomeland 2008, s. 35

¹¹⁷ Nr. 92-95 i en anonymisert tabell over frontkjempere. Se vedlegg!

¹¹⁸ Alnes 1999, s. 5-6

Tabell nr. 4: Oversikt over kommuner, innbyggere og frontkjempere

Kommune:	Innbyggere: (1930)	Antall frontkjempere:
Aure	2347	1
Bolsøy	5128	5
Borgund	8658	10
Brattvær	1587	3
Bremsnes	4454	
Bud	1475	
Dalsfjord	1022	
Edøy	1004	
Eid	509	
Eide	1650	2
Eresfjord og Vistdal	1451	
Frei	1140	2
Fræna	3056	2
Giske	1988	
Gjemnes	780	1
Grip	270	
Grytten	2518	1
Halsa	1220	1
Haram	3823	
Hareid	2572	2
Hen	1222	1
Herøy	5022	
Hjørundfjord	1873	
Hopen	1353	
Hustad	2102	1
Kornstad	1839	
Kristiansund	14646	33
Kvernes	760	

Molde	3229	5
Nesset	1718	2
Nord-Aukra	1838	
Norddal	2489	
Rindal	2457	
Rovde	750	
Sande	2582	
Sandøy	1355	1
Skodje	1561	1
Stangvik	2180	
Stemshaug	964	
Stordal	936	
Stranda	1636	2
Straumsnes	1081	
Sunndal	1759	1
Sunnylven	1580	
Surnadal	3088	1
Sykkylven	2426	1
Syvde	1279	
Sør-Aukra	1473	
Tingvoll	3142	7
Tresfjord	1171	
Tustna	1677	
Ulstein	2477	1
Valsøyfjord	1313	
Vanylven	1806	
Vartdal	942	
Vatne	1759	
Vestnes	2873	
Veøy	2191	1
Vigra	1157	
Volda	4664	3

Voll	952	1
Øksendal	538	
Øre	1715	
Ørskog	1853	1
Ørsta	3380	
Ålesund	18350	24
Ålvundeid	387	
Åsskard	867	

Kommentar til tabellen: Tabellen gir altså en oversikt over antall hjemmehørende i hver kommune i Møre og Romsdal og opplyser om kommunen hadde frontkjemper og evt. hvor mange. I kap. 4 vil tabellen bli supplert med opplysninger om NS-medlemmer i kommunene, for å undersøke om der er en sammenheng.

3.5. Antall falne

I alt 31¹¹⁹ av frontkjemperne fra Møre og Romsdal døde under krigen.¹²⁰ Tallet inkluderer både personer som falt i kamp, ble savnet og aldri kom til rette, og personer som døde av sykdom på lasarett eller i sovjetisk fangenskap. Det betyr at 26,5 % av frontkjemperne fra Møre og Romsdal omkom under krigen. Tallet er relativt høyt. Sjøstad har regnet ut landsgjennomsnittet til 18%.¹²¹ Fra Agderfylkene døde 36 frontkjemper (24,2%).¹²² Bare Finnmark og Sogn og Fjordane hadde en høyere prosentandel falne enn Møre og Romsdal, men fylkene hadde svært få frontkjemper. Skjønsvfjell har ikke oppgitt antall falne fra Troms, men prosentandelen hos Sjøstad er omtrent lik prosentandelen i denne undersøkelsen.

¹¹⁹ I tillegg kommer en frontkjemper som ble ”oversett” i utregningene til denne oppgaven, fordi sakspapirene ikke er i Riksarkivet. Det er Robert William Hagelin fra Ålesund, en nevø av innenriksministeren i Quislings regjering. Riksarkivet har et kort med opplysninger om at saken er henlagt pga. død.

¹²⁰ Gunnar Sjøstad i Sjøstad 2006, s. 96 kom fram til 29 falne. Han har også en litt lavere prosentandel (22%), trolig fordi han har tatt med frontkjemper som jeg har plassert i andre fylker.

¹²¹ Sjøstad, 2006, s. 96

¹²² Nomeland 2008, s. 42

De fleste frontkjemperne fra Møre og Romsdal som døde under krigen, omkom i kamp. De fleste av disse ble gravlagt i lokale krigskirkegårder i de områdene de falt. Hos en del er omstendighetene rundt dødsfallet uklare, og de har derfor heller ikke noen kjent gravplass. En legionær fra Ålesund kom for eksempel ikke tilbake etter krigen, og kildene i Riksarkivet antyder at han trolig gikk i dekning i Tyskland.¹²³ Andre kilder går ut fra at han falt i Østerrike.¹²⁴ Sommeren 1944 ble stillingene til Den norske skijegerbataljonen på Kaprolat- og Hasselmann-høydene i Karelen stormet av sovjetiske styrker. De falne fra Norge ble i stor grad liggende igjen på slagmarken. En gruppe fra Universitetet i Bergen har i nyere tid deltatt i et arbeid for å identifisere disse.¹²⁵ En av dem som er identifisert, er kompanisjefen Axel Steen fra Kristiansund.¹²⁶ Andre døde av sykdom under opplæringen i Tyskland.

Skader, sykdom, disiplinærstraff og tilfangetaking

I tillegg til dem som falt, har vi opplysninger om 11 personer som ble skadet eller syk i tjenesten. Dette er både personer som ble skadet i kamp, og noen som havnet på lasarett etter sykdom under opplæring eller ved fronten. I tillegg har vi ett eksempel på selvskading for å komme vekk fra fronten¹²⁷ og ett konkret selvmordsforsøk.¹²⁸ Selvmordsforsøket ble kraftig straffet med konsentrasjonsleir og senere tjeneste i straffekompani. Vi må regne med at selvskadingen også ble straffet. I tillegg ble én satt i fangenskap, trolig fordi han spilte syk¹²⁹, og en annen ble fengslet etter å ha skutt et bilde av Hitler.¹³⁰ Personen som spilte syk, klarte etter hvert å rømme til Sverige, hvor han ble tatt opp i Polititroppene. I alt tre av frontkjemperne fra Møre og Romsdal hoppet av til Sverige.

¹²³ RA, Sunnmøre politikammer: anr. 1408

¹²⁴ Veum 2009/2010, s. 290

¹²⁵ Den norske Kaprolat-komiteen er en tverrfaglig gruppe, med utgangspunkt i Universitetet i Bergen. Stein Ugelvik Larsen har vært sentral i arbeidet. Se bl.a. artikkel i Dagbladet 1. februar 2010:

http://www.dagbladet.no/2010/02/01/magasinet/arvid_bryne/frontkjemper/andre_verdenskrig/historie/10193252/

¹²⁶ Veum 2009/2010 s. 199

¹²⁷ RA, Trondheim og Strinda politikammer: dom 271

¹²⁸ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 903/45

¹²⁹ RA, Trondheim og Strinda politikammer: forelegg nr. 361

¹³⁰ RA, Sunnmøre politikammer: anr. 1071

Ellers kan det nevnes at i alt fem frontkjempere fra Møre og Romsdal havnet i alliert fangenskap i løpet av krigen. To ble tatt til fange av amerikanerne og tre av sovjeterne. To av de siste døde i sovjetisk fangenskap.

Vi kan også ta med en del kuriøse skjebner. En person klarte å dimittere etter å ha simulert hjertefeil.¹³¹ To personer hadde sykdommer som gjorde at de ikke fikk tjeneste i fremste linje, men ble likevel akseptert i Legionen. En fra Ålesund som var i Kriegsmarine overlevde en senkning i Middelhavet.¹³² En kristiansunder begynte krigen i alliert handelsflåte, ble senket og tatt til fange. Etter å ha blitt satt fri, meldte han seg etter hvert til Kriegsmarine.¹³³

3.6. Utdannelse

Tabellen over utdanningsnivået tar utgangspunkt i det høyeste utdanningsnivået. I noen tilfeller kan nok utdanningen være påbegynt, men ikke avsluttet. Tabellen tar utgangspunkt i utdanning før verving til tysk tjeneste. Mange frontkjempere fikk for eksempel politiutdanning etter fronttjenesten, men dette er altså ikke tatt hensyn til.

Tabellen har en forholdsvis høy ukjentkategori, med 49,57 %. Siden ikke utdanning er oppgitt i kildene hos disse, er det grunn til å tro at mange av disse ikke hadde noen utdanning utover folkeskole. Over halvparten av frontkjemperne hadde derfor trolig kun folkeskole, muligens altså 64,3%. Det er derfor også grunn til å tro at prosentandelen stort sett er riktig for dem som har utdanning utover folkeskole. Det kan også nevnes at en del av dem som i neste kapittel er kategorisert som ”arbeider”, hadde vært lærling eller hadde en annen slags form for yrkesutdanning. Siden kildene her er mangelfulle, og siden det ikke kan slås fast hvor formell denne utdannelsen har vært, har det ikke vært gjort forsøk på å registrere slik utdanning.

¹³¹ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 424/45

¹³² RA, Sunnmøre politikammer: anr. 955

¹³³ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 357/45

Tabell: 5 Utdanningsnivå

Utdanningsnivå:	Antall:	Prosent:
Folkeskole	17	14,5
Middelskole	7	6,0
Gymnas	8	6,8
Handelsskole	7	6,0
Landbruksskole	3	2,6
Befalsskole/underoffisersskole	6 (8 i alt)	5,1
Lærerskole	1	0,9
Universitet	6	5,1
Teknisk aftenskole	4	3,4
Ukjent	58	49,8

Vi har altså sannsynliggjort at et flertall av frontkjemperne fra Møre og Romsdal kun hadde folkeskole, altså ikke utdanning ut over det som var obligatorisk den gangen. 6,8% hadde påbegynt eller fullført gymnas. 5,1% hadde universitetsutdanning. Om vi slår sammen alle som hadde utdanning utover folkeskole, finner vi at det gjelder 35,9%. Utdannelsesnivået kan nok i stor grad forklares med den lave alderen hos frontkjemperne, men også med deres og familiens økonomiske evne og muligheter.

Hva sier så andre undersøkelser om utdanningsnivået hos frontkjemperne? I Frøshaugs undersøkelse fra 1947 hadde 29 % kun folkeskole og 21 % har gymnas. 71 % har altså utdanning ut over folkeskole. I Svein Blindheims undersøkelse hadde 25,1% artium.¹³⁴ Inger Cesilie Stridsklev skriver ikke så mye om utdanning, men oppgir at 30 % tok gymnas.¹³⁵ Hun oppgir at elleve av disse tok gymnas etter krigen, så et mer sammenlignbart tall blir derfor 23,7%. I Skjønnsfjells undersøkelse fra Troms har 30,1 % utdanning ut over folkeskole, hvis vi går ut fra at de som ikke finnes opplysninger om, kun har folkeskole.¹³⁶ Tallet kan derfor

¹³⁴ Blindheim 1977, s. 119

¹³⁵ Stridsklev 1995, s. 1380

¹³⁶ Skjønnsfjell 2005, s. 29-30

være høyere. 9,8 % av frontkjemperne i Troms hadde gymnas.¹³⁷ I Nomelands undersøkelse fra Agderfylkene har 49 % utdanning ut over folkeskole. 24,8 % har examen artium og 18,8 % har det som sin høyeste utdanning. 6 % av frontkjemperne fra Agder hadde universitetsutdanning.¹³⁸

Vi ser altså at frontkjemperne fra Møre og Romsdal har et lavere utdanningsnivå enn det de fleste andre undersøkelser viser. Tallene fra Troms er kanskje sammenlignbare. En årsak til dette kan være at i andre undersøkelser er det urbane innslaget enda større enn i Møre og Romsdal. Særlig Blindheim har også trolig en overrepresentasjon av ”middelklasse” og offiserer i sin undersøkelse. Når det gjelder utdanningsnivået på landsplan, er det ikke tilgjengelig statistikk før året 1950.¹³⁹ Det viser at 21,1 % av den mannlige befolkningen i Norge over 15 år hadde utdanning over folkeskole. 5,1 % hadde gymnas. Dette viser likevel altså at frontkjemperne fra Møre og Romsdal hadde et utdanningsnivå over landsgjennomsnittet. Om vi bruker tallene for 1950 til å regne ut utdanningsnivået i Møre og Romsdal, ser vi at 20 % av menn over 15 år hadde utdanning over folkeskole. 1300 menn, eller 2,3 %, har gymnasutdanning.¹⁴⁰ Når vi i tillegg vet at en del av frontkjemperne hadde akademisk utdanning i tillegg, og dermed gymnas først, må vi altså også konkludere med at frontkjemperne fra Møre og Romsdal hadde et høyere utdanningsnivå enn det som var vanlig ellers i fylket. Vi må likevel ikke stirre oss blind på statistikken. Tallene er regnet ut fra alle menn over 15 år. Frontkjemperne var unge. Det er all grunn til å regne med at utdanningsnivået i deres aldersgruppe var høyere enn i foreldregenerasjonen.

I Møre og Romsdal fantes det bare kommunale gymnas i Kristiansund, Molde og Ålesund. I tillegg var det et landsgymnas i Volda, som først og fremst rekrutterte fra bygdene. Statistikk fra gymnaset i Molde (Molde kommunale høgre ålmennskule) viser at skolen i hovedsak rekrutterte fra Molde og nabokommunen Bolsøy.¹⁴¹ Den gang var det også skolepenger, noe som gjorde at skolen også ble beskyldt for skjev sosial rekruttering.¹⁴² Det er grunn til å tro at forholdene var tilsvarende i Ålesund og Kristiansund. Landsgymnaset i Volda hadde vært

¹³⁷ Skjønsvfjell, s. 30

¹³⁸ Nomeland 2008, s. 64

¹³⁹ Regnet ut i Skjønsvfjell 2005, s. 29 på bakgrunn av Statistisk årbok 1954

¹⁴⁰ <https://www.ssb.no/a/histstat/aarbok/1954.pdf>, regnet ut med utgangspunkt i tallene for Møre og Romsdal, s. 244

¹⁴¹ Abrahamsen 1992, s. 274

¹⁴² Abrahamsen 1992, s. 265 ff. Redaktør Olav Oksvik, den senere stortingsmann og fylkesmann, hadde derfor flere ganger fremmet forslag om å legge ned skolen.

privat, men ble overtatt av staten ca. 1940, noe som reduserte elevbetalingen. Vi ser altså at videregående utdanning var for de få og mer vanlig blant byungdom enn på landet. Når vi vet at et flertall av frontkjemperne fra Møre og Romsdal var fra byene og bynære kommuner, er det trolig en viktig forklaring på at utdanningsnivået også var litt høyere enn for befolkningen ellers.

3.7. Yrke/sosial bakgrunn

Det har vært mulig å finne yrke på de fleste frontkjemperne. Mange var svært unge og hadde derfor ikke noe lønnet yrkeserfaring og er derfor ført opp som student/skoleelev. I mange tilfeller oppgir kildene også foreldres yrke. Tidligere undersøkelser har ofte forsøkt å plassere frontkjemperne i sosial tilhørighet/sosiale klasser. Dette vil bli kommentert også her, selv om dette er svært usikre størrelser. De ulike undersøkelsene opererer også med litt ulike kategorier yrker. Ting vil også kompliseres av at personer ofte ikke hadde rukket å etablere seg i noen klasse. En person som er gårdsgutt hos andre, er kanskje arving til en gård. Personer som er lærling i en bedrift, er kanskje tiltenkt å overta farens bedrift, men vil bli oppført som ”arbeider” i tabellen. Kategorien ”sjømann/fiske” vil også romme en viss variasjon.

Tabell 6 : Yrkeskategori

Yrkeskategori:	Antall:	Prosent:
Student/skoleelev	18	15,4
Jordbruk/skogbruk	13	11,1
Sjømann/fiske	18	15,4
Servicenæring	10	8,5
Militær	1	0,9
Arbeider	37	31,6
Arbeidsledig	0	0,0
Akademisk yrke	4	3,4
Politi	1	0,9
Ukjent	15	12,8

Vi ser at "arbeider" er den kategorien flest er plassert i, med 31,6 %. Denne inkluderer håndverkere og ulike "manuelle" yrker. Noen av disse kan imidlertid være selvstendig næringsdrivende, så det blir unøyaktig å si at alle disse tilhører "arbeiderklassen". Av dem som er oppført under "jordbruk/skogbruk", er det flere som er sysselsatt av andre, og som således ikke eier skog eller gård selv. Noen av disse vil derfor kunne karakteriseres som "arbeiderklasse". Det samme kan gjelde dem som er oppført som sjømenn og fiskere. Bare 3,4% av frontkjemperne fra Møre og Romsdal hadde et akademisk yrke før verving. De 8,5 prosentene som er i "servicenæring", må også kunne kalles middelklasse. Nomeland har også plassert en kategori kalt "Student og skoleelev" i middelklassen. Dette kan ha mye for seg, selv om denne kategorien rommer flere skoleslag. Mange av dem som er oppført under "jordbruk/skogbruk" og "sjømann/fiske", vil også være forholdsvis velstående og kan trygt plasseres i en middelklassekategori. Hovedinntrykket etter denne gjennomgangen er likevel at en stor del av frontkjemperne var "småkårsfolk". Blindheim hevdet at flesteparten av frontkjemperne tilhørte "den borgarlege mellomklassen", og at middel- og overklassen var langt sterkere representert enn "dei lågare skikt".¹⁴³ Oversikten over Møre og Romsdal gir altså ikke grunnlag for en slik påstand. Studien fra Agder plasserer også 38,3 % i arbeiderklassen og 28,9 % i middelklassen.¹⁴⁴ Blindheim hadde også et forholdsvis høyt antall offiserer i sitt utvalg (40 stk./13 %).¹⁴⁵ Som vi så i oversikten over utdanning, hadde i alt åtte frontkjemper fra Møre og Romsdal befalsskole fra før krigen. I tillegg var en lege også løytnant i saniteten.¹⁴⁶ Det betyr at 7,7 % av frontkjemperne hadde en eller annen form for offisersutdanning.

For å få en oversikt over bredden i rekrutteringen fra Møre og Romsdal, kan vi se på enkelttilfeller som viser spennvidden i status og utdanning. En frontkjemper fra Kristiansund var "ærendsgutt" hos en fiskehandler før han havnet i Skijegerbataljonen. Faren var død, og han fikk oppnevnt verge i rettsaken etter krigen, fordi moren "var ikke skikket i situasjonen".¹⁴⁷ Det kanskje mest spesielle tilfellet gjelder en frontkjemper der saken ble henlagt fordi han falt ved fronten. Sakspapirene i Riksarkivet inneholder mye korrespondanse mellom ulike politikamre, før mannens identitet endelig ble fastslått. Det viser seg da at han

¹⁴³ Blindheim 1977, s. 118

¹⁴⁴ Nomeland 2008, s. 62

¹⁴⁵ Blindheim 1977, s. 119-120

¹⁴⁶ RA, Sunnmøre politikammer: anr. 122

¹⁴⁷ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 425/45

er sønn av ”omstreifere” (romani), gift, og bosted er oppgitt å være Svanviken bruk i Eide på Nordmøre, som da ble drevet av Norsk misjon blant hjemløse.¹⁴⁸ Et annet eksempel i den nedre del av den sosiale rangstigen er to brødre fra Fræna i Romsdal, som kom fra en familie med i alt fjorten søsken. Foreldrene er oppgitt å være småbrukere. Sakspapirene forteller om et ”dårlig barndomshjem”, et ”økonomisk dårlig hjem”, og moren er ”lite begavet”.¹⁴⁹

Kildene vitner ellers om at frontkjemperne er spredt på en rekke arbeider- og middelklasseyrker. Blant yrker som er oppgitt er: transportarbeider, anleggsarbeider, møbeltapetserer, skibstømmermann, maler med mer. Blant dem som er sjømenn, er det både fiskere og folk med skippereksamen.

En del av frontkjemperne kom også fra svært ressurssterke og/eller velstående hjem. Noen oppnådde også viktige stillinger i de ”norske” frontkjemperavdelingene. En veterinær fra Aure meldte seg til Legionen og endte opp som kaptein.¹⁵⁰ En frontkjemper fra Ålesund var sønn av en direktør og reserveoffiser og kom fra en framstående familie i byen. Han brevvekslet også med NS-minister Gudbrand Lunde mens han var i tjeneste.¹⁵¹ En lege fra Borgund var også løytnant i saniteten. Han tjenestegjorde i Legionen i tillegg til at han hadde mange tillitsverv i NS.¹⁵² En jurist og løytnant, trolig i slekt med forannevnte, deltok i 1940 og ble senere kompanisjef i Regiment Norge.¹⁵³ Axel Steen fra Kristiansund hadde Befalsskolen for hærens artilleri fra før krigen og ble kompanisjef i Skijegerbataljonen. I tillegg kan vi nevne Jan Schneider fra Molde. Faren, Hans Jacob Sparre Schneider, var oberstløytnant i IR 11 og en kjent sakfører i byen, i tillegg til at han hadde vært valgt ordfører i Molde i noen perioder på 20- og 30-tallet. Under krigen ledet han vervearbeidet til Legionen i Møre og Romsdal, i tillegg til at han ble naziordfører i Molde. Sønnen Jan hadde selv befalsskole fra før krigen og meldte seg til Divisjon Wiking allerede i februar 1941, da vervingen i Norge begynte. Etter hvert gikk han også SS-offisersskolen i Bad Tölz og ble Untersturmführer/løytnant. På slutten av krigen ble han håndplukket som leder av en spesialavdeling (Jagdverband Sonderunternehmen).¹⁵⁴

¹⁴⁸ RA, Oslo politikammer: henlagt døde anr. 26503

¹⁴⁹ RA, Romsdal politikammer: anr. 77 og Romerike politikammer: p-sak nr. 435/45

¹⁵⁰ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 565/45

¹⁵¹ RA, Sunnmøre politikammer: anr. 1771

¹⁵² RA, Sunnmøre politikammer: anr. 122

¹⁵³ RA, Sunnmøre politikammer: anr. 1251 og Sørli 2014, s. 326

¹⁵⁴ RA, Oslo politikammer: dom 644 og Pryser 2011, s. 154-155

Vi ser altså at frontkjemperne fra Møre og Romsdal hadde en stor variasjon både i utdannelse og sosial status. Om vi skal finne fellesnevnerne, må vi undersøke deres ideologiske oppfatning, noe som vil bli gjort i kapitlet om Nasjonal Samling. Det kan også legges til at mye tyder på at en del brukte frontkjempertjenesten, i tillegg til sitt NS-medlemskap, til ”sosial klatring”. Var man tilhenger av ”den nye tid”, åpnet det seg nye karrieremuligheter under krigen. Anders Brokstad, en bondesønn fra Bolsøy, meldte seg inn i NS allerede i 1934. Han var sjåfør og karosserimaker. I tillegg til tjeneste i Legionen og 2. politikompani, var han NS-fylkesfører i både Møre og Romsdal og Sogn og Fjordane under krigen.¹⁵⁵ En typograf fra Kristiansund vervet seg allerede i 1941 og ble etter fronttjenesten utnevnt til redaktør i den nazifiserte avisen Romsdalsposten.¹⁵⁶ En annen kristiansunder, som var utdannet boktrykker, meldte seg enda tidligere i 1941 og ble senere en viktig agitator. Han hevdet å ha sikret seg utgiverretten til samme avis under krigen.¹⁵⁷ En lærer fra Nesset ble ordfører i kommunen, til tross for ung alder.¹⁵⁸ En gårdbruker fra Tingvoll, som hadde vært i NS siden 1933, meldte seg til SS for ”å gi det beste eksempel”. Han var bl.a. ordfører i Surnadal under krigen.¹⁵⁹ En offiser fra Kristiansund tjenestegjorde bl.a. i 2. politikompani. Han var ellers i Statspolitiet i Oslo og fikk da bo i en beslaglagt jødisk leilighet, et ”privilegium” som trolig hang sammen med hans fronttjeneste.¹⁶⁰

3.8. Familieforhold

Flere av saksmappene til frontkjemperne fra Møre og Romsdal vitner om at de vokste opp under svært vanskelige familieforhold. I noen tilfeller var dette også avgjørende for at de lot seg verve. Dette vil bli videre behandlet i kapittel 5. Dette delkapitlet vil handle om ulike forhold som gjorde at noen frontkjemper vokste opp med manglende omsorg eller på andre måter levde under forhold som ikke var ideelle. Frøshaug, og senere Nomeland, kalte dette hjem som ”vanligvis vil bli vurdert som utilfredsstillende” (would generally be considered

¹⁵⁵ RA, Romsdal politikammer: anr. 309, Ugelvik Larsen 1976, s. 167 og Abrahamsen 1994, s. 164

¹⁵⁶ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 427/45

¹⁵⁷ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 204/45

¹⁵⁸ RA, Romsdal politikammer: anr. 222

¹⁵⁹ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 75/45

¹⁶⁰ RA, Oslo politikammer: dom 3536 Se Sørli 2014, s. 140 om ekspropriert gods etter deporterte jøder.

unsatisfactory).¹⁶¹ Det er stort sett samme kriteriene som vil bli brukt i denne undersøkelsen. Nå kan det være forskjell på hva som oppfattes som et ”utilfredsstillende hjem” i dag og i 1955, men alle forholdene som er nevnt, ville i alle fall kunne føre til stigmatisering og redusert livskvalitet på 30- og 40-tallet. Dette kapitlet vil også opplyse om helseforhold hos frontkjemperne forut for vervingen, selv om helseplagene ikke nødvendigvis skyldes familiesituasjonen. Disse forhold er ikke med i tabellen.

Tabell nr. 7 Familieforhold

Situasjon	Antall	Prosent
Fosterfamilie/barnehjem o.l.	4	3,4
Skilte foreldre	5	4,3
En eller begge foreldre døde	3	2,6
Rusproblem	0	0
Psykisk syke foreldre	5	4,3
Vold/mishandling	1	0,9
Stigmatisering pga. NS-tilknytning eller tysk slekt	2	1,7
Svak økonomi	2	1,7
Født utenfor ekteskap	2	1,7
Uspesifiserte vanskelige familieforhold	3	2,6

Kommentar til tabellen: Noen av frontkjemperne er oppført i flere av kategoriene (situasjon) og er således telt flere ganger. I alt 20 forskjellige personer opptrer i tabellen.

Opplysningene i tabellen gir bare uttrykk for det vi konkret vet ut fra kildene. I de tilfellene der frontkjemperne falt, er det normalt ingen informasjon om familieforhold. Også i de tilfellene der det har vært politiavhør og retts sak, kan det være at personer har holdt tilbake informasjon, eller at opplysninger ikke er blitt registrert. Å tilhøre en NS-familie eller være tyskøstet ville normalt være stigmatiserende under krigen, men er her bare registrert der det er

¹⁶¹ Frøshaug 1955, s. 450, og Nomeland 2008, s. 49

understreket at dette har vært en særlig belastning. Det var nok heller ikke uvanlig å oppleve fattigdom i mellomkrigstiden og under krigen, men bare i sakene mot to brødre fra Fræna er det understreket at de kom fra et ”økonomisk dårlig hjem”, med bl.a. likningskontoret som kilde.¹⁶² Tabellen registrerer bare ”avvikende forhold” og gir ikke grunnlag for å si noe om de som ikke er med der. Blant dem som det finnes opplysninger om ellers, kan vi trolig si at det ikke kom fram informasjon om familieforhold som ble sett på som så spesielle at politi eller retten fant det verd å registrere.

Bak tallene i tabellen skjuler det seg i alt 20 personer som vi etter en vid definisjon kan si kom fra et utilfredsstillende hjem. Det utgjør 17 % av frontkjemperne fra Møre og Romsdal. Hos Frøshaug kom over halvparten fra tilsvarende hjem.¹⁶³ I Troms var det fire tilfeller der det særlig var understreket at personene kom fra dårlige oppvekstvilkår (7,5 %). Om vi bruker omtrent samme definisjon som Frøshaug i Troms, og tar med barnehjemsbarn og de som har mistet en eller begge foreldre, blir tallet 22,5 %.¹⁶⁴ Nomeland har brukt lignende kriterier i Agderfylkene og kommet fram til at 10,1 % kom fra en vanskelig familiebakgrunn.¹⁶⁵ Han har imidlertid trukket fra dem det ikke er informasjon om under utregningen, så tallet kan være høyere. Oppsummert kan vi si at de geografisk avgrensede studiene viser forholdsvis bra samsvar når det gjelder frontkjempernes familieforhold. Frøshaug avviker imidlertid betydelig fra disse. Med tanke på at Frøshaug var fengselslege på Ilebu og Gulskogen og hans informanter i overveiende grad var tidligere frontkjemper fra Oslo og Østlandsområdet, er det fristende å konkludere med at disse i større grad var rekruttert fra ”problemfamilier”.

Hva skjuler seg så bak tallene for Møre og Romsdal? Av de fire som helt eller delvis ikke ble oppdradd i sin biologiske familie, var det en som vokste opp på ”guttehem” i Ålesund. Faren dro til Amerika før han ble født.¹⁶⁶ En annen vokste opp i minst to fosterhjem etter at moren døde.¹⁶⁷ En av brødrene fra Fræna som hadde vokst opp i en vanskelig økonomisk situasjon, hadde vært på en skole for ”åndssvake” fra han var ni år. Familien bestod av fjorten søsken, og de hadde en mor som var ”lite begavet”.¹⁶⁸

¹⁶² RA, Romerike politikammer: p-sak nr. 435/45

¹⁶³ Frøshaug 1955, s. 450

¹⁶⁴ Skjønnsfjell 2005, s. 37-38

¹⁶⁵ Nomeland 2008, s. 49

¹⁶⁶ RA, Sunnmøre politikammer: anr. 778

¹⁶⁷ RA, Trondheim og Strinda politikammer: forelegg nr. 361

¹⁶⁸ RA, Romsdal politikammer: anr. 77

Minst fem av frontkjemperne hadde skilte foreldre. I tillegg er det oppgitt hos én at foreldrene ble skilt senere. To personer var født utenfor ekteskap,¹⁶⁹ men i begge tilfellene giftet foreldrene seg tydeligvis etterpå. I det ene tilfellet har det vært tvil om farskapet. Foreldrene ble senere skilt. Minst tre av frontkjemperne hadde døde foreldre. En hadde mistet begge. Tallet virker ikke særlig høyt, men er trolig høyere. Hos fem frontkjemperne er det ulike former for psykisk sykdom hos foreldre. Hos to er det opplyst at far var eller hadde vært på Opdøl sykehus, en psykiatrisk institusjon på Hjelset ved Molde. Begge oppgir også forhold i hjemmet som motiv for å verve seg. En ”ville ut pga. forholdene hjemme”.¹⁷⁰ Den andre ble mishandlet av faren, som er karakterisert som ”sinnssyk”. Opplysningene om motiv inneholder ord som ”flukt” og ”dødsønske”.¹⁷¹ Det er også tre personer som vitner om vanskelige familieforhold, der årsakene er litt uklare. En rapporterer om ”hissighet” etter å ha røket uklar med familien.¹⁷² Den yngste som vervet seg, femten år gammel, forteller også om vanskelige forhold hjemme og at han prøvde å komme seg vekk.¹⁷³ Om en annen kristiansunder er det opplyst at ”foreldre er religiøse” og at han ”ville bort fra det hele”. Han var óg bøtelagt en gang for fyll.¹⁷⁴ En av frontkjemperne fra Møre og Romsdal var altså av romanislekt (den gang omtalt som ”omstreifer”).¹⁷⁵ Det forteller selvfølgelig ingenting om omsorgsevne hos foreldre. Vi vet imidlertid at romanifolket den gang både ble nedverdiggende behandlet av myndighetene i tillegg til den allmenne stigmatiseringen i folket. Oppgitt bopel er Svanviken bruk, en institusjon som i ettertid har fått et dårlig rykte. På grunn av tyskernes raselære hadde han selvfølgelig heller ikke blitt tatt opp i Legionen om familiebakgrunnen hadde vært kjent. Personen falt, og vi har derfor ikke mer informasjon om han.

Kildene gir også en del opplysninger om sykdom og andre vanskelige forhold for noen av frontkjemperne som det kan være naturlig å ta med i forlengelsen av en oversikt over familiesituasjon. I noen tilfeller er de nært sammenvevd. I en del tilfeller er de også en del av motivbildet for verving. En person var deprimert etter å ha blitt smittet av kjønnssjukdom

¹⁶⁹ RA, Sunnmøre politikammer: anr. 319

¹⁷⁰ RA, Nordmøre politikammer: forelegg anr. 732/45

¹⁷¹ RA, Sunnmøre politikammer: anr. 223

¹⁷² RA, Oslo politikammer: dom 1452

¹⁷³ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 616/45

¹⁷⁴ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 577/45

¹⁷⁵ RA, Oslo politikammer: henlagt døde anr. 26503

mens han var forlovet på en annen kant av landet.¹⁷⁶ Minst tre personer hadde eller hadde hatt ulike psykiatriske diagnoser. Enten var de ”psykisk ustabile”¹⁷⁷ eller hadde ”mangelfullt utviklede sjelsevner”.¹⁷⁸ En annen var også regnet som ”mindre begavet”, uten at det kommer fram om dette var en formell diagnose.¹⁷⁹ To personer hadde også på ulike måter pådratt seg et dårlig rykte. En var kjent som en ”eventyrer” og hadde i tillegg rykte for å drikke.¹⁸⁰ Hans verving skyldes en ”tvangssituasjon” han havnet i mens han ledet tyskerarbeidere. Om en annen person er det opplyst at han ikke ble tatt opp i Rikshirden fordi han var ”kjent som mindre bra person”.¹⁸¹ I tillegg til alle forhold nevnt over, kommer minst ti strafferettslige forhold (mer i kap. 3.10).

3.9. Sivilstand

I alt 17 av frontkjemperne fra Møre og Romsdal var gift ved arrestasjon (14,5 %). At det ikke var flere, kommer nok av deres forholdsvis unge alder. De reelle tallene kan selvfølgelig være høyere, men vi må gå ut fra at dette er opplysninger som ville komme fram i en rettsprosess. Kidene oppgir i liten grad om giftermålet skjedde før eller etter verving. To personer hadde barn (1,7 %).

Harald Frøshaug var den første som undersøkte frontkjempernes sivilstatus. I hans undersøkelse fra 1955 var det 38 % som var gift eller hadde vært gift. 13,7 % var også forlovet.¹⁸² Tallene er imidlertid ikke helt sammenlignbare, siden Frøshaug undersøkte personer som allerede var inne til soning, mens tallene fra Møre og Romsdal er fra selve rettsprosessen. I Troms var det åtte som var gift (15,2 %) og tre som hadde barn (5,6 %).¹⁸³ Tilsvarende tall for Agderfylkene er 29 personer som er gift (19,5 %) og 22 personer som hadde barn (14,8 %).¹⁸⁴ Vi må kunne konkludere med at det var færre i Møre og Romsdal som hadde rukket å etablere seg og få barn enn i de andre delene av landet vi kjenner til.

¹⁷⁶ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 401/45

¹⁷⁷ RA, Romsdal politikammer: anr. 19

¹⁷⁸ RA, Oslo politikammer: dom 519 og Romsdal politikammer: anr. 77

¹⁷⁹ RA, Trondheim og Strinda politikammer: dom 500

¹⁸⁰ RA, Oslo politikammer: anr. 1452

¹⁸¹ Nordmøre politikammer: dom anr. 903/45

¹⁸² Frøshaug 1955, s. 453

¹⁸³ Skjønnsfjell 2005, s. 36

¹⁸⁴ Nomeland 2008, s. 53-54

3.10. Strafferettslige forhold

Minst ti frontkjempere (8,5 %) fra Møre og Romsdal hadde vært straffet på ulike måter. Tallene kan også her være høyere. I tillegg hadde en person en betinget dom i militær forhørsrett fra 1931.¹⁸⁵ To personer er bøtelagt for fyll/beruselse.¹⁸⁶ Den ene ble også ekskludert fra NS, og vervingen til Kriegsmarine skyldes frykt for arrestasjon etter en episode med tyske vaktmannskap. I tillegg var to personer bøtelagt etter Løsgjengerloven, en lov som gjaldt både tigging og beruselse.¹⁸⁷ Ellers var én bøtelagt for ”uorden”¹⁸⁸, én for brudd på reseptloven¹⁸⁹ og én for bl.a. slagsmål.¹⁹⁰ Én ble straffet for hærverk.¹⁹¹ Om to personer er det opplyst at de har blitt straffet, uten at det er gitt noen nærmere forklaring. Én ble bøtelagt¹⁹², og en annen er ”kriminelt straffet syv ganger”.¹⁹³ Det virker som ingen av de nevnte forholdene ble sett på som så alvorlig at de ga grunnlag for fengselsstraff. Tallene gir heller ikke grunnlag for å si at frontkjemperne fra Møre og Romsdal som gruppe var spesielt kriminelt belastet forut for verving. Flere fikk imidlertid senere møte tysk militærjustis i tjeneste pga. ulike disiplinære forhold. I tillegg til at de ble dømt for å ha vervet seg til tysk krigstjeneste, ble mange av frontkjemperne fra Møre og Romsdal også dømt for angiveri, vold og lignende av etterkrigstidens Norge.

I tillegg til nevnte kriminelle forhold havnet minst to personer i situasjoner som kunne ha ført til tiltale/fengsling under krigen om de ikke vervet seg. En hadde tatt en pistol mens han jobbet for Organisation Todt.¹⁹⁴ En annen fikk valget mellom Grini eller verving pga. ting som skjedde mens han ledet folk i tyskerarbeid.¹⁹⁵ En annen ble utvist fra gymnaset i Volda. Han hadde markert seg som en aktiv nazist, men det ser ikke ut som om rektoren fikk problemer for å ha utvist han.¹⁹⁶

¹⁸⁵ RA, Oslo politikammer: dom 1150

¹⁸⁶ RA, Sunnmøre politikammer: anr. 955 og Nordmøre politikammer: dom anr. 577/45

¹⁸⁷ RA, Sunnmøre politikammer: anr. 192 og Bergen politikammer: dom 608

¹⁸⁸ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 424/45

¹⁸⁹ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 565/45

¹⁹⁰ RA, Romsdal politikammer: anr. 7

¹⁹¹ RA, Sunnmøre politikammer: anr. 401

¹⁹² RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 419/45

¹⁹³ RA, Nordmøre politikammer: forelegg anr. 1172/45

¹⁹⁴ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 666/45

¹⁹⁵ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 150/45

¹⁹⁶ RA, Sunnmøre politikammer: anr. 77

I Møre og Romsdal hadde altså minst 8,5 % en kriminell fortid. Dette samsvarer bra med forholdene i Agderfylkene, der 8,7 % hadde vært straffet på ulike måter.¹⁹⁷ I Troms er de tilsvarende tallene 11,3 %.¹⁹⁸ Det er ellers bare Frøshaug som systematisk har registrert kriminelle forhold hos frontkjemperne. Hos han omfattet det 5,8 %.¹⁹⁹ Blindheim nevner at en del hadde politirulleblad, men tallfester ikke dette.²⁰⁰

3.11. Tidligere militær erfaring

I dette underkapitlet skal vi se på militær erfaring og utdanning frontkjemperne fra Møre og Romsdal hadde før verving til tysk tjeneste. I manges tilfeller var dette uaktuelt pga. deres lave alder. I andres tilfelle kan det være usikkerhet eller mangler ved kildene. Vi må ellers gå ut fra at frontkjemperne var interessert i å opplyse om det hvis de hadde deltatt i kampene i 1940, da dette kunne bli sett på som formildende omstendigheter. Det er således en del personer der det er oppgitt at de deltok i 1940, uten at det er gitt opplysninger om gjennomført verneplikt eller befalsskole. Det kan bety at de hadde gjennomført rekruttskole/verneplikt, men flere kan ha meldt seg til tjeneste i 1940 uten noen formell militærutdanning.

For syv av frontkjemperne (6 %) er det opplyst at de har gjennomført verneplikt. I tillegg hadde åtte personer gjennomført befalsskole. En person var også løytnant i saniteten, så i alt vet vi om ni personer med befals-bakgrunn (7,7 %). Minst 16 personer, eller 13,7 %, hadde altså en norsk militær utdanning fra før krigen. Vi kjenner til to (1,7 %) fra Kristiansund som hadde vært Finlands-frivillige.²⁰¹ De rakk nok ikke å bli satt inn i kamp. Den tidligere nevnte sanitetsløytnanten fra Borgund var også med og vaksinerte frivillige under vinterkrigen, uten at det er oppgitt hvor det skjedde. Det er sannsynlig at én til hadde prøvd å dra til Finland.²⁰²

Tolv personer (10,3 %) som senere ble frontkjemper, vet vi med sikkerhet at de deltok i kampene i 1940. I tillegg var det en offiserssønn fra Geiranger (Stranda) som prøvde å melde

¹⁹⁷ Nomeland 2008, s. 69

¹⁹⁸ Skjønsvell 2005, s. 49

¹⁹⁹ Frøshaug 1955, s. 452-453

²⁰⁰ Blindheim 1977, s. 144

²⁰¹ Alnes 1999, s. 4 og RA, Bergen politikammer: dom 608

²⁰² RA, Sunnmøre politikammer: anr. 1071 Opplysninger om motiv kan tyde på forsøk på å komme til Finland.

seg, men som i stedet hjalp britiske styrker som sivilist.²⁰³ Allerede året etter meldte han seg til Legionen. En person med bakgrunn fra Bremsnes og Kristiansund hadde gjennomført verneplikten og deltok i 1940. Han hadde en søster i NS, men også brødre i alliert handelsflåte. Han meldte seg til Legionen høsten 1941, men angret seg og klarte etter hvert å rømme til Sverige, hvor han ble tatt opp i de norske polititroppene.²⁰⁴ En person deltok i Nord-Norge, ble tatt til fange, men klarte å rømme og deltok påny.²⁰⁵ En av frontkjemperne med norsk befalsskole ble ikke innkalt i 1940 og mente også at det var nytteløst å kjempe.²⁰⁶ I rettspapirene er det få opplysninger om dem som ble mobilisert kom i kamp, og hvor de eventuelt ble satt inn. Det er likevel grunn til å tro at de fleste var mobiliseringsoppsatt i det lokale regimentet IR 11. Disse kom bl.a. i kamp mot tyske fallskjermtropper ved Dombås i april 1940. En offiser fra Kristiansund fikk ”granatsjokk” under kampene i 1940²⁰⁷, og en annen fikk ”forslitning i ryggen”.²⁰⁸ Ellers er det ikke informasjon om skadde.

Om vi oppsummerer tallene på alle fra Møre og Romsdal som vi vet hadde en eller annen militær utdannelse, krigstjeneste eller begge deler, blir det 23 personer eller 19,7 %. Hvordan samsvarer det med andre undersøkelser og andre deler av landet? Den første som berører temaet, er Blindheim i *Nordmenn under Hitlers fane*. Han hevder at langt flere senere frontkjemper deltok i 1940 enn gjennomsnittet i folket ellers.²⁰⁹ Påstanden er imidlertid ikke bevist eller på andre måter sannsynliggjort med tallmateriale. Stridsklev er den første som undersøker dette systematisk, i hennes medisinske undersøkelse fra 1995. Blant hennes informanter er det atskillig flere som har militær erfaring enn i denne undersøkelsen fra Møre og Romsdal. 18 % har norsk militærtjeneste fra før krigen. Det er imidlertid ”bare” 4,4 % i hennes utvalg som hadde oppnådd en norsk offisersgrad før krigen, noe som er lavere enn i Møre og Romsdal. Åtte personer (4,4 %) hadde deltatt i Finland i vinterkrigen, men i alt 21 hadde meldt seg, men de resterende ble hindret i å dra av ulike årsaker.²¹⁰ Ellers var det i alt 71 av 181 som deltok i kampene i Norge i 1940, altså 39,2 %. Dette er kanskje den største forskjellen mellom hennes undersøkelse og Møre og Romsdal, hvor altså 10,3 % deltok.

²⁰³ RA, Oslo politikammer: dom 612

²⁰⁴ RA, Trondheim og Strinda politikammer: forelegg nr. 361

²⁰⁵ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 565/45

²⁰⁶ RA, Romsdal politikammer: anr. 53

²⁰⁷ RA, Oslo politikammer: dom 3536

²⁰⁸ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 421/45

²⁰⁹ Blindheim 1977, s. 118

²¹⁰ Stridsklev 1995, s. 1381

Om vi ser på de andre geografisk avgrensede undersøkelsene av frontkjemperne, ser vi at 9 i Troms hadde militær utdannelse før krigen (17%). Det var også 9 som deltok militært på ulike måter i kampene i 1940.²¹¹ Skjønnsfjell opplyser at det også knytter seg usikkerhet til tallene fra Troms, men vi må konkludere med at krigsdeltagelsen var en del høyere enn i Møre og Romsdal.²¹² I Agder hadde 14,8 % gjennomført verneplikt før krigen. 4 personer hadde norsk offisersutdannelse. En fra Agder deltok i vinterkrigen i Finland. I alt 15 personer, eller 10,1 %, deltok i 1940.²¹³ Krigsdeltagelsen i 1940 for senere frontkjemperne fra Agder er altså ganske lik den i Møre og Romsdal. Når krigsdeltagelsen er relativt sett høyere i Troms, er det lett å slutte seg til Nomelands forklaring om at det kan skyldes at kamphandlingene i 1940 varte lenger i Nord-Norge.²¹⁴ Den lave andelen fra Møre og Romsdal som har gjennomført verneplikten, kan skyldes en underrapportering i kildene. Det er mulig politikamrene i fylket var mindre opptatt av å samle inn opplysninger om dette.

Kapittel 4 - Frontkjemperne og Nasjonal Samling

4.1. Innledning

Forskningen har vist at det er en nær sammenheng mellom oppslutning om Nasjonal Samling og verving til tysk krigstjeneste. Dette kapitlet vil drøfte om dette også gjelder for Møre og Romsdal. I sine oppgitte motiv for hvorfor de meldte seg, har frontkjemperne i stor grad tonet ned dette forholdet og i stedet lagt vekt på argument som hadde mer allmenn oppslutning. Dette var i første rekke antibolsjevisme, sympati med Finland og nasjonale motiv. Sigurd Sørli har i sin doktoravhandling problematisert den framstillingen frontkjemperne ofte ønsket å gi av sine motiver. De oppgitte motivene ville ikke alene være nok til å melde seg til fronttjeneste. ”Isteden må de ses på som elementer i et større, nasjonalsosialistisk holdningskompleks”²¹⁵, hevder Sørli. Han mener derfor det har liten verdi å studere frontkjempernes oppgitte motiver isolert. Å undersøke frontkjempernes forhold til

²¹¹ Skjønnsfjell 2005, s. 46-47

²¹² Mange fra Troms hadde også vært inne til nøytralitetsvakt fra september 1939.

²¹³ Nomeland 2008, s. 67-68

²¹⁴ Nomeland 2008, s. 69

²¹⁵ Sørli 2014, s. 152

nasjonalsosialismen er derfor nødvendig for å forstå deres handlinger. I dette kapitlet skal vi derfor undersøke om det var en sammenheng mellom oppslutningen om NS i en kommune og vervingen av frontkjemper fra samme kommune. Første del av dette kapitlet vil derfor være en komparativ analyse. Vi skal også se på hvor mange av frontkjemperne som var NS-medlemmer. I den sammenheng er det også av interesse å fastslå når vervingen skjedde i forhold til innmeldingen i NS. Var NS-medlemskapet en frukt av påvirkningen i SS eller Kriegsmarine eller var tvert imot NS-medlemskapet og det nasjonalsosialistiske tankegodset en medvirkende årsak til at de vervet seg?

4.2. Nasjonal Samling i Møre og Romsdal

Nasjonal Samling hadde liten oppslutning i Møre og Romsdal, noe som for øvrig også kan sies om Vestlandet som helhet. Tall fra juli 1935 viser at det bare var 123 medlemmer i partiet.²¹⁶ På Nordmøre og i Romsdal hadde det vært en slags felles fylkesledelse siden 1933, men før krigen var oppslutningen om partiet marginal. I Molde fikk partiet for eksempel 0,1 % av stemmene ved stortingsvalget i 1936.²¹⁷ På Sunnmøre var det ikke noe partiaktivitet før krigen. I stortingsvalget i 1933 og kommunevalget i 1934 stilte NS ikke lister på Sunnmøre. Ved stortingsvalget i 1936 fikk NS bare 11 stemmer i Ålesund.²¹⁸ Det var først ved okkupasjonen og etter at NS var blitt det eneste lovlige parti, at rekrutteringen tok seg opp. Anders Brokstad, som senere ble frontkjemper, var en sentral person i Nasjonal Samling i Møre og Romsdal. Han var fylkesfører i Nordmøre og Romsdal og kom høsten 1940 til Ålesund for å organisere partiarbeidet også på Sunnmøre. Sunnmøre får etter hvert en egen fylkesorganisasjon, men denne blir etter hvert slått sammen med Sogn og Fjordane og Bergen og Hordaland til en egen fylkesorganisasjon for Vestlandet.²¹⁹ Denne organiseringen var ikke ideell, og i 1943 blir det bestemt å danne en felles fylkesorganisasjon for hele Møre og Romsdal. I de første krigsårene vokser medlemstallet på Sunnmøre, og særlig i Ålesund, så mye at det blir bestemt å legge hovedkontoret til Ålesund. Dette fører til en intern ”fogderistrid” innad i NS i fylket. Nordmøre og Romsdal er imot å flytte hovedkontoret til Ålesund, og argumenterer bl.a. med den sterke oppslutningen NS har på indre Nordmøre. Om vi ser i Tabell 8 over NS-medlemstall i Stangvik, Surnadal og Tingvoll, ser vi at den er

²¹⁶ Ugelvik Larsen 1976, s. 167

²¹⁷ Abrahamsen 1992, s. 315

²¹⁸ Ugelvik Larsen 1976, s. 167

²¹⁹ Ugelvik Larsen 1976, s. 169

relativt høy. En delegasjon som ble sendt til Quisling, argumenterte med at de indre nordmørsbygder var blant de steder i Norge hvor NS hadde "sine eldste og stauteste medlemmer".²²⁰ Anders Brokstad protesterer på vedtaket om å ha hovedkontoret i Ålesund ved å trekke seg som fylkesleder. Det er etter det han verver seg til fronttjeneste.²²¹ Under krigen kommer medlemstallet i Møre og Romsdal opp i 1489, noe som er 0,9 % av innbyggertallet i fylket.²²² Til sammenligning var landsgjennomsnittet på 1,77%.

For ytterligere å belyse situasjonen for NS i Møre og Romsdal kan vi studere nærmere situasjonen i de to byene som hadde de to største NS-lagene, nemlig Ålesund og Molde. I Ålesund ble det etablert et partilag høsten 1940. Fra sentralt hold fikk byen utpekt en ny ordfører, som kalte inn det gamle kommunestyret og fortalte om nyordningen. Fra høsten 1940 og gjennom året 1942 fikk partiet et visst tilsig av medlemmer, og byen fikk fylkets desidert største NS-lag. Etter 1942 stoppet rekrutteringen stort sett opp. De som etablerte partiet i Ålesund, var folk med høy status og med akademiske yrker. Senere fikk partiet en større bredde.²²³ I forhold til befolkningen ellers i byen hadde partiet likevel en overrepresentasjon av funksjonærer og en viss underrepresentasjon av arbeidere i sin medlemsmasse.²²⁴ Partiet klarte også å rekruttere en del kvinner og ungdommer, grupper som i liten grad var mobilisert av andre partier i byen tidligere.²²⁵ Mye av vervingen til partiet kan vi kalle "familieverving". Ofte meldte mennene seg inn først og konene gjerne en tid senere. På tross av at Ålesund fikk en relativt høy oppslutning om NS, forble partimedlemmene en isolert minoritet. Arrestasjoner av motstandsfolk og personer engasjert i Englands-fart styrket misnøyen med partiet. I 1943 fikk motstandsfolk tak i navnene på NS-medlemmene i byen og offentliggjorde disse. Selv om partiet stort sett satte inn NS-folk i de ledende stillingene i kommunen, hadde de ikke nok kvalifiserte folk til å "gjennom-nazifisere" kommuneadministrasjonen.²²⁶

I Molde var situasjonen ganske lik den i Ålesund. 18. desember 1940 møttes det demokratisk valgte kommunestyret for siste gang. Fra nyttår 1941 ble Hans Jacob Sparre Schneider utpekt

²²⁰ Abrahamsen 1994, s. 167

²²¹ Abrahamsen 1994, s. 166 Selve straffesaken mot Brokstad har ikke opplysninger om motiv.

²²² Tallene hentet fra Myklebust, 1974, s. 91 (Folketellingen fra 1930 er benyttet.)

²²³ Ugelvik Larsen 1976, s. 169 og s. 184

²²⁴ Ugelvik Larsen 1976, s. 185

²²⁵ Ugelvik Larsen 1976, s. 187

²²⁶ Ugelvik Larsen 1976, s. 173 og 180

til ny ordfører.²²⁷ Det valgte kommunestyret ble erstattet med et utpekt byting. Noen var NS-medlemmer, mens andre ble utpekt på bakgrunn av faglige kvalifikasjoner. Gjennom krigen ble det gjort forsøk på å nazifisere stadig større deler av kommunens virksomhet, men Schneider fikk erfare at det var ikke lett å få tak i folk. NS-medlemmer som var skikket til offentlige verv, måtte derfor ofte inneha flere embeter.²²⁸ Også internt i NS måtte en del ha verv både på krets- og fylkesplan.

Også i Molde måtte NS innse at de hadde stemningen i byen mot seg. Planer om å nazifisere idretten ble skrinlagt. I 1942 skulle byens 200-årsjubileum markeres. En jubileumskantate ble bestilt, og det var håp om en samlende og ”upolitisk” feiring. Dette var imidlertid også året for kirkekampen og aksjonen mot lærerne. Folk ville ikke delta på noe som kunne oppfattes som en støtte til NS-styret, og jubileet ble boikottet.²²⁹

Tabellen under gir en oversikt over innbyggertallet i hver enkelt kommune i Møre og Romsdal, samt tallet på NS-medlemmer ved krigens slutt og antall frontkjempere fra kommunen.

Tabell nr. 8: Oversikt over kommuner, innbyggere, NS-medlemmer og frontkjempere

Kommune:	Antall innbyggere: (1930)	Antall NS-medlemmer:	Antall frontkjempere:
Aure	2347	9	1
Bolsøy	5128	51	5
Borgund	8658	56	10
Brattvær	1587		3
Bremsnes	4454		
Bud	1475		
Dalsfjord	1022		
Edøy	1004		

²²⁷ Abrahamsen 1994, s. 62

²²⁸ Abrahamsen 1994, s. 64

²²⁹ Abrahamsen 1994, s. 126-128

Eid	509		
Eide	1650		2
Eresfjord og Vistdal	1451		
Frei	1140	5	2
Fræna	3056	43	2
Giske	1988	2	
Gjemnes	780	25	1
Grip	270		
Grytten	2518		1
Halsa	1220		1
Haram	3823	11	
Hareid	2572	9	2
Hen	1222		1
Herøy	5022	13	
Hjørundfjord	1873	22	
Hopen	1353		
Hustad	2102		1
Kornstad	1839		
Kristiansund	14646	84	33
Kvernes	760		
Molde	3229	92	5
Neset	1718	5	2
Nord-Aukra	1838		
Norrdal	2489	9	
Rindal	2457		
Rovde	750	4	
Sande	2582	9	
Sandøy	1355		1
Skodje	1561	4	1
Stangvik	2180	70	
Stemshaug	964		
Stordal	936	1	

Stranda	1636	3	2
Straumsnes	1081		
Sunndal	1759	27	1
Sunnylven	1580	13	
Surnadal	3088	40	1
Sykkylven	2426	19	1
Syvde	1279	4	
Sør-Aukra	1473		
Tingvoll	3142	53	7
Tresfjord	1171		
Tustna	1677	9	
Ulstein	2477	1	1
Valsøyfjord	1313	21	
Vanylven	1806	4	
Vartdal	942	4	
Vatne	1759	2	
Vestnes	2873	24	
Veøy	2191	16	1
Vigra	1157		
Volda	4664	18	3
Voll	952		1
Øksendal	538		
Øre	1715		
Ørskog	1853	13	1
Ørsta	3380	20	
Ålesund	18350	239	24
Ålvundeid	387		
Åsskard	867		

Kommentar til tabellen: For lettere å kunne sammenligne med andre forskningsarbeider, er innbyggertallet hentet fra folketellingen fra 1930.²³⁰ Tallet på NS-

²³⁰ Hentet fra Statistisk Sentralbyrå: <http://www.ssb.no/a/folketellinger/>, lastet ned 5.2.2014

medlemmer er hentet fra kort som ble gjort tilgjengelige av Riksarkivet. Disse viser tilgang, avgang og ny medlemsstand ved ulike datoer. Det varierer når opptegningen begynner, og når siste endring er oppført. Uansett dekker kortene bare de siste to årene av okkupasjonen. For enkelthets skyld og for å være konsekvent er derfor bare tallet ved siste oppføring med i tabellen. Forandringene i perioden er uansett svært små for de kommunene som er interessante. Der det er åpne felt, må det bety at det ikke var NS-medlemmer i kommunen ved krigsslutt. For flere av kommunene er tallet så lite at de neppe hadde noe eget partiapparat. Det kan også nevnes at det i Riksarkivet finnes kort over lokallag som ikke fulgte datidens kommuneinndeling. Dette gjelder: Smøla (39 medlemmer), Averøy (18 medlemmer), Sund (20 medlemmer) og Åndalsnes (36 medlemmer).

Kommunene som er oppført, er slik kommuneinndelingen var i 1940-45. For å få oversikt over viktige endringer i kommunestrukturen som skjedde på 60-tallet, kan man konsultere oversikten Dag Juvkam har utviklet for Statistisk Sentralbyrå²³¹ eller en forenklet oversikt i et vedlegg bak i oppgaven.

Hva viser så tabellen? Viser den at det er en sammenheng mellom NS-oppslutning i en kommune og verving til tysk krigstjeneste? Vi så allerede i kap. 3.4. at et flertall av frontkjemperne kom fra bykommunene og mange kom fra bynære kommuner. Hele 67,5 % kom fra byer eller bynære kommuner. Som tabellen viser, hadde også disse kommunene flest NS-medlemmer. I noen tilfeller ser det ut til at det er en nær sammenheng mellom oppslutning om NS og verving til tysk krigstjeneste. Tingvoll på Nordmøre var for eksempel en middels stor kommune og hadde 53 NS-medlemmer. Hele syv frontkjemper kom fra kommunen. Tre av disse var fra samme familie, en far og to sønner. Faren var offiser i IR 11 og innmeldt i NS allerede før krigen. Ifølge lensmannen etter krigen var han en "ivrig nazist" og var også organisasjonsleder i Sunndal krets en periode.²³² Det relativt høye tallet på frontkjemper fra Tingvoll skyldes derfor trolig både høy oppslutning om NS og at lokale lederskikkelser øvde innflytelse.

Vi har også et tydelig eksempel på at et høyt tall på NS-medlemmer i en kommune ikke nødvendigvis fører til verving til tysk krigsinnsats. Stangvik kommune, også på Nordmøre,

²³¹ Juvkam, 1999

²³² RA, Oslo politikammer: dom 1150

hadde 2180 innbyggere og 70 NS-medlemmer. Sett i forhold til folketallet er dette oppsiktsvekkende høyt, også på landsbasis. Likevel ble det ikke rekruttert frontkjempere fra kommunen. Det er vanskelig å si noe sikkert om årsaker til dette. Selv om kommunen hadde mange NS-medlemmer, er det ikke sikkert at det ble drevet noen aktiv agitasjon for verving. Kommunen lå også et stykke fra Kristiansund, som var kjerneområdet for verving på Nordmøre. Tingvoll er for eksempel nærmere Kristiansund. Vi ser også et lignende forhold når det gjelder byene i Møre og Romsdal. Ålesund har det desidert største NS-laget, med 239 medlemmer. Byen rekrutterte 24 frontkjempere. Kristiansund rekrutterte likevel langt flere frontkjempere, selv om byen hadde færre NS-medlemmer (33 frontkjempere og 84 NS-medlemmer). Molde har også flere NS-medlemmer enn Kristiansund, men "bare" fem frontkjempere. Det er altså ikke alltid noen matematisk sammenheng mellom tallet på NS-medlemmer og verving til tysk krigstjeneste. Tallene tyder likevel på at bylagene i NS trolig har spilt en viktig rolle i vervingen. Disse var best organisert og kunne utføre en sterkere kontroll av og påvirkning på sine medlemmer.

Skal vi prøve å forstå situasjonen i Møre og Romsdal under krigen, kan vi og kikke nærmere på de kommunene som ikke vervet frontkjempere og hadde få eller ingen NS-medlemmer. Om vi ser på tabellen, ser vi at 28 kommuner ikke hadde NS-medlemmer. I mange andre kommuner er medlemstallet så lavt at vi må gå ut fra at der ikke er noe organisert partilag eller annen partivirksomhet. De som ble kjent som nazister, ble regnet som outsiders og ble på ulike måter utsatt for sosial stigmatisering. Vi ser også at førti kommuner i Møre og Romsdal ikke hadde innbyggere som vervet seg som frontkjempere. Ganske mange innbyggere i fylket slapp derfor å forholde seg til lokale nazister, og det var trolig også bare et fåtall som personlig kjente noen som ble frontkjempere.

Hva kjennetegner de kommunene der NS hadde liten eller ingen oppslutning, og der det ikke ble vervet frontkjempere? Det er nok flere faktorer som har samvirket til at svært mange personer på Nord-Vestlandet i praksis var immun både mot NS-propagandaen og tysk tilbud om verving til krigstjeneste. De fleste kommunene det gjelder, må vi kunne kalle kystkommuner. Møre og Romsdal er et fylke med lange fiskeritradisjoner, og en del innbyggere har også seilt i utenriksfart. I 1940-årene hadde også mange kontakt med slektninger som utvandret til Amerika. I perioden 1901-1910 utvandret ca. 11000 personer fra

Møre og Romsdal.²³³ Svært mange må derfor ha hatt nære relasjoner til personer og familier som har utvandret. I den grad innbyggere i fylket har hatt kontakt med utlandet, har disse kontaktene i stor grad gått vestover.

Nord-Vestlandet har også vært kjennetegnet av gründervirksomhet og mye lokal industrietablering. Sunnmøre er for eksempel fremdeles et senter for møbelindustri. Industrietablering og gründervirksomhet gikk ofte hånd i hånd med lekmannskristendom. Det vi kan kalle ”motkulturelle strømninger” har tradisjonelt stått sterkt i Møre og Romsdal og kanskje særlig på Sunnmøre. Kristenfolket har for eksempel i stor grad sluttet opp om lekmannsorganisasjonene og markert uavhengighet i forhold til Statskirken. På Sunnmørskysten har man også i mye større grad enn i andre deler av landet lagt vekk på at det kristne arbeidet skal være mest mulig lokalt styrt, og man har markert uavhengighet også i forhold til misjonsorganisasjonene. Mange plasser har man for eksempel benyttet predikanter med et ikke-luthersk ståsted og spredd litteratur som ikke alltid var i samsvar med misjonsorganisasjonenes retningslinjer. Denne inspirasjonen var også i stor grad hentet vestfra, fra skotsk, engelsk og amerikansk kristenliv. I et slikt miljø, der man var opptatt av både næringsfrihet, religiøs frihet og der nasjonale verdier stod sterkt, ville man være lite mottagelig for en totalitær ideologi, som NS jo representerte.

En annen side ved krigshistorien på Nord-Vestlandet som viser hvor sympatien hos mange folk lå, er Englandsfarten. Ragnar Ulstein, som har skrevet historien om Englandsfarten, anslår at ca. tre hundre båter dro fra norskekysten i den tiden landet var okkupert.²³⁴ Av disse dro over åtti fra Møre og Romsdal og nesten samtlige av dem fra Ålesund og kystbygdene på Sunnmøre.²³⁵ I alt fem eksportgrupper var i aktivitet, og i tillegg til disse dro en del grupper på eget initiativ. I alt snakker vi om flere hundre mennesker. Ulsteins lister over dem som dro, viser at de fleste var lokale, selv om det i starten også var en del flyktninger fra andre deler av landet, i tillegg til militært personell fra Norge og Storbritannia. Både lokalbefolkningen og okkupasjonsmyndighetene fikk selvfølgelig med seg at mange dro til Storbritannia. På Sunnmøre ble det 18. juni 1941 satt i verk en arrestasjonsbølge av fedre som hadde sønner som dro til England. I alt sytti personer ble arrestert og sendt til Grini. Da de arresterte ble

²³³ Sunde 2009

²³⁴ Ulstein 1967, s. 372

²³⁵ Ulstein 1965, s. 279-313 har en oversikt over hvor båtene hørte hjemme, hvor de la ut fra, i tillegg til at personene som var med i hver båt, er nevnt.

samlet på kaia i Ålesund for båttransport videre til Åndalsnes, var det tilløp til opprør i byen, og tusenvis samlet seg og sang nasjonalsangen. Englandsfarten stoppet nesten opp i løpet av krigen, men i 1944 ble det med utgangspunkt i etterretningsorganisasjonen XU etablert en kurér- og fluktrute fra Møre og Romsdal, kalt "Møreruta".²³⁶

Vi kan kikke på noen av kommunene på Sunnmøre der mange rømte til Storbritannia. Herøy var en relativt stor kystkommune under krigen, med ca. 5000 innbyggere. Som vi ser, hadde kommunen tretten NS-medlemmer, men ingen frontkjempere. Hele 15 fartøy forlot Herøy med kurs for Storbritannia i krigsårene. Bare fra Ålesund dro det flere båter: 25. Flere andre kystkommuner på Sunnmøre viser lignende tendenser, med få eller ingen frontkjempere og NS-medlemmer, men flere som velger å forlate Norge. Det dro 6 båter fra Ulstein og 6 fra Giske. Vigra og Haram sendte 5 båter hver. Det dro også 4 båter fra Volda, 4 fra Borgund og 3 fra Sande kommune. Borgund var den gangen en svært stor kommune, som også rekrutterte 10 frontkjempere. Selv om Ålesund hadde fylkets største NS-lag og hadde 24 menn som vervet seg til tysk krigsinnsats, var byen også svært viktig for kontakten over til Storbritannia under krigen. Listene over dem som dro, viser at mange var unge menn, så vi må gå ut fra at de ønsket å melde seg til alliert krigstjeneste. Det var også verneplikt for nordmenn i visse alderskategorier som oppholdt seg utenlands under krigen.

Ragnar Ulstein har også skrevet en egen bok som særlig tar for seg Giske og Vigra kommuner under krigen.²³⁷ Begge er nå slått sammen og heter Giske kommune. Boken er interessant, fordi den beskriver på et mikronivå en kommune der befolkningen ble svært involvert i verdenskrigen, og da på alliert side. Av en befolkning på ca. 3600 (1946) ble 103 mobilisert i 1940. Hele 90 reiste ut og 33 personer seilte i utenriksfart. I alt 19 fra kommunen(e) falt i Norge eller ute. Boka nevner og mange som ble skadd, og mange var i fangenskap på Grini eller Falstad.²³⁸ Det er klart at det å melde seg til tysk tjeneste var lite aktuelt for personer fra disse kommunene. De fleste må ha hatt kjente som på ulike måter hadde knyttet sin skjebne til alliert seier, og som de var bekymret for.

Kartet under gir en grafisk framstilling av forholdet mellom tallet på NS-medlemmer og verving til tysk krigstjeneste.

²³⁶ Dyrseth 1985, s. 134

²³⁷ Ulstein 1980

²³⁸ Ulstein 1980, s. 317

4.3. Frontkjemperne og NS

Det har vært mulig å fastslå med stor grad av sikkerhet at 96 av 117 frontkjemper fra Møre og Romsdal var NS-medlemmer²³⁹ i løpet av krigen. Det er 82 %. I alt syv personer er det grunn til å tro ikke var NS-medlemmer (6,8%). Hos 14 personer er opplysningene så mangelfulle at vi ikke kan si noe sikkert om NS-medlemskap (12 %). Vi ser allerede ut fra disse tallene at det er en nær sammenheng mellom NS-medlemskap og verving til tysk krigstjeneste.

Vi skal også se litt mer på innmeldingstidspunktet for dem som var medlemmer. Fem personer var med i NS før krigen. NS var da et lovlig parti, uten den ”isolasjonen” vi vet partiet senere ble utsatt for. Samtidig var partiet et miniparti i Møre og Romsdal, helt uten politisk innflytelse, så innmelding må ha skjedd etter en grundig politisk overbevisning. I alt 75 personer (73%) vet vi med sikkerhet hadde meldt seg inn i partiet før de vervet seg til tysk krigsinnsats. For 13 personer er det vanskelig å fastslå nøyaktig når innmeldingen i NS skjedde i forhold til når de vervet seg, men de to begivenhetene må ha vært noenlunde sammenfallende i tid. For disse 13 er det grunn til å tro at identifisering med partiet og ideologien har gått forut for vervingen. Vi kan altså med stor grad av sikkerhet slå fast at minst 88 personer eller 75 % av frontkjemperne i Møre og Romsdal har vært NS-medlemmer eller delt partiets ideologi før de vervet seg til tysk krigstjeneste. Det er derfor all grunn til å konkludere med at hos et flertall av frontkjemperne fra Møre og Romsdal må en nasjonalsosialistisk ideologi ha vært en viktig del av den årsakssammenhengen som gjorde at de ble frontkjemper, enten de var seg dette bevisst eller ikke. Når vi i kapittel fem skal se på de oppgitte motiv for verving, kan de selvfølgelig være reelle nok. Det er likevel all grunn til å være enig med Sørli i at disse motivene ofte er avhengige av en tilleggskomponent av politiske og ideologiske synspunkter.

Om vi ser på landssviksakene tyder mye på at mange av frontkjemperne også kom fra det vi kan kalle ”NS-familier”. Minst 29 av personene i studien hadde søsken eller foreldre eller begge deler som var NS-medlemmer. Tallet er trolig mye høyere, fordi noen av sakene har få opplysninger om familien. En frontkjemper fra Volda bodde også hos en aktiv nazist.²⁴⁰ Det er

²³⁹ Det skiller her ikke mellom NS og NSUF. NSUF var partiets ungdomsorganisasjon, og de som var under 18 år var med der.

²⁴⁰ RA, Sunnmøre politikammer: anr. 77

grunn til å tro at det var en medvirkende årsak til at han selv ble nazist og senere frontkjemper.

Hos tre av frontkjemperne vet vi at de hadde slektninger som var i alliert tjeneste eller hadde flyktet til Sverige. En frontkjemper fra Bremsnes og Kristiansund hadde brødre i alliert handelsflåte.²⁴¹ En fra Kristiansund hadde en bror som dro til Sverige.²⁴² En frontkjemper fra Ålesund, som døde på lasarett i Tyskland, var søskenbarn til de kjente motstandsmennene Erling og Joachim Rønneberg.²⁴³ Det ser likevel ut til at det dreier seg om unntak når noen frontkjemper har nære slektninger i alliert tjeneste.

En sammenligning med andre undersøkelser viser også de at de fleste frontkjemperne var NS-medlemmer. I Troms var 73,6 % NS-medlemmer.²⁴⁴ I Agder-fylkene er tallet på 79,2 %.²⁴⁵ Også i Blindheims utvalg av frontkjemper er det en stor overvekt av NS-medlemmer, 89,2 %.²⁴⁶ I Frøshaugs undersøkelse er det opplyst at 6,7 % av frontkjemperne han intervjuet, ikke hadde vært medlem av NS verken før eller under krigen.²⁴⁷ Det må tolkes slik at 93,3 % var NS-medlemmer. Inger Cecilie Stridsklev har i sine to undersøkelser ikke spurt frontkjemperne om NS-medlemskap.²⁴⁸ Harry A. Ellingsens bok om Regiment Norge oppgir at 82 % av nordmennene i avdelingen var NS-medlemmer²⁴⁹, altså samme tall som for frontkjemperne fra Møre og Romsdal. Gunnar S. Sjøstad, som altså har gjort en grundig kvantitativ undersøkelse av frontkjemperne, tallfester ikke hvor mange av de norske frontkjemperne som var NS-medlemmer. Han gjør imidlertid en viktig observasjon når han påpeker følgende: ”Den geografiske fordelingen av frontkjemperne faller stort sett sammen med hva man vet om den regionale oppslutningen om Nasjonal Samling”.²⁵⁰ Områder der NS sto sterkt, hadde altså flest frontkjemper. De norske studiene av frontkjemper som har

²⁴¹ RA, Trondheim og Strinda politikammer: forelegg nr. 361

²⁴² RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 509/45

²⁴³ RA, Sunnmøre politikammer: anr. 1771 og Myklebust 2011, s. 333

²⁴⁴ Nomeland, 2005, s. 40

²⁴⁵ Nomeland 2008, s. 54

²⁴⁶ Regnet ut i Nomeland 2008, s. 54 og Skjønshjell 2005, s. 42 på bakgrunn av Blindheim 1977, s. 132

²⁴⁷ Frøshaug 1955, s. 453

²⁴⁸ Stridsklev nevner i en omtale av vervingen til Regiment Norge at ”mange” meldte seg som ikke var NS-medlemmer. Formuleringen tyder på at hun ønsker å tone ned frontkjempernes tilknytning til NS. Hun nevner likevel at vervingskampanjen gikk gjennom NS’ fylkeskontor. Stridsklev 1992, s. 361

²⁴⁹ Ellingsen 2011, s. 212

²⁵⁰ Sjøstad 2006, s. 94

undersøkt deres politiske overbevisning, er altså samstemte i at et stort flertall var NS-medlemmer. Frontkjemperne fra Møre og Romsdal passer også inn i dette bildet. Om vi ser på andre europeiske land, finner vi at tallene tyder på at man der i større grad klarte å rekruttere utenom nazistiske og tyskvennlige parti.

I Møre og Romsdal er det altså påvist at minst 29 personer, eller 24 %, kom fra NS-familier. I Agderfylkene var tallet høyere: 51,7 %.²⁵¹ I Troms var tallet lavere, bare 17 %.²⁵² Blindheim understreker også sterkt at frontkjemperne i stor grad kom fra NS-familier.²⁵³ Et sitat kan oppsummere dette: ”Frontkjemperane levde stort sett i NS-miljø, mangla motførestellingar og vart ofte eit lett bytte. Den store majoriteten av norsk ungdom levde i eit anna miljø og gjekk i motsett retning politisk sett”.²⁵⁴

Kapittel 5 – Motiv frontkjemperne hadde for å verve seg

5.1. Innledning

Det er mange potensielle feilkilder når vi prøver å kartlegge motiv som frontkjemperne hadde for å verve seg til tysk krigstjeneste. Kildene i oppgaven er rettsdokumenter fra landssviksakene mot frontkjemperne i årene etter krigen. Dette er i hovedsak referat fra politiavhør og rettssaker. Det kan altså være snakk om opplysninger gitt noen år etter at frontkjemperne vervet seg. Det kan da være at forklaringen som er gitt, ikke vil være identisk med det som var den opprinnelige grunnen til å verve seg. Frontkjemperen kan ha glemt den opprinnelige grunnen til at han meldte seg eller, hvis han har endret syn underveis, kan han ha tilpasset forklaringen til det syn han hadde ved arrestasjonen.

I undersøkelsene er vi også nødt til å forholde oss til oppgitte motiv. Ved et politiforhør eller en rettssak er en frontkjemper i en presset situasjon, hvor han står i fare for å få flere års

²⁵¹ Nomeland 2008, s. 55

²⁵² Skjønsvjell 2005, s. 42

²⁵³ Blindheim 1977, s. 135-136

²⁵⁴ Blindheim 1977, s. 154

tvangsarbeid eller fengsel. Det er derfor grunn til å tro at han vil kunne tilpasse forklaringen sin for å få mest mulig sympati i en rettsprosess. For eksempel vil et motiv som uttrykker sympati med Finland, bli møtt med velvilje i en norsk rett i 40-årene, mens et mer egoistisk eller personlig motiv kanskje ikke vil bli møtt med samme velvilje. Selv om oppgaven vil forholde seg til de oppgitte motivene, vil vi likevel drøfte eventuelle usikkerhetsfaktorer ved disse. Dette er i samsvar med andre undersøkelser. I en del saksmapper har familiemedlemmer oppgitt motiv på vegne av andre. Disse er i utgangspunktet ikke tatt hensyn til i undersøkelsen, men vil kunne bli kommentert. I noen saker er det bare oppgitt motiv for innmelding i NS, men ikke for fronttjenesten. Ellers er mange frontkjempere ikke spurt om motiv. I en del tilfeller kan det skyldes helsesituasjon. Falne frontkjempere har det heller ikke vært mulig å finne oppgitte motiv for. I alt omfatter undersøkelsen 117 frontkjempere. Det var mulig å finne oppgitte motiv for 67 av disse. Det utgjør 57,3%. Prosentandelen i tabellen er regnet ut fra disse 67 frontkjemperne.

De oppgitte motivene fra frontkjemperne i Møre og Romsdal er i størst mulig grad forsøkt tilpasset de motivkategoriene som er brukt i annen forskningslitteratur. Dette har imidlertid bydd på problemer. For eksempel har flere av frontkjemperne i denne oppgaven oppgitt ”fiendskap mot Russland” eller at de så på Norge og Russland som fiender. Det er grunn til å anta at denne er i slekt med kategoriene ”sympati med Finland” og ”kamp mot bolsjevisme”, som opptrer i alle tidligere undersøkelser. Flere oppgir også disse kategoriene i tillegg til Russland. Det at Russland er nevnt konkret og ikke nødvendigvis er koblet til Finland eller bolsjevismen, gjør at denne oppgaven har skilt ut ”fiendskap mot Russland” som eget motiv.

De fleste tidligere undersøkelser har operert med en kategori som er kalt ”unnslipe straff”. Flere frontkjempere fra Møre og Romsdal har oppgitt at de har havnet i en presset situasjon, uten at de nødvendigvis er forespeilet en rettsforfølgelse. Det kan for eksempel være at de har hatt slektninger som dro til Sverige, har tysk familiebakgrunn eller har kommet i klammeri med tyske militære. Denne oppgaven opererer derfor med en kategori kalt ”tvangssituasjon”. Mange NS-medlemmer ble også utsatt for sterkt press til å verve seg.

De oppgitte motivene vil bli sammenlignet med andre undersøkelser. Dette byr imidlertid på vanskeligheter, da undersøkelsene har brukt litt ulike formuleringer. Nomeland har for eksempel skilt ut egne motivkategorier som ikke er brukt i de andre systematiske

undersøkelsene, for eksempel "idealisme" og "skaffe seg utdanning".²⁵⁵ Motivene som er oppgitt i Møre og Romsdal, kan også være vanskelig å harmonisere med forskningslitteraturen ellers. Det er derfor, som nevnt, laget en egen kategori kalt "fiendskap med Russland", siden Russland var særlig fremhevet i flere av landssviksakene. "Kjempet for Norge" og "uvitende/uerfaren" er også skilt ut som egne kategorier. Flere av kategoriene til Nomeland er beholdt, siden motivene også er oppgitt i Møre og Romsdal. Noen kategorier som bare forekommer hos Nomeland, er utelatt her ("ville gjøre sabotasje mot tyskerne" og "tiltrukket av uniformer"). Den gjengitte tabellen med oversikt over motiv vil operere med en rekke motiver som trolig er nær beslektet. Et videre forsøk på harmonisering og sammenligning vil derfor bli gjort i analysene. De oppgitte motivene vil også bli analysert ut fra deres troverdighet med bakgrunn i bl.a. vervingstidspunkt og det vi kjenner til fra vervingspropagandaen frontkjemperne ble utsatt for.

²⁵⁵ Nomeland 2008, s. 76

5.2 De oppgitte motiv fra Møre og Romsdal

Tabell nr. 9: Frontkjempernes oppgitte motiver for å verve seg

Motivkategori	M. og R.	Agder	Troms	Stridsklev	Frøshaug
Fiendskap mot Russland	11/16,4%				
Kamp mot bolsjevisme	7/10,4%	22/26,5%	13/50%	109/60%	59/17.8%
Sympati for Finland	11/16,4%	21/25,3%	1/4%	44/24%	51/15.3%
Øke Norges frihet og selvstendighet	4/5,97%	13/15,7%	10/38%	49/27%	
Eventyrlyst	4/5,97%	15/18,1%	5/20%	2/1%	24/7%
Unnslippe forhold hjemme	5/7,46%	13/15,7%	5/20%		32/9%
Tvangssituasjon	11/16,4%				
Idealisme	1/1,49%	8/9,96%			
Sympati for Tyskland		4/4,48%		14/8%	
Skaffe seg utdanning	5/7,46%	4/4,48%			
Påvirket av propaganda	5/7,46%	3/3,36%			
Unnslippe straff	1/1,49%	3/3,36%	5/20%		5/1,5%
Pliktfølelse	3/4,49%	3/3,36%	2/8%	4/2%	85/25,6%
Venner hadde meldt seg	1/1,49%	2/2,4%			
Militær interesse	1/1,49%				
Tilfeldighet	1/1,49%	1/1,2%			
Personlig vinning	1/1,49%	1/1,2%			
Ny norsk hær/våpenære	3/4,49%	1/1,2%	1/4%	12/7%	
Kjempet for Norge	6/8,89%				
Uvitende/uerfaren	2/3,33%				

Kommentar til tabellen: Tallene før streken er antall frontkjempere som har oppgitt det aktuelle motivet i de ulike undersøkelsene. Tallene bak er prosentandelen dette utgjør av de frontkjempere som har oppgitt motiv. I noen tilfeller er tallene lave, så man bør derfor ikke trekke sikre konklusjoner ved å sammenligne. Tallene er hentet fra Nomeland, s. 76, Skjønshjell, s. 68, Stridsklev, s. 1381 og Frøshaug, s. 461-462. Blindheims tall er ikke med i tabellen, men vil bli kommentert i analysen. Noen

kategorier som bare forekommer i en av undersøkelsene, er utelatt i denne samletabellen. Frontkjemperne har ofte oppgitt flere motiv, slik at de samlede prosent-tallene kan være over 100 i de ulike undersøkelsene.

De motivene som er oppgitt flest ganger i denne undersøkelsen, er ”fiendskap mot Russland”, ”sympati med Finland” og ”tvangssituasjon” (11 informanter hver/16,4%). ”Kamp mot bolsjevisme” er oppgitt av 7 (10,4%), ”kjempet for Norge” av 6 (8,89%). Følgende motiv er oppgitt av 4-5 frontkjemperne: ”øke Norges frihet og selvstendighet”, ”unnslippe forhold hjemme”, ”utdanning”, ”propaganda”. De andre motivene som er nevnt, er oppgitt av svært få.

Hvordan er så tallene for Møre og Romsdal sammenlignet med de andre undersøkelsene? Noe som umiddelbart peker seg ut, er at relativt få har oppgitt ”kamp mot bolsjevisme” (7 personer/10,4%). Hos Stridsklev ser vi at hele 60% har oppgitt dette som motiv.²⁵⁶ Alle de andre har også oppgitt vesentlig høyere tall. Det at mange av frontkjemperne fra Møre og Romsdal har nevnt at de så på Russland som en fiende, kan kanskje forklare noe av forskjellen. De har da valgt å fokusere på landet som de mener utgjorde en trussel, framfor ideologien i landet. Det kan også nevnes at Møre og Romsdal har få rendyrkede industristeder og heller ikke hatt grobunn for noen radikal fagbevegelse. NS fikk heller aldri sterk oppslutning i fylket, så polariseringen har nok vært mindre enn i andre deler av landet. Det samme kan imidlertid sies om Troms og Agder.

”Sympati med Finland” var altså oppgitt av 11 frontkjemperne (16,4 %). Dette ligner på Frøshaugs tall (15,3 %). Dette var imidlertid et adskillig mer utbredt motiv i Agder (25,3 %) og i Stridsklev sine undersøkelser (24 %). Hos Blindheim oppgir også halvparten ”sympati med Finland” som motiv, selv om han problematiserer troverdigheten hos disse.²⁵⁷ I Troms var det imidlertid bare én som oppga dette motivet (4 %).

Noe annet som må regnes som utypisk for Møre og Romsdal, er at relativt få oppgir ”øke Norges frihet og selvstendighet” (5,97 %). I Skjønnsfjells undersøkelse fra Troms er dette motivet oppgitt av 38 % av frontkjemperne.²⁵⁸ Både undersøkelsen fra Agder og Stridsklevs

²⁵⁶ Stridsklev 1995, s. 1381

²⁵⁷ Blindheim 1977, s. 151

²⁵⁸ Skjønnsfjell 2005, s. 68

undersøkelse har vesentlig høyere tall. Forskjellen kan nok til en viss grad forklares ved at denne undersøkelsen har en kategori kalt "kjempet for Norge", som man må anta er beslektet. Skillet er likevel beholdt, fordi "øke Norges frihet og selvstendighet" i større grad må tolkes slik at det at Norge stilte med frontkjemper i tysk tjeneste, ble sett på som at Norge ville få en friere stilling i et tyskkontrollert Europa.

Er så dette "tvangsmotivet" troverdig? I noen tilfeller kunne det jo innvendes at personene like gjerne kunne ha flyktet til Sverige eller Storbritannia. I tilfeller der man hadde slektninger som rømte til Sverige eller hadde fornærmet tyske militære, kan kanskje verving til tysk tjeneste umiddelbart lette egen situasjon. Ellers hadde personene det gjaldt, også NS-tilknytning, noe som gjorde verving til tysk tjeneste mer naturlig. Det er derfor grunn til å tro at andre faktorer har virket inn.

5.3. De politiske/ideologiske motivene

Med politiske eller ideologiske motiv mener vi her motiv som er styrt ut fra en ideologi eller en ønsket utvikling eller et veivalg for nasjonen. Det er altså snakk om de motiv som ikke gjelder ens egen livssituasjon direkte. I tabellen vil dette gjelde følgende motiv: "fiendskap mot Russland", "kamp mot bolsjevisme", "sympati for Finland", "øke Norges frihet og selvstendighet", "ny norsk hær/våpenære" og "kjempet for Norge". I tillegg må "idealisme" og "pliktfølelse" regnes med her. I alt er disse motivene oppgitt 46 ganger i Møre og Romsdal. Det er 68,66 % av de oppgitte motiv. Vi kan derfor konkludere med at politiske eller ideologiske motiv er de som er desidert mest vanlige. Det stemmer også med det vi fant ut i kapittel 4 om at verving til tysk tjeneste også i stor grad var avhengig av et nasjonalsosialistisk grunnsyn.

At frontkjemperne har oppgitt politiske/ideologiske motiv, er i samsvar med tidligere undersøkelser. Vi ser at disse dominerer sterkt hos Frøshaug. Hos Stridsklev er de omtrent enerådende. De tre hovedmotivene Blindheim oppga, er alle politiske. I Agderfylkene er det over dobbelt så mange som oppgir politiske motiv som personlige. Nesten like mange oppgir

en blanding av politiske og personlige motiv som de som bare har personlige motiv.²⁵⁹ I Troms ser vi også at de to viktigste motivene er ”kamp mot bolsjevisme” og ”øke Norges frihet og selvstendighet”. De oppgitte motivene i Møre og Romsdal befester ytterligere inntrykket av at frontkjemperne i alle fall ønsket å begrunne sin verving til tysk krigstjeneste med politiske og ideologiske argumenter.

Er så de oppgitte politiske motivene troverdige? To meldte seg allerede i 1940 til Wehrmacht. Disse har oppgitt kun personlige motiv. Selv om disse ikke kan etterprøves, er det ingenting selvmotsigende i deres oppgitte motiv. En sentral frontkjemper fra Kristiansund møtte til sesjon allerede i april 1941. Han oppgir at han vervet seg pga. ”Quislings oppfordring” og ”kamp mot bolsjevikerne”.²⁶⁰ Den norske vervingen begynte offisielt i januar 1941, så første del er troverdig. NS-propagandaen den gang var imidlertid lojal mot den tysk-sovjetiske ikkeangrepspakten, og tyske okkupasjonsmyndigheter hadde heller ikke noen åpen agitasjon mot Sovjetunionen. Planleggingen av operasjon Barbarossa var selvfølgelig godt i gang, men dette var selvfølgelig hemmelig. Den tyske propagandaen den gang var også rettet mot England og det ”jødiske plutokrati”. Vi må derfor regne det oppgitte motiv som en konstruksjon i ettertid. Av de elleve andre som vi med sikkerhet kan si meldte seg før angrepet på Sovjetunionen, er det ingen tydelige inkonsekvenser.

Etter 22. juni 1941, da operasjon Barbarossa startet, rakk minst 17 personer å melde seg samme år. Noen meldte seg om sommeren, men nøyaktig tidspunkt er ukjent. Nå ser vi at motivene som omhandler bolsjevismen, Russland og Finland, kommer for fullt. En av frontkjemperne fra Tingvoll nevner bl.a. at han vil ”bekjempe bolsjevismen”, og at han ser på Russland som en fare for Norge. Han nevner at han var svært kritisk til russerne etter første Finlandskrig.²⁶¹ Både broren og faren, som også meldte seg, fokuserer på Finland. Vi kan anta at de oppgitte motiv er troverdige. Med angrepet på Sovjetunionen ble også antibolsjevismen en viktig del av agitasjonen for verving. Nå startet også den finsk-russiske fortsettelseskrigen, der Finland prøvde å ta tilbake områder de mistet til Sovjetunionen i 1939/1940. Nevnte frontkjemper meldte seg til Den norske legion i desember. I vervepropagandaen for Legionen var det et sterkt antisovjetisk og antikommunistisk budskap, i tillegg til at det ble spilt på solidariteten med Finland. Pressen skapte også et inntrykk av at avdelingen skulle settes inn i

²⁵⁹ Nomeland 2008, s. 83

²⁶⁰ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 204/45

²⁶¹ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 1015/46

Finland.²⁶² Legionen ble også markedsført som en norsk avdeling, som skulle danne ryggraden i en ny norsk hær.²⁶³ Det hører imidlertid med til historien at avdelingen ble satt inn ved Leningrad, ikke Finland, og at det norske preget var svakere enn det mange hadde sett for seg. En fra Kristiansund, som også havnet i Legionen før jul 1941, oppga da også bl.a. ”en norsk hær i et fritt Norge” som motiv, selv om han påstod han var blitt lurt.²⁶⁴

Skal vi forstå de politiske motivene, må vi og nevne den såkalte ”Trondheimsavtalen”. 10. juni 1940 ble det skrevet under en kapitulasjonserklæring på Britannia hotell i Trondheim, der styrkene i Norge overgav seg.²⁶⁵ Mange frontkjempere tolket avtalen slik at Norge nå var trådt ut av krigen og nordmenn nå fritt kunne verve seg til andre lands militærstyrker. Et vanlig ”følgesynspunkt” var at NS-styret derfor også var et legitimt styre i Norge, og at det ikke var galt å melde seg inn i partiet.²⁶⁶ I alt 11 av frontkjemperne fra Møre og Romsdal oppgir at ”Norge ikke er i krig”, at de ”ikke var klar over at Norge var i krig” eller at de ”ikke så det som ulovlig å verve seg”. En kristiansunder som hadde vært i Kriegsmarine, hadde tidligere vært i alliert fart og hadde blitt torpedert. Når han ble satt fri fra tysk fangenskap, så han det som bevis på at krigen var over.²⁶⁷ Fra offisielt hold i Norge har en slik tolkning av Trondheimsavtalen aldri vært godtatt. Kapitulasjonsavtalen betydde ikke at det var fred mellom Tyskland og Norge og derfor fortsatte også kampen fra utlandet. Ut fra en slik forståelse av Trondheims-avtalen ble frontkjemperne også dømt for landssvik.²⁶⁸

En fastlønnet løytnant fra Tingvoll, som også hevdet at krigen mellom Norge og Tyskland var slutt, henviser også til det såkalte offisersoppropet.²⁶⁹ Sommeren 1941 ble det offentliggjort en oppfordring om å melde seg til Den norske legion til tysk krigstjeneste på Østfronten,

²⁶² Sørli 2014, s. 122-123

²⁶³ Sørli 2014, s. 124

²⁶⁴ RA, Sunnmøre politikammer: anr. 385

²⁶⁵ Se Blindheim 1977, s. 118 og s. 152

²⁶⁶ Landssvikanordningen av 15. desember 1944, utarbeidet av London-regjeringen, slår i § 2 fast at det var ulovlig å være medlem av Nasjonal Samling etter 8. april 1940. (Dokumentet finnes bl.a. i Wasberg 1965.)

²⁶⁷ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 357/45

²⁶⁸ I en rettsak i Norge i 1969/1970 (Løberg-saken) ble det også ført bevis for at man fra offisielt tysk hold aldri hadde oppfattet Trondheimsavtalen som en fredsavtale. Se Schjødt 2004, s. 163-164. Det er óg selvmotsigende når man fra NS- og frontkjemperhold mente at norske krigsfrivillige skulle bane vei for en fredsavtale med Tyskland, hvis det allerede forelå en slik avtale.

²⁶⁹ RA, Oslo politikammer: dom 1150

underskrevet av over fire hundre offiserer.²⁷⁰ Dette vakte en viss oppmerksomhet, særlig fordi mange av underskriverne ikke hadde markert seg med NS-sympatier. Det er likevel bare en fra Møre og Romsdal som oppgir dette som en av årsakene til at han vervet seg. Det er likevel neppe en tilfeldighet at det var en politisk bevisst offiser.

5.4. Personlige/pragmatiske motiv

Dette gjelder altså motiv som bl.a. går på å forbedre egen karriere, økonomi eller livssituasjon. I alt 26 frontkjemper fra Møre og Romsdal har oppgitt personlige motiver. Det tilsvarer 38,8 % av dem som har oppgitt motiv. Om vi legger sammen både politiske og personlige motiv og tvangssituasjoner, får vi en prosent på nesten 124. Det betyr at ca. hver fjerde frontkjemper har oppgitt ganske ulike motiv for å verve seg. Hva er så de vanligste personlige motivene? Vi ser at 5 personer hver har oppgitt ”unnslippe forhold hjemme”, ”skaffe seg utdanning” og at de var ”påvirket av propaganda”. 4 personer oppgir ”eventyrlyst”.

Én person skylder på ”hissighet” etter å ha røket uklar med familien. Samme person nevner også at han hadde sett plakater der han ble lovet lønn og underhold, i tillegg til at han skyldte på utferdstrang og eventyrlyst.²⁷¹ Personen trodde også krigen mellom Norge og Tyskland var over. Bildet er altså her litt sammensatt, men gir et troverdig bilde av en helhetssituasjon som ledet til verving. Én ble mishandlet av faren og uttrykte et ”dødsønske” og beskriver vervingen som en flukt.²⁷² De personlige problemene er godt dokumentert i saksmappen, men personen nevner også at han hadde ”mistet tro på demokratiet”. En annen person sier at han ”ville bort fra det hele”, men nevner også at han ville være med ”å danne ryggraden i en norsk hær”. Personen meldte seg til Wehrmacht allerede i 1940.²⁷³ Den personlige grunnen virker her mer troverdig enn den politiske, fordi formuleringen som der er brukt ligner på propagandaen som ble brukt for verving til Legionen, som startet først året etter.

Det var lite arbeidsledighet under krigen. Okkupasjonen åpnet i noen tilfeller både nye jobbmuligheter og studiemuligheter. Fem-seks personer oppgir utdanning som motiv. En ble

²⁷⁰ Blindheim 1977, s. 157 og Sørli 2014, s. 124

²⁷¹ RA, Oslo politikammer: dom 1452

²⁷² RA, Sunnmøre politikammer: anr. 223

²⁷³ RA, Nordmøre politikammer: dom, anr. 577/45

politi for å få seg gratis utdanning. Etter oppfordring fra Politidepartementet og propaganda mot Russland, ledet det igjen til at han meldte seg til både 1. og 4. politikompani.²⁷⁴ En veterinær som meldte seg, oppgir at han ville komplettere sin utdanning og få praksis i veterinærkirurgi.²⁷⁵ En som meldte seg tidlig i 1941, nevnte at han ville ”få militær utdanning og bygge opp en norsk hær”.²⁷⁶ En fra Sunndal fikk tilbud om teknisk utdanning i Tyskland og ble deretter pålagt et halvt års militær utdanning.²⁷⁷ Det er vanskelig å avgjøre hvor ufrivillig denne var. I alle fall ledet dette etter hvert til tjeneste både i Wehrmacht og Skijegerbataljonen. En ålesunder meldte seg til en instruktørskole i Unghirdmarinen for å få utdanning. Skolens ledelse gjorde avtale med Kriegsmarine, noe som førte til at han havnet på tyske krigsskip atten år gammel. En annen, fra Tingvoll, ble lovet to års fartstid om han meldte seg til Kriegsmarine. Han var ellers bare omgitt av NS-folk og hadde vært på et møte i Colosseum kino om ”faren fra Russland”.²⁷⁸ Vervingen må derfor skyldes mer enn kun en måte å få framskyndet utdanningen.

Flere nevner også eventyrlyst. Det er vel også grunn til å tro at dette må ha spilt en rolle hos langt flere, selv om det ikke er nevnt eksplisitt. I alle tilfellene er imidlertid andre motiver oppgitt i tillegg. Fem personer nevner konkret at vervingen har bakgrunn i at de ble utsatt for propaganda. Én nevner for eksempel at han så tyske ukerevyer og ”leste meget” i et blad som het ”Signal”.²⁷⁹ Faren til en frontkjemper nevner at sønnen var offer for tysk propaganda og nevner det bl.a. i et benådningsbrev på vegne av sønnen.²⁸⁰ Noen personer nevner konkrete personer som påvirket dem og foret de med propagandamateriell. Ett eksempel er en kristiansunder som var gårdsarbeider i en nordmørsbygd. Der leste han ”Fritt folk” og så en annonse for Legionen.²⁸¹ Det er vel grunn til å tro at propaganda har vært en medvirkende årsak i langt flere tilfeller av verving. Det var i nazipressen, på plakater og vervebrosjyrer at de potensielle frontkjemperne fikk informasjon om mulighetene for verving, lønn og andre betingelser. Avisene hadde også intervju med frontkjemperne som ga et sterkt selektivt bilde av

²⁷⁴ RA, Romsdal politikammer: anr. 64

²⁷⁵ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 565/45

²⁷⁶ RA, Bergen politikammer: dom 635

²⁷⁷ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 337/45

²⁷⁸ RA, sak nr. 3/46

²⁷⁹ RA, Nordmøre politikammer: anr. 508/45

²⁸⁰ RA, Romsdal politikammer: anr. 219

²⁸¹ RA, Nordmøre politikammer: anr. 165/45

hvordan det var å være i tysk krigstjeneste. En kristiansunder som var i Kriegsmarine, skrev selv propagandaartikler i "Fritt folk".²⁸²

Ellers er det flere motiv som dukker opp én eller to ganger, men som sikkert er mer utbredt enn det som er rapportert. En oppgir militær interesse.²⁸³ Dette spilte sikkert inn hos flere. Okkupasjonen gjorde at unge gutter fikk nærkontakt med tyske soldater og fikk sett moderne krigsmateriell. To personer nevner at de var uvitende eller uerfaren. Med tanke på mange av soldatenes lave alder, er vel det riktig å si at det må gjelde langt flere. Vi ser også mange eksempler på folk som fikk problemer i tjenesten og ønsket seg vekk. De hadde neppe sett for seg hvordan situasjonen på Østfronten var.

Ingen fra Møre og Romsdal har oppgitt som motiv at de så for seg å tjene økonomisk på krigstjenesten, bortsett fra dem som oppgir at de ville skaffe seg utdanning. Dette er litt spesielt, siden vervepropagandaen fokuserte på materielle goder man kunne få. De som vervet seg til Regiment Nordland i 1941, fikk for eksempel løfte om en "bebygget gård på 250-300 mål innmark med god jord". I propagandaen for Legionen ble man lovet at familien ikke skulle lide økonomisk av at man vervet seg. I 1942 kom også løftet om å få bestyre en bondegård i Øst-Europa etter krigen. I tillegg kom skattefritak, muligheter for sletting av studiegjeld og andre goder.²⁸⁴ Det er mulig at disse løftene har spilt en viss rolle, selv om frontkjemperne har valgt å utelate dem i sine motivforklaringer. Rettspapirene viser at frontkjemperne ofte fikk inndratt lønn og formue. Det er derfor grunn til å tro at de i forhør ikke ville vektlegge at de hadde tjent økonomisk på krigstjenesten. Etter det tyske nederlaget ville det også kanskje ha vært pinlig å opplyse om at de hadde vært fristet av tilbudet om å overta en gård, særlig siden den da nødvendigvis måtte ha blitt beslaglagt fra andre.

5.5. Tvangssituasjoner

Et viktig særtrekk ved Møre og Romsdal er at relativt mange har oppgitt at de vervet seg ut fra et slags press eller en tvangssituasjon (11 personer/16,4 %). Kategorien "tvangssituasjon" er altså videre enn "unnsnippe forhold hjemme", fordi den også gjelder jobbforhold med mer.

²⁸² RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 357/45

²⁸³ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 424/45

²⁸⁴ Sørli 2014, s. 140-142

Bare én fra Møre og Romsdal har oppgitt konkret at han vervet seg for å unnslippe straff (1,5%), selv om en del av forholdene i ”tvangssituasjon” nok også kunne ha ført til straffeforfølgelse. I andre undersøkelser er ”tvangssituasjon” et lite brukt motiv. Unntak her er Troms, hvor hele 20% har oppgitt dette. Flere andre undersøkelser har imidlertid en del personer som ville unngå straff.

Hva skjuler seg så bak disse tallene? Én person ble for eksempel mobbet på båten han tjenestegjorde, fordi han var NS-medlem og valgte derfor å melde seg til Kriegsmarine.²⁸⁵ Forklaringen er ikke usannsynlig, med tanke på den stigmatiseringen som personer med NS-tilknytning kunne få i befolkningen ellers. En annen vervet seg for at ikke forloveden skulle finne ut at han var smittet av kjønnsjukdom. Vedkommende oppgir også at han hadde tenkt å rømme til England med et søskenbarn, men rakk ikke å bli varslet.²⁸⁶ Andre oppgir at de var redd for å bli arrestert etter episoder med tyske myndighetspersoner. En tyskøstet frontkjemper oppgir at han meldte seg til SS for å unngå innkalling til den tyske hær.²⁸⁷ Det er ikke oppgitt noen forklaring på hvorfor tjeneste i SS da var mer attraktivt enn Wehrmacht, men det kan ha med at de norske SS-soldatene hadde mulighet for å signere tidsbestemte kontrakter, selv om disse ikke alltid ble fulgt. Personen så på dette som en tvangssituasjon. Familien hadde vært tyske statsborgere til 1939, da personen allerede var i vernepliktig alder, så forklaringen er sannsynlig. Hele familien var imidlertid med i NS, så det er mulig at vervingen ikke var så ufrivillig likevel. Også to brødre fra Borgund var tyskøstet og oppgir bl.a. at de ble presset av tyske arbeidsherrer på Kriegsmarinewerft eller mobbet av andre.²⁸⁸

En person fra Surnadal oppgir at han fikk valget mellom Grini eller å verve seg etter en episode mens han ledet folk i tyskerarbeid. Personen hadde et dårlig rykte og benektet NS-medlemskap, selv om andre hevdet at han var medlem.²⁸⁹ Forklaringen er ikke usannsynlig og blir mer sannsynlig av at personen senere hoppet av til Sverige. En person fra Brattvær (Smøla) har kun oppgitt motiv for at han meldte seg til 3. politikompani. Han hevder at han ble tvunget etter å ha anmeldt en tysk kaptein. Situasjonen er ikke usannsynlig, men personen hadde meldt seg første gang allerede i 1942 og også tjenestegjort i SS-vaktbataljon i Norge. I

²⁸⁵ RA, Sunnmøre politikammer: anr. 486

²⁸⁶ RA, Nordmøre politikammer: anr. 401/45

²⁸⁷ RA, Sunnmøre politikammer: anr. 988

²⁸⁸ RA, Trondheim og Strinda politikammer, dom 500 og dom 271

²⁸⁹ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 150/45

tillegg var han NS-medlem allerede fra 1940.²⁹⁰ Vi vet derfor ikke sikkert hva hans opprinnelige vervingsmotiv var. En kristiansunder meldte seg til Legionen etter at broren rømte til Sverige, fordi han var redd for at familien ville bli tatt som gisler.²⁹¹

En person opplyser at han ble nektet å mønstre av en annen båt, i tillegg til at han ikke hadde klær.²⁹² Han vervet seg derfor til Kriegsmarine. Forklaringen er ikke særlig troverdig. En annen person oppgir at han ble lurt inn i SS, og at han bare hadde et halv års kontrakt.²⁹³ Det er vanskelig å avgjøre troverdigheten til påstanden om at han ble lurt inn i SS, men det er rikelig belagt med eksempel i litteraturen om folk som skrev under på korte kontrakter og derfor ikke så for seg at de noen gang ville komme i kamp. En annen frontkjemper hadde tatt en pistol mens han var i arbeid for Organisation Todt og var redd for beskyldninger om å stikke av. Han hevder likevel at han ble lurt inn i SS.²⁹⁴

5.6. Påvirkning fra venner og slekt.

Selv om få har meldt seg på direkte oppfordring fra venner, er det tydelig at familie og venner har spilt en stor rolle. Hvis først familiemedlemmer eller venner dro, ville terskelen for selv å melde seg være mindre. En person sier for eksempel at han ikke ville være dårligere enn sin yngre bror, som hadde meldt seg to måneder før.²⁹⁵ I alt er det fra Møre og Romsdal åtte tydelige eksempler på familieverving. Vi har to brødre fra Brattvær (Smøla), to fra Stranda/Geiranger og to fra Fræna. Fra Borgund er det i alt tre brødre som vervet seg. En ble dimittert etter bare tre måneder, fordi broren falt i Kroatia.²⁹⁶ To fra Kristiansund er også sannsynligvis brødre. I tillegg var det fra Kristiansund tre brødre og et søskenbarn av disse som ble frontkjemper. Fra Tingvoll var det en far som var offiser og to sønner som vervet seg. Flere kan også være i slekt, uten at det kan slås fast helt sikkert. I tillegg til at slektskapet helt sikkert har spilt en stor rolle i nevnte tilfeller, var alle disse fra ”solide” NS-familier og alle vi har informasjon om, var selv NS-medlemmer.

²⁹⁰ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 391/45

²⁹¹ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 509/45

²⁹² RA, Nordmøre politikammer: forelegg anr. 1172/45

²⁹³ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 480/45

²⁹⁴ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 666/45

²⁹⁵ RA, Nordmøre politikammer: dom anr. 421/45

²⁹⁶ RA, Sunnmøre politikammer: anr. 193

I tillegg til disse eksemplene på familieverving, må vennskap og kjennskap fra ulike organisasjoner og skolegang ha spilt en viss rolle. Randolph Alnes nevner i sitt hefte om frontkjemperne fra Kristiansund at flere var med i idrettsmiljøet i byen.²⁹⁷ Minst én hadde også bostedsadresse hos en kjent nazist, uten at det trenger å være årsaken til at han vervet seg. Andre hadde bostedsadresse hos kjente nazister da rettsprosessen startet.

5.7. Krigsutviklingen og tallet på vervede

I kapittel 3 så vi på tall for vervede i ulike krigsår. Det kan også være interessant å se på om det ser ut som vervingen ble påvirket av ulike krigsbegivenheter som var med å påvirke krigens gang. Av dem som vervet seg i 1941, vet vi med sikkerhet at 17 personer vervet seg etter at Operasjon Barbarossa²⁹⁸ ble satt i gang 22. juni. Tallet kan være høyere. De tyske seirene i starten av angrepet kan ha virket positivt på vervingen. Som vi har sett, kunne propagandaen også nå spille tydeligere på antibolsjevismen.

De tyske styrkene ved Stalingrad overgav seg 2. februar 1943, altså svært tidlig i året. I alle fall 21 av de 22 som vervet seg i 1943, vervet seg etter den datoen. Om vi skal vurdere om vervingen kan ha blitt påvirket av en slik hendelse, må vi derfor kikke på tallene for 1942. 26 personer vervet seg i 1942, så vi ser i alle fall en viss nedgang i 1943. I 1944 vervet bare 12 personer seg for første gang. Nøyaktig vervingsdato er ukjent for én av personene, men vi vet at seks personer vervet seg før D-dagen og fem personer etter. I 1944 var krigslykken så grundig snudd til de alliertes favør at verving til tysk krigstjeneste på det tidspunktet må ha krevd stor grad av ideologisk overbevisning. Tilgangen på nye rekrutter stoppet i praksis opp det året, og som vi har sett, vervet ingen seg for første gang i 1945.

²⁹⁷ Alnes 1999, s. 5

²⁹⁸ Det tyske angrepet på Sovjetunionen

Kapittel 6 - Konklusjon

Minst 117 menn fra Møre og Romsdal vervet seg til tysk krigstjeneste under andre verdenskrig. Denne oppgaven har forsøkt å kartlegge hvem disse personene var, og hva som motiverte dem til å verve seg som frontkjemper. I tillegg har det vært et mål å finne ut om det er noen forskjell mellom Møre og Romsdal og resten av landet. Hovedproblemstillingen var:

1) Frontkjemperne fra Møre og Romsdal – Hvem var de og hva motiverte dem til krigsinnsats på tysk side? 2) Er det forskjeller mellom Møre og Romsdal og andre deler av landet?

Kildene har i hovedsak vært landssviksakene mot frontkjemperne som ble gjennomført etter krigen. Disse er i dag oppbevart i Riksarkivet i Oslo. Disse er de beste og i mange tilfeller de eneste kildene som er tilgjengelige for å få svar på de aktuelle spørsmålene.

I kapittel 2 ga vi en kort oversikt over det tyske forsvaret og presenterte de avdelingene der flest nordmenn tjenestegjorde. De fleste frontkjemperne fra Møre og Romsdal tjenestegjorde i Waffen-SS, som i praksis var en egen hær som i særlig grad var knyttet til det tyske nazi-partiet. 16 personer tjenestegjorde også i Kriegsmarine. Blant dem som tjenestegjorde i SS eller i avdelinger som var underlagt SS, var et flertall i Den norske legion, men alle avdelinger som var øremerket for nordmenn, var representert.

Verving av nordmenn til tysk krigstjeneste var i utgangspunktet et tysk initiativ, men ble under krigen ivrig støttet av Nasjonal Samling. Nasjonal Samling og de tyske okkupasjonsmyndighetene hadde imidlertid forskjellige motiv for denne vervingen. Quisling var overbevist om at Tyskland ville seire i verdenskrigen. For at Norge skulle få økt selvstendighet i et tyskdominert Europa, mente han og NS derfor at det var viktig med norske krigsfrivillige. Tyskland og SS hadde derimot en pangermansk og ”stortysk” tilnærming til vervingen i Norge. De så for seg at tidligere frontkjemperne kunne bli redskaper til å sikre tysk innflytelse i landet.

I kapittel 3 ble det gitt en bredest mulig presentasjon av bakgrunnen til frontkjemperne fra Møre og Romsdal. Vi så bl.a. på alder, utdanning og sosial bakgrunn. Frontkjemperne fra

Møre og Romsdal var i gjennomsnitt 23 år da de vervet seg. Om vi holder utenfor dem som var 40 år eller eldre, blir snittet 22 år. Dette er ganske likt andre undersøkelser som er gjort. Et markert flertall av frontkjemperne fra Møre og Romsdal kom fra byer eller bynære kommuner. Ca. halvparten av det samlede antallet kom fra Kristiansund og Ålesund. Andre undersøkelser viser også at byene var sterkt overrepresentert når det gjelder verving av frontkjemperne.

I alt 31 av frontkjemperne fra Møre og Romsdal omkom under krigen. Det er 26,5 %. Det betyr at tallet på falne er høyere enn landsgjennomsnittet for nordmenn i tysk tjeneste. I tillegg kommer en del skadde.

Undersøkelsen viser at frontkjemperne fra Møre og Romsdal hadde et lavere utdanningsnivå enn det andre undersøkelser viser, men sammenlignet med resten av befolkningen i Møre og Romsdal er utdanningsnivået likevel høyt. Frontkjemperne fra Møre og Romsdal hadde et utdanningsnivå over landsgjennomsnittet, om vi ser på befolkningen som helhet. I alt åtte personer hadde en form for befalsutdannelse.

Frontkjemperne fra Møre og Romsdal hadde en variert yrkesbakgrunn. Den største gruppen kan vi si kom fra ulike arbeideryrker, ca. 30 %. Ca. 15 % var sjømann eller fisker. Et tilsvarende antall var skoleelever på ulike nivå. Fire personer hadde akademiske yrker. Tidligere forskningsarbeider har ofte framstilt verving til tysk krigstjeneste som et middel- og overklassefenomen. Denne undersøkelsen fra Møre og Romsdal gir ikke grunnlag for å hevde at det stemmer med situasjonen i fylket.

I alt 20 personer (17 %) av frontkjemperne kom fra hjem som i lignende undersøkelser er omtalt som ”utilfredsstillende”. Dette dreier seg om flere ulike forhold, bl.a. oppvekst på barnehjem, psykisk sykdom hos omsorgspersoner og svak økonomi. I noen tilfeller kan familieforholdene ha betydning for at personene vervet seg. Tallene gir ikke grunnlag for å hevde at frontkjemperne hadde en mer belastet familiebakgrunn enn befolkningen for øvrig. Minst ti av frontkjemperne hadde vært straffet på ulike måter. 17 personer var gift ved arrestasjonen.

Minst 16 av frontkjemperne fra Møre og Romsdal hadde gjennomført verneplikten eller hadde befalsskole fra før krigen. Vi vet om at tolv av frontkjemperne deltok i kampene i 1940. Minst

23 personer (19,7 %) til sammen hadde en eller annen militær erfaring før de vervet seg til tysk tjeneste.

Kapittel 4 handler om Nasjonal Samling i Møre og Romsdal og frontkjempernes forhold til partiet. Det har vært viktig i denne oppgaven å undersøke sammenhengen mellom Nasjonal Samling og verving til tysk krigstjeneste. Denne og andre undersøkelser har vist at gruppen som ble frontkjemper ikke skilte seg vesentlig fra befolkningen for øvrig. Et viktig unntak er imidlertid at en stor del av dem var NS-medlemmer under krigen. Dette var underkommunisert av frontkjemperne selv. Frontkjempernes oppgitte motiv for verving må tas på alvor, men de var ofte avhengig av et "tilleggsmotiv" av nasjonalsosialistisk tankegods. I Møre og Romsdal var i alle fall 96 av frontkjemperne, eller 82 %, medlemmer av Nasjonal Samling. Alle andre undersøkelser som har behandlet dette, viser tilsvarende høye tall.

Det er altså helt klart en sammenheng mellom et personlig valg om å verve seg til tysk krigstjeneste og medlemskap i NS. Vi har også sett om det er en sammenheng mellom oppslutningen om NS i en kommune og tallet på menn som ble frontkjemper. Førte et høyt tall på NS-medlemmer også til utbredt verving til tysk krigstjeneste? Bildet er her ikke helt entydig. Ålesund kommune hadde det desidert største partilaget i NS i Møre og Romsdal. Kristiansund, som hadde langt færre NS-medlemmer, hadde likevel flere frontkjemper. Stangvik kommune hadde et stort NS-lag, men det ble ikke rekruttert frontkjemper fra kommunen. Eksempel fra andre kommuner viser likevel at det ofte er en tydelig sammenheng mellom NS-medlemskap og verving til tysk krigstjeneste. Vi har sett at byene er overrepresentert. De hadde også de største NS-lagene. Tingvoll kommune hadde syv frontkjemper og et relativt stort NS-lag.

I denne undersøkelsen har vi også påvist at mange kommuner hadde få eller ingen NS-medlemmer, og et flertall av kommunene hadde ingen personer som vervet seg som frontkjemper. 28 kommuner hadde ikke NS-medlemmer, og 40 av kommunene var uten frontkjemper. Vi har prøvd å peke på sannsynlige årsaker til at NS og tilbudet om verving til tysk krigstjeneste hadde liten appell i disse kommunene. Mange av disse kommunene var kystkommuner på Sunnmøre. Folk i disse kommunene har tradisjonelt vært sterkt engasjert i ulike folkelige grasrotbevegelser. Det gjorde dem sannsynligvis lite mottagelige for totalitære ideologier. I tillegg har de kulturelle båndene på Vestlandet ofte gått vestover. Sjøfart og

utvandring har bidratt til dette. Under krigen var også Sunnmørskysten et senter for Englandsfarten. Sympatien var helt klart på alliert side under krigen.

I kapittel 5 behandlet vi frontkjempernes oppgitte motiv for å verve seg. Disse er forklart med en del eksempel, og vi har analysert troverdigheten til disse motivene. Det ble understreket at motivforklaringene ble gitt i en spesiell situasjon, der personene var anklaget for et alvorlig tilfelle av landssvik. De kunne derfor ha interesse av å legge vekt på forklaringer som kunne vekke en viss sympati i etterkrigstidens Norge. Antibolsjevisme og sympati med Finland kunne for eksempel være noe som ville vekke sympati i brede lag av befolkningen. Tilsvarende ser vi at frontkjemperne underkommuniserer at de ofte hadde nasjonalsosialistiske synspunkter. I kildene var det opplysninger om motiv hos 57 % av frontkjemperne fra Møre og Romsdal.

Frontkjemperne oppga både politiske og personlige motiv for at de vervet seg til tysk krigstjeneste. De politiske er i flertall og ble oppgitt av 46 personer (68,7 %). Av de politiske motivene er det flest som oppgir ”fiendskap mot Russland” og ”sympati med Finland.” Begge kategoriene er oppgitt av 11 personer (16,4 %). Andre oppga at de ville ”øke Norges frihet og selvstendighet”, at de mente de ”kjempet for Norge”, og at de ville være med og gjenreise en norsk hær. Noen mente også at de vervet seg ut fra en slags pliktfølelse.

I alt 26 frontkjemper (38,8 %) fra Møre og Romsdal oppga personlige motiv for at de vervet seg. Det vanligste av disse er at personene oppgir at de føler de var i en slags tvangssituasjon. Andre personlige motiv som blir oppgitt, er ”unnsnippe forhold hjemme”, at de ville skaffe seg utdanning eller at de var påvirket av propaganda. Fire personer oppgir også eventyrlyst. Hos en del ser det også ut til at familie og venner har hatt stor betydning for at de valgte å verve seg.

Andre studier av frontkjemperne viser også at de politiske motivene var i flertall. I noen undersøkelser er dette enda mer markert. Når vi ser på årstallene frontkjemperne fra Møre og Romsdal vervet seg, ser vi at det var flest i 1941. Deretter er det en jevn nedgang, fram til rekrutteringen nesten stopper opp i 1944. Rekrutteringen til tysk krigstjeneste ser også, naturlig nok, ut til å ha vært avhengig av troen på tysk seier.

Det er et håp at denne oppgaven har økt vår samlede kunnskap om frontkjemperne, i tillegg til å utvide kunnskapen om krigshistorien fra Møre og Romsdal.

Kapittel 7 - English Summary

This Master thesis deals with Norwegians from the county of "Møre og Romsdal", people who volunteered to serve in the German military during the Second World War. They are commonly called "front fighters" ("frontkjempere" in Norwegian). After the war their status was that of traitors and on this basis they were brought to trial. Generally most got about three years' prison sentences. This dissertation has analysed the social background of the front fighters from "Møre og Romsdal". They did not seem to differ much from other Norwegians. Their level of education was slightly above average. They were recruited from different job categories. Most were workers. A few had academic jobs.

The "Møre og Romsdal" front fighters did differ from other Norwegians in one particular way. The great majority of them were members of "Nasjonal Samling", the main Norwegian Nazi Party. 82 per cent were members during the war. Other research projects have come to the same conclusions. When we analyse their given motivations for joining the German military it is important to keep that in mind. Their decision to volunteer was heavily influenced by their Nazi sympathies. This dissertation also shows that the three towns in "Møre og Romsdal", which also had the biggest groups of Nazi party members, also recruited most front fighters. Counties with few Nazi sympathisers tended not to recruit German war volunteers.

The dissertation has also analysed the motives the front fighters gave to explain their recruitment. Most had political motivations. Most common among them was "antipathy towards Russia", anti-Bolshevism and "sympathy with Finland". Other people claimed that cooperation with the Germans was the best way to secure Norwegian independence. Others gave more private explanations for their joining German forces. There might be some kind of trouble they had to escape from or they wanted more education or were the victims of propaganda.

Litteraturliste

Aarø, Hallvard: *Sivilorg. i Møre og Romsdal*, Hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo, Høsten 1973

Abrahamsen, Olav Arild: *Molde bys historie III – 1916-1940 – Fra brann til bombing*, Molde kommune og Dahl Libris, Molde 1992

Abrahamsen, Olav Arild: *Molde bys historie IV – 1940-1964 – Krig – gjenoppbygging - vekst*, Molde kommune og Dahl Libris, Molde 1994

Alnes, Randolph: *Frontkjempere. Kristiansundere på Østfronten og i Finland under den andre verdenskrig*, i Årbok for Nordmøre 1999, utgitt av Nordmøre historielag.

Arkivmagasinet 3/90, faglig tidsskrift utgitt av Arkivverket

Baardset/Brunes-listen. Laget av personer tilknyttet Institutt for norsk okkupasjonshistorie.

Bay, Erik Gripp: *Historien om frontsøstrene. De norske frontsøstrenes historie i et nytt lys*. Masteroppgave i historie, Universitetet i Oslo, 2014

Befring, Edvard: "Kvantitativ metode" (sist oppdatert: 27. april 2015).

<https://www.etikkom.no/fbib/introduksjon/metoder-og-tilnarminger/kvantitativ-metode/>.

Lastet ned 20.9.2015

Blindheim, Svein: *Frontkjemperbevegelsen*. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Oslo, 1974

Blindheim, Svein: *Nordmenn under Hitlers fane*, Noregs boklag, 1977

Bogen, Olav Christoffer: *Fremst i fylkingen. Germanske SS-Norge. Organisasjonens historie, skoleringsvirksomhet og ideologi*, Masteroppgave i historie, Høsten 2008

Borgersrud, Lars: *Konspirasjon og kapitulasjon. Nytt lys på forsvarshistorien fra 1814 til 1940*, Forlaget Oktober AS, Oslo 2000

Brenden, Geir, Tommy Natedal og Knut Flovik Thoresen: *Norske offiserer i Waffen-SS*, Forlaget Historie & Kultur AS, 2013

Brenden, Geir og Thomassen, Arne Håkon: *Hitlers norske skjegere. Norske SS-frivillige i Karelen 1941-44*, Forlaget Historie & Kultur AS, 2013

Brevig, Hans Olaf: *Et regiment i krig og fred. IR 11, 1911-1995*, Nytt i Ukas Forlag 2001

Bryne, Arvid: *Vi sloss for Norge*, Cappelen 2007

Christensen, Claus Bundgård, Poulsen, Niels Bo og Smith, Peter Scharff: *Under hagekors og Dannebrog. Danskere i Waffen SS 1940-1945*, København, Aschehoug 1998

Dahl, Hans Fredrik: *Vidkun Quisling. En fører for fall*, Aschehoug 1992

Dahl, Hans Fredrik, Hagtvedt, Bernt og Hjeltnes, Guri: *Den norske nasjonalsosialismen*, Pax Forlag, 1990

Dahl, Ole Andreas: *Frontkjemperbevegelsen i Norge, med særlig vekt på "Den norske legion"*, Hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo, Høsten 1972

Dyrseth, Kåre R.: *Nordmøre under okkupasjonen 1940-1945, Søkelys på illegal militær virksomhet i et såkalt "stille avsnitt"*, Hovedoppgave i historie høsten 1985, Universitetet i Oslo

Ellingsen, Harry A.: *Regiment Norge. Historien om en frontkjemperenhet*, Pax Forlag A/S, Oslo 2011

Emberland, Terje og Kott, Matthew : *Himlers Norge. Nordmenn i det storgermanske prosjekt*, Aschehoug, Oslo 2012

Emberland, Terje og Bernt og Roughvedt: *Det ariske idol. Forfatteren, eventyreren og nazisten Per Imerslund*, Aschehoug & Co., 2004/2005

Figuereido, Ivo de: De norske frontkjemperne – hva litteraturen sier og veien videre, <http://www.ivodefigueiredo.no/Artikler/Frontkjemper.htm>, lastet 23.11.2012

Frontkjemperkontoret: *De falt for Norge*, Oslo 1945

Frøshaug, Harald: A social-psychiatric examination of young front-combatants, Acta psychiatrica et neurologica, Volum 30, 1955

Frøshaug, Harald: The young patriots, Acta psychiatrica et neurologica, Volum 22, 1947

Gingerich, Mark Philip: *Toward a Brotherhood of Arms: Waffen SS Recruitment of Germanic Volunteers, 1940-1945*, University of Wisconsin-Madison, 1991

Halle, Frode: *Fra Finland til Kaukasus. Nordmenn på Østfronten 1941-1945*, Oslo 1972

Höhne, Heinz: *The Order of the Death's Head – the Story of Hitler's SS*, Penguin Books, 2000

Juvkam, Dag: *Historisk oversikt over endringer i kommune- og fylkesinndelingen*, Statistisk sentralbyrå, mai 1999

Knopp, Guido: *SS – Historien om nazistenes leiemordere*, Forlaget Historie & Kultur AS, 2007

Kolsrud, Ole: *Landssvikarkivet*, artikkel i Arkivmagasinet 3/09

Kroglund, Nina D.: *Hitlers norske hjelpere. Nordmenns samarbeid med Tyskland 1940-45*, Forlaget Historie & Kultur, 2012

Liste Nr. 1 over mistenkte for grovere arter av landssvik, Vega Forlag, Oslo 2014
(Opprinnelig utgitt av Politidirektoratet, Stockholm 1945)

Longerich, Peter: *Heinrich Himmler*, Oxford University Press, 2012

Melve, Leidulf: *Komparativ historie: ei utfordring for historiefaget?*, i Historisk tidsskrift, Bind 88, s. 61-80, Universitetsforlaget 2009

Myklebust, Gunnar: *Tungtvanns-sabotøren. Joachim Rønneberg – Linge-kar og fjellmann*, Aschehoug & Co., 2011

Myklebust, Jan Petter: *Hvem var de norske nazistene?*, Hovedoppgave i sammenlignende politikk, Universitetet i Bergen, 1974

Nesbø, Jo: *Rødstrupe*, H. Aschehoug & Co, 2000

Nomeland, Terje: *Frontkjemperne fra Agder 1940-45 – Sosial bakgrunn og motiv*, Masteroppgave i historie, Universitetet i Bergen, Vår 2008

Pryser, Tore: *"Varulven" og andre agenthistorier*, Spartacus forlag, 2011

Ringheim, Ane Dalen: *Bak piggråd i Øst – Nordmenn i sovjetisk fangenskap 1940-55*, Forsvarsstudier 2/2003 (Dette arbeidet er senere bearbeidet i bokform)

Schjødt, Annæus: *Mange liv*, Gyldendal Norsk Forlag AS, 2004

Sjåstad, Gunnar Sverresson: *Nordmenn i tysk krigsinnsats. En kvantitativ undersøkelse av frontkjemperne under den andre verdenskrig*, Hovedfagsoppgave, Universitetet i Bergen, 2006

Skjønsfjell, Jan: *Frontkjemperne fra Troms – Bakgrunn og motivasjon*, Mastergradsoppgave i historie, Universitetet i Tromsø, 2005

Skilbred, Harold: *The SS and "Germanic" Fascism during World War 2: The Norwegian Case*, University of California, Berkeley, 1974

Sollied, Arild: *Militær motstand på Sunnmøre 1940-1945*, Norild Forlag 1978

Stein, Georg H.: *The Waffen-SS: Hitler's Elite Guard at War*, Cornell University Press, 1966

Stenwig, Sigurd: *Ideologi eller pragmatisme? En studie av nordmenn i tysk krigstjeneste som flyktet til Sverige 1941-1945*, Masteroppgave i historie, Institutt for historiske studier, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim, våren 2014

Stridsklev, Inger Cecilie: Norske frontkjempere på Østfronten 1941-1945, En sosialmedisinsk etterundersøkelse, *Norsk tidsskrift for arbeidsmedisin*, Nr. 6, 1992

Stridsklev, Inger Cecilie: Norske frontkjempere 1941-45, 50 år senere, *Tidsskrift for den norske legeforening*, Nr. 11, 1995

Sunde, Rasmus: *Amerikabrev 1880-1950 – Livssoga til to brøyr frå Romsdal*, Selja Forlag A/S, 2009

Sæther, Vegard: "En av oss". *Norske frontkjempere i krig og fred*, Cappelen Damm, 2010

Sørensen, Øystein: "Drømmen om det storgermanske rike. Pangermanismen i Norge 1850-1945." Terje Emberland og Jorunn Sem Fure (Red.): *Jakten på Germania. Fra nordensvermeri til SS-arkeologi*, Humanist forlag, 2009

Sørliie, Sigurd: *Landssviksakene og de SS-frivillige*, artikkel i *Arkivmagasinet*, 3/09

Sørliie, Sigurd: *Solkors eller hakekors, Nordmenn i Waffen-SS 1941-1945*, Avhandling for ph.d.-graden, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo, 2014

Thingsrud, Leif: *Mange tynne mapper, få tykke*, artikkel i *Arkivmagasinet* 3/09

Ugelvik Larsen, Stein, m.fl., 1976: "Maktovertagelsen i Ålesund", s. 161-195, *Fra ide til dom – noen trekk fra utviklingen av Nasjonal Samling*, Universitetsforlaget 1976

Ulateig, Egil: *Jakten på masseorderne*, Forlaget reportasje 2006/Vega Forlag 2011

Ulateig, Egil: *Veien mot undergangen. Historien om de norske frontkjemperne*, Forlaget Reportasje 2002/Vega Forlag 2010

Ulstein, Ragnar: *Englandsfarten I, Alarm i Ålesund*, Det norske samlaget, Oslo 1965

Ulstein, Ragnar: *Englandsfarten II, Søkelys mot Bergen*, Det norske samlaget, Oslo 1967

Ulstein, Ragnar: *Etterretningstjenesten i Norge 1940-1945. Nettet strammes, Bind 3*, Orion Forlag AS, 2008

Ulstein, Ragnar: *Småsamfunn i storkrig – Historia om Giske 1940-1945*, Det norske Samlaget 1980

Veum, Eirik i samarbeid med Geir Brenden: *De som falt, Nordmenn drept i tysk krigsinnsats*, Vega forlag/NRK, 2009/2010

Wasberg, Gunnar Christie: *Norge 1940-45. Dokumenter i utvalg*, Olaf Norlis Forlag, Oslo 1965 (Landssvikanordningen av 15. desember 1944, s. 76-80)

Westlie, Bjørn: *Hitlers norske budbringere*, Aschehoug & Co., Oslo 2012

Kildeliste:

Muntlige kilder:

Intervju med Ragnar Ulstein, Ålesund, 24.2.2014

Kilder i Riksarkivet:

Fra NS Riksøkonomi-avdeling: Kort som viser tilgang, avgang og medlemsstand for Fylkesorganisasjon 15 – Møre og Romsdal og kort for de kommuner som hadde NS-medlemmer.

Liste over landssviksaker i Riksarkivet brukt i denne oppgaven:

Bergen politikammer: dom 608	Bergen politikammer: dom 635
Bergen politikammer: dom 641	
Nord-Jarlsberg politikammer: anr. 170/46 (også Romsdal politikammer anr. 820)	
Nordmøre politikammer: dom anr. 425/45	Nordmøre politikammer: dom anr. 531/45
Nordmøre politikammer: dom anr. 419/45	Nordmøre politikammer: dom anr. 401/45
Nordmøre politikammer: dom anr. 1015/46	Nordmøre politikammer: dom anr. 427/45
Nordmøre politikammer: dom anr. 436/45	Nordmøre politikammer: dom anr. 346/45
Nordmøre politikammer: dom anr. 150/45	Nordmøre politikammer: dom anr. 508/45
Nordmøre politikammer: dom anr. 577/45	Nordmøre politikammer: dom anr. 165/45
Nordmøre politikammer: forelegg anr. 732/45	Nordmøre politikammer: forelegg anr. 732/45
Nordmøre politikammer: henlagt sak hnr. 208	Nordmøre politikammer: dom anr. 421/45
Nordmøre politikammer: dom anr. 535/45	Nordmøre politikammer: dom anr. 665/45
Nordmøre politikammer: dom anr. 565/45	Nordmøre politikammer: dom anr. 666/45
Nordmøre politikammer: dom anr. 480/45	Nordmøre politikammer: dom anr. 357/45
Nordmøre politikammer: dom anr. 903/45	Nordmøre politikammer: dom anr. 337/45
Nordmøre politikammer: dom anr. 616/45	Nordmøre politikammer: dom anr. 499/45
Nordmøre politikammer: dom anr. 391/45	Nordmøre politikammer: dom anr. 509/45
Nordmøre politikammer: dom anr. 424/45	Nordmøre politikammer: dom anr. 204/45
Nordmøre politikammer: dom anr. 436/45	Nordmøre politikammer: dom anr. 75/45

	Oslo politikammer: dom 519
Oslo politikammer: dom 309	Oslo politikammer: dom 612
Oslo politikammer: dom 644	Oslo politikammer: dom 1150
Oslo politikammer: dom 1452	Oslo politikammer: henlagt døde anr. 20654
Oslo politikammer: henlagt døde anr. 26503	Oslo politikammer: dom 3536
	Romerike politikammer: p-sak nr. 435/45
	Romsdal politikammer: anr. 2
Romsdal politikammer: anr. 7	Romsdal politikammer: anr. 19
Romsdal politikammer: anr. 35	Romsdal politikammer: anr. 53
Romsdal politikammer: anr. 58	Romsdal politikammer: anr. 64
Romsdal politikammer: anr. 77	Romsdal politikammer: anr. 219
Romsdal politikammer: anr. 222	Romsdal politikammer: anr. 236
Romsdal politikammer: anr. 309	Romsdal politikammer: anr. 765
Romsdal politikammer: anr. 779	Romsdal politikammer: anr. 820 (Se også Nord Jarlsberg anr. 170/46)
Romsdal politikammer: anr. 863	
Sunnmøre politikammer: anr. 58	Sunnmøre politikammer: anr. 77
Sunnmøre politikammer: anr. 101	Sunnmøre politikammer: anr. 121
Sunnmøre politikammer: anr. 122	Sunnmøre politikammer: anr. 192
Sunnmøre politikammer: anr. 193	Sunnmøre politikammer: anr. 223
Sunnmøre politikammer: anr. 245	Sunnmøre politikammer: anr. 262
Sunnmøre politikammer: anr. 307	Sunnmøre politikammer: anr. 319
Sunnmøre politikammer: anr. 322	Sunnmøre politikammer: anr. 385
Sunnmøre politikammer: anr. 401	Sunnmøre politikammer: anr. 446
Sunnmøre politikammer: anr. 486	Sunnmøre politikammer: anr. 495
Sunnmøre politikammer: anr. 678	Sunnmøre politikammer: anr. 778
Sunnmøre politikammer: anr. 827	Sunnmøre politikammer: anr. 841
Sunnmøre politikammer: anr. 864	Sunnmøre politikammer: anr. 868
Sunnmøre politikammer: anr. 883	Sunnmøre politikammer: anr. 885
Sunnmøre politikammer: anr. 901	Sunnmøre politikammer: anr. 955
Sunnmøre politikammer: anr. 988	Sunnmøre politikammer: anr. 1071
Sunnmøre politikammer: anr. 1243	Sunnmøre politikammer: anr. 1251
Sunnmøre politikammer: anr. 1371	Sunnmøre politikammer: anr. 1408
Sunnmøre politikammer: anr. 1444	Sunnmøre politikammer: anr. 1483
Sunnmøre politikammer: anr. 1673	Sunnmøre politikammer: anr. 1771
Sunnmøre politikammer: anr. 2030	
Trondheim og Strinda politikammer: dom 271	Trondheim og Strinda politikammer: forelegg nr. 361
Trondheim og Strinda politikammer: dom 500	Trondheim og Strinda politikammer: dom 591
Trondheim og Strinda politikammer: dom 977	

Vedlegg 2 - Kommuner i Møre og Romsdal.

Første kolonne viser kommuner med grenser som gjaldt under andre verdenskrig. Tabellen viser de viktigste grensereguleringer frem til 2015. Kolonnen lengst til høyre angir hvilken kommune storparten av en tidligere kommune er en del av i 2015.

Kommune	Fra	Til	Historikk i grove trekk:	Er nå (2015) i:
Akerø	1838	1924	Akerø delt i Nord-Aukra og S-Aukra. Se Sandøy.	Aukra
Aure	1837		Stemshaug innlemmet i 1965 og Tustna i 2006.	Aure
Averøy	1964		1964 sammenslått Bremsnes, Kornstad, Kvernes.	Averøy
Bolsøy	1838	1964	Innlemmet i Molde 1964.	Molde
Borgund	1837	1968	Tillagt Ålesund 1968. Avstår mye til Haram i 1965.	Ålesund
Brattvær	1915	1960	Slått sammen med Edøy og Hopen i 1960.	Smøla
Bremsnes	1897	1964	Oppdelt, innlemmet i Frei og Kristiansund 1964.	Averøy
Bud	1838	1964	Innlemmet i Fræna 1964.	Fræna
Dalsfjord	1924	1964	Innlemmet i Volda 1964.	Volda
Edøy	1838	1960	Slått sammen med Brattvær og Hopen 1960.	Smøla
Eid	1874	1964	Slått sammen med Grytten, Hen, Voll, deler av Veøy.	Rauma
Eide	1897		Utskilt fra Kvernes Herred i 1897. Tillagt Vevang 1964.	Eide
Eid og Voll	1838	1874	Delt i to. Se Eid og Voll i 1874.	Rauma
Eresfj.og Vistdal	1890	1964	Innlemmet i Nesset 1964.	Nesset
Frei	1838	2008	Innlemmet i Kristiansund i 2008.	Kristiansund
Fræna	1840	1964	Delt fra Akerø. Samling av Bud, Hustad, Fræna i 1964.	Fræna
Giske	1908		Delt fra Borgund 1908. Vigra innlemmet i 1964	Giske

Gjemnes	1893	1965	Gjemnes tillagt noe fra Frei og Øre 1965.	Gjemnes
Grip	1897	1964	Innlemmet i Kristiansund	Kristiansund
Grytten	1902	1964	Slått sammen med Eid, Hen, Voll og deler av Veøy.	Rauma
Halsa	1837	1965	Mange grenseendringer. Tillagt en del av Valsøyfjord.	Halsa
Haram	1837		Avga Roald herred (Vigra) i 1890. Se Borgund.	Haram
Hareid	1917		Delt fra Ulstein i 1917. Avstår landområder på Sula 1958 samtidig som Sula ble lagt til Ålesund.	Hareid
Hen	1902	1964	Slått sammen med Eid, Grytten, Voll, deler av Veøy.	Rauma
Herøy	1837		Sande ble fradelt i 1867.	Herøy
Hjørundfjord	1838	1964	Innlemmet i Ørsta 1964.	Ørsta
Hopen	1915	1960	Slått sammen med Brattvær og Edøy i 1960.	Smøla
Hustad	1918	1964	Innlemmet i Fræna 1964.	Fræna
Kornstad	1897	1964	Oppdelt. Innlemmet i Averøy og en krets til Eide.	Averøy.
Kristiansund			Bystatus 1742. Frei innlemmet 2008.	Kristiansund
Kvernes	1897	1964	Slått sammen med deler av Kornstad og Bremsnes.	Averøy
Midsund	1965		Se Sør-Aukra. Se Vatne.	Midsund
Molde			Bystatus 1742. Bolsøy tillagt 1964. Se Nord-Aukra.	Molde
Neset	1837		Eresfjord og Vistdal ble innlemmet i 1964.	Neset
Nord-Aukra	1924	1964	Mordal til Molde, resten ble til Aukra i 1965.	Aukra.
Norddal	1837		Har aldri justert sine grenser.	Norddal
Rindal	1858		Var en del av Surnadal før 1858.	Rindal
Rauma	1964		Sammenslått Grytten, Hen, Eid, Voll og litt av Veøy.	Rauma
Rovde	1905	1964	Oppdelt. Innlemmet i Sande og Vanylven kommuner.	Vanylven.

Sande	1867		En del av Herøy før 1867. Åram krets fradelt i 2002.	Sande
Sandøy	1867		I gamle Akerø 1837 - 1867. Fikk del av Harøya i 1965.	Sandøy
Skodje	1849		Ble delt fra Borgund i 1849. Se Ørskog og Stordal.	Skodje
Smøla	1960		Samling av Brattvær, Edøy og Hopen.	Smøla
Stangvik	1895	1965	Oppdelt, innlemmet i Surnadal, Tingvoll og Sunndal.	Surnadal
Stemshaug	1914	1965	Innlemmet i Aure 1965.	Aure
Stordal	1892		Delt fra Stranda i 1892.	Stordal
Stranda	1837		Sunnylven ble innlemmet i 1965.	Stranda
Straumsnes	1866	1964	Innlemmet i Tingvoll.	Tingvoll
Stordal	1892		I Stranda herred før 1892. Se Ørskog.	Stordal
Sula	1977		I Borgund før 1968. Del av Ålesund 1968 – 1977.	Sula
Sunndal	1837		Se Ålvundeid. Se Rindal.	Sunndal
Sunnylven	1838	1965	Innlemmet i Stranda i 1965.	Stranda
Surnadal	1837		Rindal fradelt i 1857.	Surnadal
Sykkylven	1883		Del av Ørskog før. Tillagt litt av Ørskog i 1955.	Sykkylven
Syvde	1918	1964	Innlemmet i Vanylven 1964.	Vanylven
Sør-Aukra	1924	1965	Slått sammen med deler av Vatne (og Otrøya).	Misund
Tingvoll	1837		Straumsnes tillagt i 1965, og noe av Frei og Gjemnes.	Tingvoll
Tresfjord	1899	1964	Innlemmet i Vestnes 1964.	Vestnes
Tustna	1838	2006	Innlemmet i Aure 2006.	Aure
Ulstein	1837		Vartdal fradelt i 1895. Hareid fradelt i 1916.	Ulstein.
Valsøyfjord	1894	1965	Fradelt Aure. Oppdelt, innlemmet i flere kommuner.	Halsa. Aure.
Vanylven	1837		Åram i Sande ble innlemmet i Vanylven 2002.	Vanylven

Vartdal	1895	1964	Innlemmet i Ørsta 1964.	Ørsta
Vatne	1902	1965	I Skodje før 1902. Innlemmet i Haram og Misund.	Haram
Vestnes	1837		Tresfjord innlemmet i Vestnes i 1964.	Vestnes
Veøy	1838	1964	Oppdelt, innlemmet i flere kommuner 1964.	Molde. Rauma.
Vigra	1890	1964	I Haram før 1890. Kalt Roald før 1919. Innl. i Giske.	Giske
Volda	1837		Dalsfjord innlemmet i Volda 1964. Se Ørsta.	Volda
Voll	1874	1964	Slått sammen med Eid, Grytten, Hen, deler av Veøy.	Rauma
Øksendal	1854	1960	Innlemmet i Sunndal 1960.	Sunndal
Øre	1838	1965	Innlemmet i Gjemnes 1965.	Gjemnes
Ørskog	1837	1977	Skodje og Stordal innlemmet. 1965–1977. Se Sykkylven.	Ørskog
Ørsta	1883.		Vartdal og Hjørundfjord innlemmet i Ørsta 1964.	Ørsta
Ålesund			Bystatus 1848. Fikk tillagt Borgund i 1968. Se Sula.	Ålesund
Ålvundeid	1899	1960	Innlemmet i Sunndal 1960.	Sunndal
Åsskard	1895	1965	Innlemmet i Surnadal 1965. Delt fra Stangvik i 1895.	Surnadal

Vedlegg 3 - Anonymisert tabell over frontkjemperne fra Møre og Romsdal

Navn/sak	SS-tjeneste	Motiv	NS	Alder/født	Yrke/utdannelse	Kommune
Nr. 1 (dom anr. 421/45)	(prøvde å melde seg til 1. Politikompani før 2.) 4. mars 1943: 2. Politikompani/ Legionen, Kandalaksa-fronten	Så ikke forskjell på å kjempe for Finland i 1939 og 1941. "Har ved sin opptreden vært med å skaffe Norge sin frihet tilbake."	høsten 1940?, trolig vår 1941, (Mente at dette sikret norsk og ikke tysk styre i landet.)	26.8.1918	transportarbeider, deltok i Nord-Norge i 1940, fikk da "forslitting" i ryggen, meldte seg derfor til statens politiskole i 1941	Kristiansund
Nr. 2 (Dom 641)	Jan. 41-aug. 42 + Stapo	"gavne landet"	23.1.1941-ut krigen	9.2.1916	2 år Molde høyere almenkskole, ikke eksamen, butikk + kontor	Molde
Nr. 3 (Anr. 425/45)	SS fra august 1943, Skijegerbataljonen, tjeneste i Finland, deretter livvakt for Quisling	"etter eget initiativ", russerne var Norges fiender, nevner og at Utenriksminister Koht oppfordret nordmenn til å melde seg i 1939.	Fra våren 1943, etter påvirkning av A.E.	10.1.1926	"ærendsgutt" hos fiskehandler, far død, ble oppnevnt verge for han under rettssaken, mor var ikke skikket i situasjonen	Kristiansund
Nr. 4 (kort over falne)			30.1.41	22.5.1921 Oppgitt falt i Karelen 15.8.1944	Stud. real	Kristiansund
Nr. 5 (Anr. 778)	13.6.1942, Legionen, Pansergrenaderregiment Norge og Skibataljonen, Kroatia og senere Finland, (kontrakt forlenget uten hans vitende fra to år til "ut krigen")	Uvitende, ung, oppfordret av H.O. (kamerat), "eventyrlyst og uerfarenhet"	Ikke NS	24.8.1924	Maskinlærling, (først yrkesskole og teknisk aftenskole), gårdsgutt på Lepsoy, (far: gassverks-arbeider, dro til Amerika før sønn ble født)	Ålesund, vokst opp på "guttehjem" i Ålesund
Nr. 6 (Dom anr. 421/45)	Oktober 1944: meldte seg til 4. Politikompani, ikke tjeneste utenom Norge	"Skulle befri Finnmark fra russerne". Ville heller ikke være dårligere enn sin yngre bror (=nr. 7)	NS: 1.2.1942, bl.a. AT, hirdfører på Smøla, angiveri med mer.	1.6.1922	far poståpner og lensmann under krigen	Brattvær, Vestsmøla
Nr. 7 (Anr. 531/45)	August 1942: Norske legion, begynte 3.1.1943 i Sennheim, ellers Kroatia og	"Jeg mener at jeg ikke har kjempet for Tyskland, men at jeg har kjempet for	Fra juni 1941 ("av egen overbevisning"), også hirden	11.8.1923	småbruker, foreldre også, far også poståpner	Brattvær, Vestsmøla

	Russland (Leningrad og Narva)	Norge.” ”Jeg visste ikke at det var krigstilstand mellom Norge og Tyskland.”	samtidig, deretter kurs på Leira og Quislings garde			
Nr. 8 (Anr. 665/45)	Høsten 1942: Norske legion, Østfronten, skadet, tatt til fange av amerikanerne april 1945	”Anså Russland som en fiende for hele Europa, også Norge. Russland var ikke en av Norges allierte.”	søkt 12.3.1941, opptatt 15.4.1941	8.7.1922	gymnasiast, far var lærer	født: Hustad, bopel: Kristiansund (far fra Nesset)
Nr. 9 (Anr. 64)	August 1942: 1. politikompani, Leningrad, også instruktør i Førergarden, meldte seg til 4. Politikompani før freden	Ble politi for å få gratis utdanning, meldte seg pga. oppfordring fra politidepartement og propaganda mot Russland	15.2.1942, ”ikke politisk interessert”, vitner mener han var overbevist nazist	14.3.1923	Middelskole (1940) og politiskole, foreldre gårdbrukere	Neset (politi i Ålesund) Gikk på skole med T.H. som ga forklaring til Berner Rypdal i London
Nr. 10 (Anr. 419/45)	7.1.1944 innkalt til legeundersøkelse i Kriegsmarine, ulike tjenestesteder, syk og dimittert	Meldte seg ”til krig mot bolsjevismen, for Norges skyld”, mente det hersket fred mellom Norge og Tyskland etter kampene i Norge.	1.2.43: NS, (valgte selv, tenkt grundig gjennom saken), fikk og hirdplikt samtidig, medlem før i Arbeidernes ungdomslag (formann i festkomiteen), kun bøtelagt	2.8. 1918	anleggsarbeider, også far er anleggsarbeider, verneplikt i Kystartilleriet, gift	Kristiansund
Nr. 11 (dom.anr. 424/45)	sommeren 1941: Regiment Nordland, prøvde raskt å komme vekk, klarte å simulere hjertefeil	påvirket av agitasjon for Finland og militær interesse	NS: januar 1941, påvirket av H.O. på tyskerarbeid, utmeldt også 1941	11.9.1920	fisker, gift, far er los, bøtelagt for ”uorden”	Frei
Nr. 12 (Anr. 486)	Kriegsmarine, høst 1942, bla. Lødingen, Narvik, bar ikke våpen, mest los	Ble lei mobbing fordi han var NS om bord i andre båter. (”Hvorfor kan du ikke reise med tyske båter?”)	Juli 1941, også flere i familie NS	25.11.1913	styrermann	Langevåg (Borgund kommune)
Nr. 13 (Anr. 446)	1941, Röntgen Sturmband, hird og tysk handelsskip	”NS for å tjene norske interesser” og mot kommunismen, ”Norge ikke lenger i krig med Tyskland”,	Høst 1941 (far og brødre også NS)	1.10.1916	gårdsarbeider, fisker og sjømann, styrermann, ikke stridsdyktig (1940) foreldre: gårdsarbeidere	Langevåg

		(ikke motiv for SS)				
Nr. 14 (anr. 26503) henlagt, død	legionær, meldte seg 8.3.1943	ingen info	trolig ja	21.3.1919	foreldre: "omstreifere", var gift	født: Kværnes, bopel: Eide, Svanviken bruk
Nr. 15 anr. 309	15.8.1942: meldte seg til Legionen, mars -43-april -44: Karelen i 2. politikompani	Ingen konkrete opplysninger om motiv, ellers svært mange tiltalepunkter	NS: 24.4.1934 Fylkesfører i Romsdal og Nordmøre og senere Sogn og Fjordane	8.4.1907	Foreldre er bønder, Teknisk aftenskole og et halvt års fortsettelsesskole, menig i flyvåpenet i 1927, sjåfør og karosserimaker, gift	Bolsøy
Nr. 16 (anr. 401/45)	Kriegsmarine fra september 1943. Prøvde først å dra til England fra Ålesund i lag med søskenbarn. (rakk ikke å bli varslet)	Var deprimert og ville utenlands for å skjule at han var smittet med kjønnsjukdom i Ålesund, mens han var forlovet på Østlandet.	NS: okt/nov. 1943 (pga. at frivillige ble oppfordret til dette)	10.1.1922	sjømann, gift rett før militær-utdannelse i Tyskland	Kristiansund
Nr. 17 (Anr. 319)	Sept. - 42- febr. 43 (1. Politikompani)	"Ville komme Norge til gode med krigsfrivillige", "Norge var ikke i krig".	Sommer 1941	31.5.1920	Folkeskole Fisker og gardbruker (sønn av da ugift gardbruker og tjenestepike)	Ålesund (født i Brattvær/E døy)
Nr. 18 (Anr. 192)	August 1941-mai 1943, Legionen	Trodde Legionen skulle til Finland, sympati med Finland (kontrakt på seks måneder, måtte lengre)	November 1940	2.12.1902 (bøtelagt ca. 20 år før, løsgjengerloven), ellers ikke i strafferegisteret	Gift, møbeltapetserer	Født: Røddøy Helgeland, ved verving: Spjelkavik, bopel: Nørvasund (i Villa Fjordgløtt, hos R.)
Nr. 19 (Anr. 307) + kort	Jan. -41 (mange sykeopphold) erklært sinnssyk av Oppdøl), angiver	Ikke opplyst, trolig pga. helsetilstand	24.10.1940 Far og bror: NS	31.5.1922	Elev handelsskole	Borgund
Nr. 20 (De som falt, s. 49)	5. SS-div. Wiking, flak, Regiment Nordland			23.7.1920, død: 9.7.1941		Ålesund
Nr. 21 (De som falt, s. 280)	Legionen og Regiment Norge			10.6.1924, falt: 8.3.1944, Estland		Kristiansund
Nr. 22 (Anr. 841)	15.11.1944: Skijegerbataljonen	"Forsvare grensen i nord", ønsket også å komme fri Hirdens bedriftsvern,	5.11.1941	23.6.1920	møbelfabrikant, eide med slektning, solgt 1944, utdannet møbeltapetserer	Født: Sykkylven, foreldre: Sykkylven

		ville ikke kjempe mot landsmenn, men russere (helst håpet på krigsslutt), trodd av retten på dette				
Nr. 23 (forelegg nr. 361, Trondheim og Strinda)	Meldte seg til Legionen høst 1941, angret, spilte syk, tysk fangenskap, rømte, dro til Sverige, ble etter hvert opptatt i polititroppene	Forloveden brøt, ble likeglad, drikke for å glemme, ville bort fra det hele, også noe påvirket ved oppmøte på legionskontor	ikke NS, pleiefar i Trondheim var NS, søster NS, brødre i alliert handelsflåte	27.3.1918	folkeskole, skibstømmermann, verneplikt Trondheim, deltok 1940, mor død, adoptert av H.R., deretter H.R.s svoger E. A.	født: Bremsnes, døpt Kristiansund, konfirmert Trondheim, bodde hos onkel i Trondheim
Nr. 24 (Anr. 77)	24.5.1943-26.6.1944, SS-politikompani, Finland	Bodde hos nazist/tannlege L. i Volda, aktiv nazist og agitator, ellers ikke info om motiv.	4. okt. 1941	28.3.1925	Middelskoleelev og litt real-gymnas (bortvist), foreldre: gårdbrukere	Volda (Folkestad bygd)
Nr. 25 (Dom 519)	Mai 43, Holmestrand, Finland	Faren: "narret inn i SS av tysk offiser", regnet som "tullete" av vitner, Gordon Johnson: "mangelfullt utviklede sjelsevner"	NSUF/NS jan./feb. 1941	26.1.24	Folkeskole, gårdsarbeider, foreldre bønder (skilt)	Født Molde, bor Lyngstad/Gautvik og mor i Bergen (Eide kommune)
Nr. 26 (Anr. 565/45)	Til Legionen i september 1941 som veterinær, Fallingbostel, Norge, Polen og Bøhmen-Mähren, bakre linjer, bar pistol, ble kaptein	Ville komplettere sin utdanning som veterinær og få praksis i veterinærkirurgi. (Trodde han bare skulle være et halvt år.)	Våren 1941 (Var bl.a. med på opprop for å få bønder til å melde seg til tjeneste.)	4.5.1898	dyrlege, verneplikt i 1926, deltok i Nord-Norge 1940, tatt til fange, rømte og deltok igjen!, bøtelagt for brudd på reseptloven	født i Askim, men bosatt i Aure
Nr. 27 (anr. 1243), falt	søker 29. juli 1941 til legionen (høyde 162cm!)			28.6.1923, død i Fallingbostel 29.9.1941	gardsarbeider	Geiranger
Nr. 28 (Dom 612, Oslo)	17.7.1941: Legionen, Fallingbostel, Leningrad	Trolig mye påvirkning fra hjem og slekt, iflg. Rettsbok, ikke spurt selv	NS:19.9.194 Oogså tillitsverv	22.9.1918	Artium og er handelskandidat, NHH, foreldre jordbrukere, far også kaptein, prøvde å melde seg i 1940, hjalp engelskmenn på Stryn	Geiranger
Nr. 29 (Anr. 53)	Meldte: 1942, kalt inn juli 1943, Skijegerbataljonen,	Mente NS måtte sikre at Norge kunne stå sterkt mot Tyskland,	11.11.1940, også flere tillitsverv	26.11.1905	bokholder, underoffisersskole i Trondheim, gift, ikke innkalt i 1940 og mente	Isfjorden/Hen, født i Grytten

	Finland	ikke spurt om krigstjenesten			det var nytteløst å kjempe	
Nr. 30 (Anr. 1015/46)	29.12.1941, Legionen, senere Regiment Norge, Østfronten, Kroatia, Leningrad, tatt til fange av russerne, løslatt aug. 45 pga. sykdom (var også meldt død)	”Bekjempe bolsjevismen”, så på Russland som fare for Norge, meget imot russeren etter krigen mot Finland, leste opprop i Fritt folk, ”ingen som påvirket han”	NS, siden våren 1941, foreldre og bror også medlem, deltok i ”angiveri” mot ungdommer fra Meisingset	18.2.1922	Far er ”landarbeider” og tidligere løytnant. bonde/gardbruker	Meisingset (Tingvoll)
Nr. 31 (dom 977) (Trondheim og Strinda)	29.8.1941: Norske legion, Leningrad, Jernkorset og såret-merke, dimittert etter skade, deretter statspoliti	Mente regjeringen oppfordret til innsats i Finland i 1939, trodde Legionen var helnorsk og skulle til Finland	12. desember 1940	17.3.1920	folkeskole, sjømann, far er offiser og NS	Meisingset, Tingvoll
Nr. 32 (Dom 1150)	Juli 1941, Norske legion, Leningrad (to sønner ble frontkjemper)	”krigen mellom Norge og Tyskland slutt”, hjelpe Finland, offisersopporet, legionen = norsk avdeling, ønsket tysk seier	Febr./mars 1939 –ut krigen, organisasjonsleder i Sunndal krets, ”ivrig nazist”, iflg. lensmann	9.9.1895	folkeskole, underoffisersskole, fastlønnet løytnant i IR 11/gårdbruker (gift, 8 barn), deltok 1940	Tingvoll
Nr. 33 (forelegg anr. 732/45)	25.4.1944: Kriegsmarine, våpenkurs i Tyskland, syk og tatt til fange av amerikanerne april 45, kom ikke i innsats	Ville ut pga. ”forholdene hjemme”, ellers lest opprop og plakater der en ble lovet lønn og underhold, nevner også utferdstrang og eventyrlyst, ”trodde krigen mellom Norge og Tyskland var slutt”	Ikke NS	19.4.1927	folkeskole, ulike ”småjobber”, far på Oppdøl sykehus	Kvalvik i Frei
Nr. 34 (Anr. 401)	Juni -43, Tysk handelsmarine/ Kriegsmarine, ”Bali” var i tysk krigstjeneste (meldte seg også til politiet)	Ønsket seg til sjøs, visste ikke at fartøyet var i tysk krigstjeneste	Juni 1941 (”tvangsinnmeldt mens tyskerarbeid på Aukra”)	10.5.1920 (straffet for hærværk i 1938)	folkeskole, hermetikkfabrikk, anleggsarbeider	Ålesund
Nr. 35 (Anr. 955)	Januar 1944: Kriegsmarine, verft i Trieste og ubåtjager i Middelhavet, senket	”frykt for å bli arrestert” etter episode med tysk vaktmannskap, påstår å være	Tidlig 1942, ekskludert 1943, (fyll og manglende kontingent)	3.5.1915, gift, to barn, mulktet for beruselse	maler, far skiltmaker,	Ålesund

		upolitisk				
Nr. 36 anr. 245	Vår 1941: forsøkt meldt til Regiment Nordland	Dro til Tyskland og Waffen SS med mål om å bli flyger i Luftwaffe, mislykkes trolig	1.8. 1940, ”lurt av T.”, utmeldt etter to mnd. Var medlem lenger.	12.12.1919	skipper	Hareid
Nr. 37 (Anr. 868)	Høst 1942: Skijegerbataljonen, gikk i dekning utlandet etter krigen, etter hvert Fremmedlegionen og Indokina, såret, franske utmerkelser, Sør-Amerika	Ikke info om motiv, (Stevnet, godtok inndragning av konto, ved forelegg godtatt ett år betinget, møtte trolig aldri i norsk rett, kommuniserte med Erstatningsdirektoratet via far og bror.)	13.11.1940	14.8.1920	agronom, realskole, handelsskole og landbruksskole, Gjermundnes	Ålesund
Nr. 38 (Sak nr. 3, 46), dømt i lag med O.B.	Høsten 1944: Kriegsmarine (18 år)	Ville få to års fartstid på ett år. Nevner og møte i Colosseum om faren fra Russland og hadde bare kontakt med partifolk.	6.8.1940: NSUF, mye propaganda-materiell hjemme, (14 år)	17.7.1926	folkeskole, læregutt, hadde verge under rettssaken (foreldre også under etterforskning)	Tingvoll
Nr. 39 (Ikke-arrestert, henlagt 2.10.45) Uttrøndelag	SS-regiment Germania (trolig tidlig -41)		ja	13.8.1924, falt: 22.7.1941, Taraschtscha, gravplass beskrevet	far er fyrassistent, sist på Titran, Sør-Frøya	Lensvik, født i Volda
Nr. 40 (Anr. 19)	8.8.1941: Legionen, bilsjef, senere SS-sjåfør i Berlin, slapp fronttjeneste pga. mavesår, lasarettssjåfør i Krakau	Ikke spurt, trolig pga. mental tilstand.	NS første gang i 1933, deretter sept. 1940, aktiv verver, også agitasjon i fangenskap, psykisk ustabil	30.9.1893	transportsjef og bilsakkyndig, verneplikt i 1914, ugift, far var amtsingeniør, innlagt på Ullevål (”rablet for han”)	Bolsøy/Lubbenes (født i Ålesund)
Nr. 41 (Anr. 427/45)	september 1941, Legionen, Leningrad,	”Utslag av hans alminnelige politiske oppfatning også før krigen og derfor av en viss ideell art”.	NS: november 1943, etter fronttjeneste bl.a. redaktør i nazifiserte ”Romsdalsposten” i Kr.sund	9.12.1912	Typograf, ugift under krigen, far var boktrykker (eide trykkeri), verneplikt i garden, i politiet i Oslo sommeren 1940, bl.a. vakt på Ullevål sykehus	Kristiansund
Nr. 42 (Anr. 1071)	1941: Legionen, bl.a. Leningrad, arrestert i Tyskland pga.	Motstander av kommunismen og Russland og mindreverdig-	Meldte seg inn i Fallingbostel, høsten	2.2.1918	handelsskole, sjømann, arbeidstjeneste	Ålesund, født i Bærum (bestyrer)

	skutt et bilde av Hitler, også mye lasarett	hets-kompleks fordi ikke kom til Finland i vinterkrigen.	1941, "mot eget ønske"			på gården til Per Imerslund i Eggedal)
Nr. 43 (kort over falne, De som falt, s. 288)	Legionen og Regiment Norge		15.2.1942	29.4.1922, tatt til fange april -45, død i fangenskap 12.7.1947	stenarbeider	Ålesund
Nr. 44 (Dom 635)	Mars 1941 (aktiv jan. 42.) + Stapo	"ikke ulovlig", få militær utdannelse og bygge opp norsk hær	Nov. 1940-9.5.1945	3.8.1917	Far: skipsfører lagerarbeider, deltok 1940	Kristiansund
Nr. 45 (anr. 436/45)	Høsten 1942 (september), Norske legion og Regiment Norge, Balkan og Narva-fronten, såret, lange lasarettopphold	Oppgir ingen grunn. (Visste at Norge var i krig med Tyskland og at fredsslutning ikke forelå.)	NS fra 22. juni 1941, (opptatt 15.1.1942), svært aktiv, renskrev bl.a. en "Jøssing-liste" mottatt av O.L., krets-økonomileder	31.3.1917	Far er vraker/kontorist, kontorist, er gift, befalselev i Kystartilleriet 38/39	Kristiansund (bor Årø gård, Bolsø, 1945)
Nr. 46 Anr. 204/45	Møtte til sesjon 20.3.1941, Østfronten	Pga. Quislings oppfordring og kamp mot bolsjevikerne	NS: 30.9. 1940, hird, tolk for tysk gendarmeri, viktig agitator	10.2.1915	Far boktrykker, selv boktrykker, gift, ett barn, mener å ha utgiverretten til Romsdalsposten, som han sikret seg under krigen	Født i Trondheim, vokst opp og konfirmert i Kristiansund.
Nr. 47 anr. 35	Aug. 1942, SS-skikompani, også såret	Ikke info om motiv.	NSUF høsten 1940, mange verv	21.1.1925	Far: kontorist, avsluttet gymnas ved verving	Molde
Nr. 48 (Anr. 58)	Sommer 42 til 1944: Balkan, Leningrad og Narva, Legionen og regiment Norge, reisekontrollør og angiver for Ivar Grande	"Ikke krig mellom Norge og Tyskland", bekjempe Russland, nevner 1. Finlandskrig	NS november 1941	17.8 .1920	folkeskole, fisker	Ålesund
Nr. 49 (anr. 885)	SS, Regiment Norge		NSUF: 22.7.1941, propaganda- leder i kretsen, overført til NS 1.10.1943	31.10.1925, falt: 2.5.1944, sted: Joala, grav: Narva, Kriegerfriedhof Kreenholm	arbeider, folkeskole	Ålesund
Nr. 50 (anr. 765)	15.3.1942: Den norske legion		23.1.1942	24.12.1923, falt 1944	løsarbeider	Grytten, Romsdalsnes
Nr. 51	Den norske	Trolig gått i	3.3.1941	30.1.1922	Lagerarbeider,	Ålesund,

(Anr. 1408)	legion	dekning i Tyskland etter krigen, få opplysninger		(trolig død i 1944, jf. De som falt)	arbeidsløs ved innmeldelse i NS	r fra Fræna
Nr. 52 (Anr. 779)	1.2.1942, Den norske legion	Ikke pga. død	”lurt til å melde seg i NS” (politi)	16.11.1921, meldt falt i Estland 10.10.1944	Løsarbeider	Rødven, A.S. var avdødes verge, også oppgitt Innfjorden, kommune: Veøy
Nr. 53 (Anr. 988)	4. mars 1943, Kroatia, Leningrad, Riga med mer, sjåfør	NS pga. følte seg forpliktet som tyskøstet, tyske statsborgere til 1939, meldte seg til SS for å unngå innkalling til tyske hær, ”tvangssituasjon ”	Febr. 1941, (hele familien NS)	29.3.1919, ikke verneplikt	folkeskole, lærling, vulkanisør, paraplymaker	Ålesund
Nr. 54 (anr. 666/45)	juli 1943, Skijegerbataljonen i desember 1943, Finland	Hadde tatt en pistol mens i arbeid for OT (Todt), deretter idrettskurs, og vaktkurs, mener han ble lurt til SS, redd for beskyldning om å stikke av.	22.5.1943 (benekter å ha meldt seg inn frivillig)	24.4.1926	folkeskole, anleggsarbeider, skilte foreldre, bor hos mor, hadde verge under rettssak	Kristiansund, bor i Ålesund
Nr. 55 (dom 500, Trondheim og Strinda)	September 1941: Legionen, Leningrad, senere vakt på Misjonshotellet og sivilt tyskerarbeid, mars 1944: 3. politikompani	Far mente at han ville bort fra arbeidet ved Kriegsmarinewerft, også sjikanert som tyskøstet, ”mindre begavet”, søkte Politikompaniet for å slippe Misjonshotellet	sommeren 1940 (innmeldt av faren), søkte selv 31.3.1941	11.7.1920	matros, far er tømmermann	Borgund, tysk far
Nr. 56 (Dom 271, Trondheim og Strinda)	1941: Legionen (samtidig med Nr. 55), Leningrad, skjøt seg i hånden for å komme vekk	Ble presset av tyske arbeidsherrer på Kriegsmarinewerft fordi han var sønn av tysker, følte seg også bundet til Tyskland, tenkte ikke Norge og Tyskland var i krig.	sommeren 1940	25.4.1917	skibstømmermann	Borgund, tysk far
Nr. 57 (Anr.	Juni 1942, Leningrad og	Hevder han ble beordret til	Våren 1941	9.12.1922	folkeskole, middelskole og lest	Kristiansund

346/45)	Narva, også lasarett, adjutant hos Jonas Lie, hoppet av til Sverige i nov. 1943	politikompaniet mens han var instruktør ved politiutdannelsen (Kongsvinger). Ble ikke trodd på dette.			privat til artium samtidig med kontorjobb, politiskole 1941, kjempet som frivillig i 1940 (ikke verneplikt), far var stuert	
Nr. 58 (Anr. 150/45)	Mai 1943, Jugoslavia og Finland, rømte fra Finland til Sverige	Valget mellom Grini eller Tyskland pga. forhold mens han ledet tyskerarbeidere	Benekter medlemskap, trolig medlem fra 1943 (vitner sier dette, også NS-vitner), søster var NS, tyskerarbeid	4.12.1921	bakerlærling, kjempet i 1940, Far er baker. Kjent som eventyrer og rykte for å drikke.	Surnadal
Nr. 59 (Dom 1452)	Juli 1942: Legionen, Sennheim og Graz, kokk og sjåfør	eventyrlyst og "hissighet" etter å ha røket uklar med familien	15. juli 1942	12.11.1918	sjømann (kokk), folkeskole, teknisk aftenskole, stuertskole, deltok frivillig 1940, ugift, far anleggsarbeider, foreldre senere skilt	Tingvoll
Nr. 60 (Anr. 480/45)	1. april 1942: Holmestrand depot-bataljon, deretter Tyskland og Østfronten	Mener han ble lurt til SS, hadde bare halvt års kontrakt	5.6.1942, "meldte seg deretter ut, men ble stående"	15.9.1909	sjømann, styrmann og kystskipperskole, gift, kunne være vekke uten å si fra, muligens ukjent far, foreldre ikke gift ved fødsel (mor og far skilt)	Vågbø, Tingvoll
Nr. 61 (anr. 357/45)	juni 1943: Kriegsmarine, utd. Tyskland og Hovedøya, tyske skip langs norskekysten, (obs. først alliert fart og torpedert, tatt til fange)	"Nødvendig for Norges sak at han deltok aktivt", trodde det ville bli norsk marineavdeling med norsk befall, trodde krigen var slutt, ("derfor ble han selv frigitt fra tysk fangenskap")	juni 1941, skrev propaganda-artikler i bl.a. Fritt folk, familien i NS	14.1.1915	ekspeditør og sjømann	Kristiansund
Nr. 62 (Dom 309)	Vår 1943 (politikompani), Finland og Tyskland	"mente det beste for landet"	15.10.1940 /evt. november (far og bror NS)	13.6.1916	middelskole, befalsskole, fenrik, deltok 1940, hjelpepoliti, kontorist	Kristiansund
Nr. 63 (Anr. 77), (bror til Nr. 64)	Høst 1943: Kriegsmarine, desember 1944: søkte seg over til SS, Skijegerbataljonen	Foreldre skylder på propaganda og nedsatte åndsevner. Også påvirket av K.L. (Stadlandet), som han bodde med på	NSUF: 14.12.1942 og NS fra 25.9. 1943 tyskerarbeid	12.1.1925 Lege Opdøl: mangelfullt utviklede sjelsevner	9 år gammel: Røstad skole for åndssvake (Levanger), fra 16: tyskerarbeid, 14 søsken, foreldre småbrukere, far også anleggsarbeid, "dårlig barndomshjem", mor	Tornes

		tyskerarbeid)			lite begavet	
Nr. 64 (p-sak nr. 435/45) (Romerike)	12.6.1941, Norske legion, okt. 1943	”Må visstnok antas at han trodde dette var i Norges interesse.” (Rettsbok, vedlegg 12), anket og skyldte på et miljø med liten rettledning om forhold under krigen	8.4.1941 (etter å ha fornærmet en nazist), oppgir også mai 1941 (fikk aldri svar, ikke betalt, ikke sendt bilde)	17.5.1918	fisker, ”økonomisk dårlig hjem” (Fræna likningskontor), foreldre: fisker og gårdbruker	Tornes/Fræna (født i Vågøy)
Nr. 65 (Anr. 903/45)	søkte 1941 (avvist av Schneider pga. 17,5 år), mars 1942: Legionen, mistrivdes, selvmordsforsøk, ”dimittert med skam”, satt i Dachau, straffekompani i Regiment Danmark, Narva	Ikke opplysninger om motiv	ikke NS, søkte 8.9.1941, forsøkt opptatt i Rikshirden, men avslått (”kjent som mindre bra person”), muligens angiveri	22.3.1924	blikkenslager, skilt?/ugift	Kristiansund
Nr. 66 (Anr. 222)	Ikke opptatt i Norske Legion høsten 1942, Høsten 1944: Skijegerbataljonen, rakk bare å tjenestegjøre i Norge, men deltok i aksjoner	Pga. oppfordring om at tillitsmenn i NS skulle melde seg og Norge ville stå sterkere ved fredsslutningen.	15.2.1942, tillitsvern NS og NSUF, naziordfører i Nesset	22.11.1917	Lærerskole på Elverum	Nesset, Raudsand (Født i Sortland), (Torstein Hole sendte forklaring til Rypdal i London om Nr. 66) Far: bokholder og lærer
Nr. 67 (forelegg anr. 1172/45)	Kriegsmarine, fra slutten av 1942, til Tyskland i jan. 1943, dimitterte etter kort tid, nektet faneed	Pga. at ble nektet å mønstre av annen båt og hadde ikke klær.	Ikke NS	28.8.1918	Fyrbøter, kriminelt straffet 7 ganger, foreldre døde, far var fisker	Kristiansund
Nr. 68 (kort over falne + De som falt, s. 133)	Legionen			5.10.1917, falt: 8.12.1942, Kiskino, Russland	sjømann og anleggsarbeider	Kristiansund
Nr. 69 (Anr. 101)	April 1941-mars 1943, Regiment Nordland, Kaukasus, senere løytnant i førergarden,	Ikke noe om motiv, mest om angiveri og lignende, aktiv nazist	Mars 1941	7.5.1920	løsarbeider	Skodje, bopel: Ålesund

	venn av R.D. (angiver?), koblet til Rinnan					
Nr. 70 (Anr. 236)	Sommeren 1941: Legionen, korrespondent, bl.a. Leningrad, ellers propagandasjef i Fana med mer.	”samarbeide for å bevare et indre norsk styre”, hjelpe Finland, skuffet over tysk uniform og innsats i Leningrad	29.9.1940	12.1.1918	telegrafist, middelskole, handelsskole, kurser i NSB	Kleive
Nr. 71 (Anr. 223)	Kriegsmarine fra 1. aug. 1943, (meldte seg også kanskje til Legionen), angiver, mye syk i tjeneste	Flukt, dødsønske, vanskelige forhold i familie, mishandling fra far, mistet tro på demokratiet	1. juni 1943, også med i Hirten, (mange tillitsverv uten folk under)	11.8.1918	gårdsarbeider, ikke norsk militærtjeneste pga. sykdom, far har opphold på Opdøl (sinnsyk), voldelig mot Nr. 71	Ulsteinvik
Nr. 72 (Anr.2)	1942: Norske legion, Østfronten, dim. 30. april. 1944, senere politi i Molde	Tjente landet, hindre tysk styre	15.2.1942	8.8.1922	artium, far gårdbruker og snekker	Bolsøy/Kleive
Nr. 73 (De som falt, s. 319, kort har bare personalia)	SS Röntgensturmband			22.12.1926 savnet: 15.12.1944, Budapest		Ålesund
Nr. 74 (Anr. 385)	Legionen før jul 1941, barber og kontorist (ikke våpenfør), også tyskerarbeid, trolig vervet som angiver av Rolf Dahl	Så på vestmaktene som fienden, meldte seg til et ”hjemmevern”, men havnet i Legionen (”lurt”), ”en norsk hær i et fritt Norge”	10. mars 1941, (foreslått tvangsutmeldt i mai, pga. underslag)	17.8. 1911	folkeskole, handelsskole, barber, entreprenør, drev møbelbutikk, gift, far: fiskevraker	Kristiansund (bopel: Ålesund)
Nr. 75 (anr. 827), falt	legionær		3.2.1942	8.8.1925, savnet: Russland, 1943	sjømann	Borgund
Nr. 76 (Anr. 1444)	Legionen	Ingen opplysning pga. død	15.2.1942	5.12.1923, falt ved fronten 12.12.1944 /evt. 16. okt.	støperiarbeider, far er maskinist	Ålesund
Nr. 77 (anr. 337/45)	februar 1944: Wehrmacht, jobbet ved ulike verksteder, også i kamp mot hjemmestyrker ved Notodden, Skijegerbataljonen	Fikk tilbud om teknisk utdanning i Tyskland (Langemark), ble så pålagt halvt års militærutdanning	februar 1942	22.3.1922	gårdsarbeider, foreldre også bønder	Sunndalen

Nr. 78 (Anr. 864)	Mars 1943: Kriegsmarine, "Bali", minesveiper	Betraktet russerne som fienden, ikke tyskerne, kamp mot bolsjevismen	17.11.1943 (trolig etter press fra offiser på Bali), J.R. er søskenbarn (NS)	13.4.1925	Folkeskole, far er ishavsskipper	Ålesund, født i Spjelkavik i Borgund
Nr. 79 (Anr. 901)	Juni 1940-juli 1941, Norske Legion (før NS), forsøkt vervet av Grande og Andreas Rinnan (kunne selge "religiøs litteratur fra M., metodist"	Meldte seg som sanitetsmann for å pleie de som dro ut. Meldte seg tyske hær 1940 for å begynne ny framtid i Tyskland, høyrebakgrunn, så på sanitet som upolitisk	15.12.1941, evt. okt. 1940	8.4.1900	Anleggsgartner, gift, skilt	Født: Trondheim , bopel Oslo, bopel Ålesund 19 45, far: Gudbrands dal, mor født Ålesund, bodde i Ålesund tre siste krigsår, "hjemmeh ørende i Ålesund" (politirapp ort) Bodde Ålesund: fra 5 til 9 år.
Nr. 80 (Anr. 121)	3. mai, 1943, 3. Politikompani og Regiment Norge ved Narva	"Plikt å melde seg etter agitasjonsmøte med Jonas Lie på politiskolen", trodde også NS ivaretok norske interesser	desember 1941 (prøvde senere å melde seg ut, sommer 1944)	28.7.1922	middelskoleelev (overkonstabel ved slutten av krigen)	Bopel: Ålesund, født: Bolsøy, foreldre: Vestnes
Nr. 81 (616/45)	august 1943 (knappt 15), prøvde trolig i 1942, Sennheim, Salzburg, Finland/Kanda- laksja (meldte seg i lag med H. D., som falt)	agitasjon på NS idrettsstevne i Oslo og eventyrlyst	oktober 1943: NSUF, mistenkt for kontakt med tysk SD, vaktmann i Trondheim ved krigsslutt	24.9.1027 (løy om 1,5 år på alder)	folkeskole, skolegutt, far er anleggsarbeider, vanskelige forhold hjemme, prøvd å komme seg vekk	Kristiansu nd
Nr. 82 (De som falt, s. 137) (Sak henlagt)	Legionen			5.9.1918, savnet: 10.2.1943, Krasny Bor, Russland		Gjemnes
Nr. 83 (Anr. 122)	Sommer 1941, Gulskog og Hannover, legionen, til	Hjelpe Finland (vaksinerte frivillige første Finlandskrig)	8. okt. 1940 (mange tillitsverv), hirden med	26.7.1901	Lege, løytnant i saniteten	Borgund

	desember		mer.			
Nr. 84 (anr. 1771)	1. kompanie, Ersatz Bataillon Westland, Klagenfurt	ingen info, brevvekslet med minister Lunde	1.7.1941 (søkte 27.6.41)	3.4.1922, død: 18.3.1943, lungetuber- kulose, på lasarett	student, far er direktør	Ålesund, Nørve
Nr. 85 (Anr. 262)	Kriegsmarine (først NS)	Ikke opplyst	februar 1943	6.10.1924	Foreldre: forretning stenarbeider	Ålesund
Nr. 86 (Anr. 863)	Legionen		medlem	11.2.1919, ifølge lensmann i Sund, Aukra: falt ved Narva 12.1.1942		Ona (Sandøy)
Nr. 87 (Anr. 1483)	NSKK, motorgruppe Todt, transport- avdeling, kanskje Stapo	ikke opplyst	ikke opplysninger	11.5.1924 falt ? usikre opplysning- er	sjåfør	Ålesund
Nr. 88 (Anr. 7)	August 1941: Legionen, dim. 19.5.1943 Østfronten	Ville hjelpe Finland, så dette som fortsettelse av vinterkrigen, (så annonse i Romsdals Budstikke)	11.11.1940 (også brødre i partiet)	1.11.1917, nøytralitets vakt	Møbeltapetserer, (en del slagsmål, møte med politi og lignende, bøtelagt tre ganger i 1938)	Bolsøy/Kle ive
Nr. 89 (anr. 1251)	Kom til Østfronten, mangelfulle opplysninger		høsten 1940	(falt 1944)	jurist og løytnant, deltok 1940	Var jurist i Ålesund, flyttet til Drammen.
Nr. 90 (Dom 644)	Februar 1941, Wiking, Bad Tölz, Divisjon Nordland: Kroatia og Narva, +Jagdwerband, Sonderunter- nehmen, SS Untersturm- führer	Plikt (mot Norge) å delta aktivt i krigen, tyskinteressert,	1937	27.10.1919	gymnas, befalsskole, student Handelsgymnasiet, far: oberstløytnant (Hans Jakob Sparre Schneider), gift, hele familien NS, Far var Fylkesinspektør/leder vervarebeidet i Møre og Romsdal (Legionen)	Molde
Nr. 91 (Sunnmøre, anr. 2030)	Var i alle fall på kurs i Tyskland 2.5.1943, også Skijeger- bataljonen	ingen opplysninger	NSUF: 12.10.1941	10.9.1925 falt: 26.5.1944 (Kaprolat)	ingen opplysninger, bortsett fra deltagelse i Norsk landtjeneste	Volda, født på Svalbard
Nr. 92 (Kort over falne)	Regiment Norge		NS: 15.4.1942	21.8.1919, falt: 16.10.1944 , Latvia	handelsskoleelev	Kristiansu nd
Nr. 93 (Dom 608)	8.8.1941-april 1943: Legionen, deretter Kriegsmarine	Bekjempe bolsjevismen og fortsatt hjelpe Finland (meldte seg under vinterkrigen, ikke innsatt), mente Norge og	15. juli, 1941 og ut krigen, ”ikke betalt kontingent”	23.12.1919 (bøtelagt etter løsgjenger- loven, 1940)	Fyrbøter, folkeskole og ett års teknisk aftenskole, far: bakermester	Bopel: Kristiansu nd

		Tyskland ikke var i krig				
Nr. 94 (Anr. 508/45)	29.10.1943: tyske Kriegsmarine, 9.11.1944: overført til SS	Trodde krigen for Norges vedkommende var slutt, lite opptatt av politikk, propaganda: så tyske ukerevyer og leste meget i "Signal"	mai 1943: NSUF	22.4.1927	skolegutt, gikk middelskolen, far var baker	Kristiansund
Nr. 95 dom 591	Juli 1941, Legionen, Leningrad, såret fire ganger, senere tilknyttet Rinnan-banden, prøvde opptak i Luftwaffe for å komme vekk fra Rinnan	Antipati mot bolsjevismen, sjanset til å gjøre en innsats, var klar over at Norge var i krig med Tyskland	Ikke NS	1.3.1924	Far baker, er bror til nr. 94	Kristiansund
Nr. 96 (Anr.219)	14. okt. 1943, SS Skijegerbataljonen, bl.a. Finland	Fryktet russiske erobningsplaner og hjelp til Finland. Far mener sønnen ble offer for propaganda (i benådningsbrev med mer.)	April 1942	8.12.1922	folkeskole, bygningsarbeider, gårdsarbeider, far er murer	Julshamn, pr. Molde, også bodd på Hustad, far er amerikansk statsborger, trolig dansk statsborger, pga. faren var det fram til 1935. (Far bodde i USA).
Nr. 97 anr. 170/46 Nord-Jarlsberg/ anr. 820, Romsdal (falt)	Trolig Legionen		3.11.1940	29.8.1914, død: 15.3.1944 (Finskoje Koirovo), grav: Krasnoje Selo	agronom	Innfjord (Voll), Romsdal
Nr. 98 (Anr. 193)	Mars 1944: 3. Politikompani, dimittert etter 3 mnd. i Sennheim fordi bror falt ved fronten i Kroatia, høsten 1943, Se nr. 99!	"Gjøre en innsats som nordmann i likhet med de andre partimedlemene i NS", tilstede ved vervingstale i politiet i Ålesund med fhv. Politimester	Mars 1943	12.9.1925	sjømann, far er sadelmaker	Borgund

		Håkenrud = utslagsgivende				
Nr. 99 (anr. 1673)	Utdannelse i Sennheim fra 15.2.1943	ingen opplysning	søkt 11.11.1941, opptatt: 15.11.1941	9.1.1924 død: 23.10.1943 (Kroatia, se nr. 98!)	skoleelev, handelsskole fullført	Borgund, bosted: Ålesund
Nr. 100 dom anr. 75/45	Sommer 1941, Sennheim og Østerrike, tilbake i Norge febr. -42	Ville ”gi det beste eksempel” og mente aktiv frontinnsats av nordmenn var eneste sjanse for å gjenvinne Norges frihet og selvstendighet.	1. juli 1933, var bl.a. nazi-ordfører i Surnadal	11.8.1905	gårdbruker	Født: Tingvoll, bor Surnadal
Nr. 101 (Dom, Anr. 577/45)	Meldte allerede okt. 1940 til ett år frivillig militær- utdannelse, SS fra juni 1941, Regiment Norge fra 1943, Leningrad, Narva	”Fyllehistorie”, ”foreldre er religiøse, ville komme bort fra det hele”, nevner også: ”å danne ryggraden i en norsk hær”	Innmeldt nyttårsaften 1942 etter at J.J spanderte drinker, partibok: 1.2.1943	7.12.1922 ”ikke døpt, ikke konfirmert ”	to år middelskole, løsarbeider, far er byggartner, bøtelagt en gang for fyll	Kristiansu nd
Nr. 102 (anr. 20654, Oslo) henlagt, død	søkte Legionen, Skijeger- bataljonen	ingen info		16.11.1915 , falt: 25.6.1944 (Kaprolat)	artium, 1. avd. Juridikum, AT- lederskole, Befalsskolen for hærens artilleri, fenrik, gift	Kristiansu nd
Nr. 103 (Anr. 499/45)	september 1941: Norske Legion, senere 2. Politikompani, skijeger, Kandalaksja	Antipati mot russerne etter Finlandskrigen i -39, ”til kamp mot russerne”, mente at krigen mellom Norge og Tyskland opphørte 1940	søkte 10.5.1941 (tiltalen mener aug./sept. 1940)	23.10.1922	gymnasiast, far er fisketørker	Kristiansu nd
Nr. 104 (anr. 391/45)	først april 1942 (Halden), senere SS- Vaktbataljon, 6. mai 1944: 3. Politikompani/ Legionen, Finland/Kanda- laksja	Hevder han ble tvunget til å melde seg i Politikompaniet etter å ha anmeldt en tysk kaptein.	desember 1940, agiterte aktivt, (drap på serber mens leirvakt)	14.12.1920	fisker, far er fisker	Brattvær, Smøla
Nr. 105 (Kort over falne og De som falt, s. 140)	Legionen			20.5.1919, falt: 21.3.1942, Russland	Gårdsarbeider og stenarbeider	Halsa
Nr. 106 (Anr. 58)	Sommer -44: 3. Politikompani (ikke perm), 28. mars 1945: godtatt i 4.	Ikke opplyst	22.2.1943, flere tillitsverv	26.12.1918	folkeskole og landbruksskole, agronom hos far, deltok 1940	Molde, født: Eid i Romsdal, foreldre: Torvik

	Politikompani, rakk ikke tjeneste					
Nr. 107 (Anr. 165/45)	Jan./feb. 1942, Legionen, Russland, Regiment Norge og Skijegerbataljonen, Finland, fulgte og "Vlasov-russere" til Budapest	Påvirket av O.L., Ålvundfjord, så der annonse for Legionen i Fritt folk, ikke klar over at Norge var i krig med Tyskland	Innmeldt NSUF tidlig i 1942	29.5.1924	Var ærendsgutt, deretter løpegutt hos byggefirma, så gårdsarbeider i Ålvundfjord, folkeskole, far er murer	Kristiansund
Nr. 108 (Anr. 678)	Unghirdmarinen 17.3.1941, Kriegsmarine 6.9.1944 og bl.a. tysk minesveiper (Kriegsmarine)	Unghirdmarinen for utdannelse, (Instruktørskole) skolens ledelse gjorde kontrakt med Kriegsmarine	NSUF: 17.3.1941, begge foreldre er medlem i NS, (også Framfylkingen i arbeiderungdomslaget)	24.4.26	Skoleelev middelskole, folkeskole, (sjømann under krigen)	Ålesund, bodde hos mor etter foreldres skilsmisse
Nr. 109 (Anr. 1371)	1.2.1941, skrev brev fra Russland med sterkt ønske om å komme hjem	Ikke opplysning pga. død, i brev hjem villig til å jobbe som hirdsjef i Ørskog, trolig negativ til Russland	4.11.1940/ 21.10.1940	12.12.1920, drept i kamp tidlig i 1945, bekreftet av T.O. i 1948	Sunnmøre jordbruksskule, Eidså, gårdbruker, regnskapsfører	Vaksvika, Ørskog
Nr. 110 (kort over falne, De som falt, s. 141)	Legionen			9.3.1922, falt: 20.5.1922, Russland	"kroppsarbeider" (kort)	Molde
Nr. 111 (dom anr. 509/45)	November 1942: Legionen, Regiment Norge, Kroatia, Russland	Bror rømte til Sverige, meldte seg for å unngå at tyskerne tok familie som gisler	ikke NS	19.5.1923	sjømann, far er stenarbeider	Kristiansund
Nr. 112 (Anr. 322)	Febr. -42-mars -43	"antok at krigen var forbi", NS= eneste redning for landet	30.7.1940 (far og brødre også NS)	10.5.1919	Elev: Stavanger handelsgymnasium, uten stilling, utsatt militærtjeneste pga. skolegang (far er fabrikkeier)	Hareid
Nr. 113 (anr. 495)	April 1944: 3. Politikompani, Finland, seilte før det på tyske båter	Ikke opplysning om motiv	Ikke NS ifølge han selv, men kan ha vært	18.12.1923	fyrbøter, tyskerarbeid på Vigra og Aukra	Ålesund
Nr. 114 (Anr. 883)	Meldte seg 3.5.1943, Østfronten	Ikke info pga. død, var krigsfange fra 1944	NSUF: 17.3.1941, NS: 1.10.1942	16.8.1924 Død i Sovjet, lungebetennelse, opplyst: sovjetisk	gymnaselev	Født: Haramsøy, bopel: Ålesund

				ambassade 14.7.1947		
Nr. 115 (Kort over falne, De som falt, s. 202)	Bl.a. Regiment Norge og Skijeger- bataljonen			15.12.1922 , savnet: 25.6.1944, Hasselmann- nhøyden	”gårdbrukersønn”	Kristiansu nd
Nr. 116 Oslo, Dom 3536	2. Politikompani fra februar 1943, ellers Statspolitiet (i Oslo: bodde i beslaglagt jødisk leilighet)	”Ville tjene Norges sak”, ønsket seg hjem, ifølge kona	NS fra 1934	15.12.1916	5. divisjons befalsskole før krigen, realartium, halvårig handelsskole, deltok 1940, også ”granatsjokk”, gift	Kristiansu nd
Nr. 117 (hnr. 208) =henlagt (pga. falt)	Meldte seg på håndskrevet ark til Oberstløytnant Schneider i Molde 18.1.1942	(Ingen opplysning om motiv, oppgir medlemskap i NS i søknad)	NS: 1.10.1941, hirdmann	18.1.1922 (falt på Østfronten 14.4.1944)	gymnaselev	Kristiansu nd
Navn/sak	Tjeneste	Motiv	NS	Født	Yrke/utdannelse	Kommune